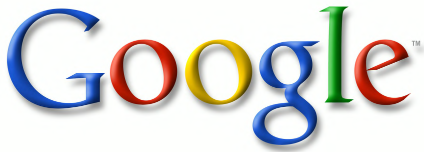
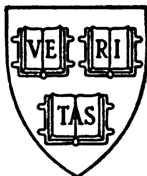

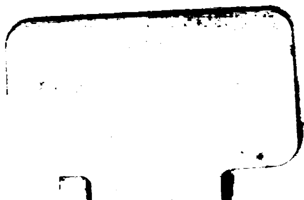
Harvard Divinity School

ANDOVER-HARVARD THEOLOGICAL
LIBRARY

MDCCCCX

CAMBRIDGE, MASSACHUSETTS

2-55

GROND-BEGINSELS
VAN DE
LEERE DER WAERHEID,
Die naer de Godzaligheid is;
TER
Onderwyzinge van de Jeugd en van onge-oeffenende Bejaerden;
By wyze van Vraegen en Antwoorden opgesteld

DOOR
JOHANNES BREMER;
Leeraer der Doopsgezinden
TE AMSTELDAM.

Vierde Druk.

Te AMSTELDAM,
By JACOBUS VAN DER BURGH EN ZOON
1790.

OPDRACHT

AEN DE

LEERAERS EN DIAKENEN

Der Doopsgezinde Gemeente, haere vergadering houdende by den Toren en by 't Lam.

Waerde Amtgenooten en Broeders,

Niet lang hebbe ik in beraed geſtaen, aan wien ik dit Geloofs-onderwys zoude opdraegen. Het komt met het grootſte recht Uwe Eerwaerdigheden toe, 't Is in uwen ſchoot gebooren; ik legge het wederom in uwen ſchoot neder. De bevordering van kennis en godzaligheid in de Chriſtelyke Jeugd onzer Kerken kan Uwe Eerw: zekerlyk niet onverſchillig zyn. Wat my belangt, ik houde het voor 't grootſte geluk eener Chriſtelyke Gemeente op goede gronden verzekert te zyn van de Waerheden, die men heeft aengenomen, en

door welker geloof en beleeving men hoopt zalig te worden. Daer aen alles, wat in my is, toe te brengen, is, gelyk het myn plicht is, zoo ook myn eenige toeleg in dezen. Is het waer, gelyk het my altoos heeft toegeschenen, dat wy menschen geschapen zyn om elkanders welzyn te bevorderen; moet ons leven afgemeeten en gewaerdeert worden naer maete van den dienst, dien wy daer aen toebrengen; en is dat in 't byzonder der Leeraeren plicht, ten aenzien van de behoudenis der zielen, die hunne zorg zyn aenbevolen; ik heb dan ook gedacht dat ik het weinige tyds, 't geen my overschoot, niet beter kon besteeden dan aen het onderwys van die gewichtige waerheden, van welke kennis en betrachtinge de eeuwige zaligheid af hangt, en waer by gevolgelyk alles, wat wy op de weereld weeten en doen, maer beuzelingen te achten zyn.

Ik weet wel, dat myn arbeid in dezen van zoo veel belang niet zal aengemerkt worden by veelen. Men heeft een soort van kleinachting voor schriften van die natuur. Een Vraegboek, gelyk men het noemt, voor de kinderen, schynt veelen een gering werk te wezen, en het opstellen daer van ligt en gemakkelyk Maer, ik wil wel bekennen dat ik het zoo niet bevonden hebbe. Veel naeuwkeurigheid en oordeel wordt 'er vereischt om de noodigste waerheden van de minder noodige te schiften; de langwyligheid te vermyden, waer door men het geheugen der kinderen lastig valt, en teffens de al te groote kortheid, waer door men onverstaenbaer wordt; eene voegsaeme leiding en orde te volgen, waer door de waerheden uit malkanderen afgeleidt en te beter in 't begrip der kinderen geschakelt worden; klaere en zuivere denkbeelden aen dezelve in te boezemen; dubbelzinnige

en duiſtere uitdrukkingen te vermijden; kortom, zich te plooyen en te voegen naer het kinderlyk verſtand, zyn zwaerigheden altemael, die niet ligt voorkomen zullen, dan aen de zulken, die ze niet onderzocht hebben. Het valt moeyelyk zoo laeg te daelen, als men daelen moet om van kleine verſtanden bevat te worden. 't Is hier omtrend gelegen als met de waere welſpreekendheid: Niets ſchynt gemakkelyker dan natuurlyk te ſpreeken, en echter is 'er inderdaed niets moeyelyker.

Ook weet ik daer benevens dat, niet tegenſtaende deze moeyelykheid, nochtans weinig roems uit zulk een ſoort van ſchriften te behaelen zy; een inzicht 't geen anderſins (zoo is het met de menſchelyke natuur toch gelegen) eenigermaete de moeite ſchynt te vergoeden, die men zich onderwonden heeft in het bearbeiden van andere ſchriften. Doch het

wezendlyk vermaek en genoegen; 't geen uit onze pooging, van anderen dienst te doen, geboren worde, acht ik veel grootere vergelding, dan ydele eer en roem. En dat zelfde inzicht ongetwyfelt was het ook, 't geen verscheiden groote Mannen heeft aengespoort om aen diergelyk een werkje te arbeiden; een *William Wake*, Aert-Bisschop van Kantelberg, een *Drelincourt*, *Oostervald*, *Sauryn*, *Superville* en meer anderen.

Eindelyk ben ik ook niet onbewust dat'er zyn, die 't gebruik van alle Katechismen of geloofs-onderwyzen afkeuren. Zy merken dezelven aen als Formulieren, waer door men de gemoederen van jongs op als aen banden legt; en meenen dat men beter doet met dezelve alleen Gods woord te laeten leezen, en ze daer uit vervolgens te onderwyzen, zonder behulp van dergelyke opstellen. Doch, wat my belangt, ik kan heel bezwaerlyk begrypen, hoe zulk

een onderwys gevoegelyk geſchieden zou, en hoe men, dus doende, de jeugd eene juiſte en aen een geſchakelde bevatting van den Godsdienſt zou kunnen geeven. Men zou dan onderſtellen moeten, dat alle Ouders of onderwyzers, en bekwaem, en zorgvuldig genoeg waeren om dat onderwys te doen. Maer leert ons d'ervaerenis het tegendeel niet? Hoe weinig Ouders of onderwyzers willen zich dier moeite getroosten, of hebben 'er tyd en bekwaemheid toe? Zoo dat men ongetwyfelt, het daer op laetende aenkomen, meeſt al onwetende of kwalyk onderrechte menſchen vinden zou. De Geloofsonderwyzen, wel en uit Gods woord opgeſtelt, beſpaeren dat langwylig en moeyelyk onderwys; om dat ze, als in eenen bondel en onder zekere Hooftſtukken, bevatten alle die waerheden, welke hier en daer in Gods woord verſpreit zyn. Dus helpen zy 't begrip en de geheugenis

te recht, en leiden den geest gevoegelyk op van d'eene waerheid tot d'andere; al 't welke eene dieper en wyd-uigestrekter kennis van den Godsdienst vordert, dan het meerendeel der Ouderen of onderwyzeren bezitten. Waer by nog komt, dat veele waerheden der H. Schrift, om wel begrepen te worden, verklaering en opheldering noodig hebben. Wie weet niet, by voorbeeld, dat het stuk van *de verzoening*, van *de verkiezing en verwerping*, van *het zaligmaekend geloof* en *van de Rechtvaerdigmaeking*, kwaelyk begrepen zynde, heel schaedelyke en gevaerlyke begrippen kan voortbrengen? Zegt men, die waerheden zal men den kinderen nader verklaeren en uit Gods woord openleggen. Maer, ik bid u, wat verschilt die nadere verklaering van een Geloofs-onderwys?

Maer het misbruik, zal men zeggen, dat men van Katechismen of geloofs-onder

 der

derwyzen maekt, om 's menschen gemoederen, van jongs op, daer aen te binden, moet ons dergelyke opstellen doen verwerpen. Ik beken wel, dat men geloofsonderwyzen op die wyze misbruiken kan, en dat ze ook niet zelden zoo misbruikt worden; maer, waer zou het heen, zoo men 't gebruik van alle goede en heilzaeme dingen afkeurde om het misbruik, dat 'er van gemaekt kan worden? Zou men Gods woord dan ook wel leezen mogen, om dat veelen dat misbruiken tot staeving van gevaerlyke en ziel-verderfelyke doolingen? Daer en boven, die nadere verklaeringen, die men voorgeeft aen de waerheden der H. Schrift te zullen geeven, kunnen die op gelyke wyze niet misbruikt worden? Zyn de kinders, aen welke men die voorstelt, niet gehouden ook daeraen toestemming en geloof te geeven? Zegt men neen; men stelt ze hen maer voor, zy moeten

het nader onderzoeken en toetſen aen Gods H. Woord; maer dat zelfde zeg ik ook van geloofs-onderwyzen. Men tracht hen die waerheden en geloofsſtukken, uit Gods Woord opgemaekt, maer voorteſtellen, men ſtaeftze met de woorden der H. Schrift, en laet, voor het overige, vry, om dezelve aen het onfeilbaer Woord te toetſen en te beproeven. Men bindt 'er hen niet verder aen, dan voor zoo verre zy daer mee overeenſtemmen.

En dit is het, waerde Mede-Broeders, 't geen ik hier vooraf en vooral wil aengemerkt hebben, en wel uitdrukkelyk van dit myn opſtel betuige. 't Is verre van daer, dat ik dit geloofs-onderwys zoodanig erkent zou willen hebben, dat het zelve eenigſins of immermeer tot een regelmaet van iemands gemoed of geloof zou verſtrekken. *Gelyk we dat ontſach;* (om met de woorden van mynen zaligen

Grootvader, *Gysbertus Stittart*, wel eer Leeraer der Doopsgezinde Gemeente te Leiden, en Opſteller van de jeugd-oeffening dier Kerke, te ſpreeken, en ze de myne te maeken) *gelyk we dat ontſach aen geen ſchriften van menſchen, buiten Gods Woord, durven opdraegen*, *hoe geleerdt of heilig dat ze ook geweeſt zyn; noch onze Conſcientien zouden willen binden aen de banden (hoe konſtig zy ook gevlochten zyn) van Concilien, Decreeten, Oudheid, Gewoonte, en wat van dergelyke natuur is, alzoo willen we nog veel minder dat zulks aen ons werkje zou geſchieden.* Ik begeer derhalven niets anders, dan dat alles aen den volmaekten en onfeilbaaren Toetsſteen van Gods Woord beproeft, en, voor zoo veel het daer mee overeenſtemt, aengenomen en betracht worde. Niet verder.

Laet ons ondertuſſen, waerde Mede-Broeders, geheel onzen dienſt en arbeid

dae

daer henen richten, dat onze jeugd niet alleen in de kennis der zaligmaekende waerheden, maer ook in de oeffening der waere Godzaligheid meer en meer opgebouwt worde; als die volkomen overtuigt zyn, dat de zaeden van Godsdienstigheid en deugd niet genoeg en niet te vroeg geplant kunnen worden in de menschelyke gemoeden. *Wat is 'er*, (op dat ik my van de woorden van den voortreffelyken *Wake* bediene) *dat meer by onze Bediening past, dan de grond-waerheden van den Godsdienst te Leeraeren, en dezelve, zoo veel ons mogelyk zy, die zielen in te prenten, die onzer zorge zyn toebetrouwt? 't Is als dan dat wy onze bediening, zoo veel als ooit, waerneemen, dewyl dit eene van de wezendlykste is.*

Ik heb hier niets meer by te voegen, dan den goeden God te bidden, om zynen dierbaeren zegen over Uwen dienst en Eerw: Persoonen; op dat wy, elk in het

onze,

onze, getrouw bevonden mogen worden in den grooten dag; en *de kudde Gods, die onder ons is, met een volvaerdig gemoed* en geheiligt *opzicht geweidt* hebbende, *als d' overste Herder zal verschenen zyn, de onverwelkbaere kroone der heerlykheid behaelen.* Dat wenscht en bidt

Uwe volvaerdige en zeer genegen
Mede-Broeder in Christus

JOHANNES BREMER.

Amsterdam den
15 Oct. 1743.

VOOR-

VOORREDEN.

Dat het onderwys der jeugd in de gronden van den Godsdienst en der waere deugd - betrachting, de eerste en voornaemste zorge zyn moete van alle Christelyke Ouderen, heb ik altoos begrepen. De kennisse van God en Godsdienst in te boezemen en aentekweeken, is zekerlyk eene der gewichtigste zaeken, die men voor Gods glorie en 't welzyn zyner Kerke kan onderneemen. 't Is het bekwaemste middel om 't verderf dezer Eeuwe voortekomen; gelyk het ook aen d'andere zyde een slagboom is om de drieste onwetendheid te sluiten, waer door men, geen vasten grond en beredeneerde begrippen van den Godsdienst hebbende, met allen wind van Leere, als de vloed bewogen wordt en omgevoerd; *en alzoo gereed staet om aen alle schadelyke en vor de Godvrucht gevaerlyke gevoelens gehoor te geeven. Ja, de noodzaakelykheid dezer kennisse is zoo groot, dat*

zonder dezelve geen deugd of Godvrucht bestaen kan. Zoo, namelyk, zyn wy menschen van natuur geschapen, dat al onze zedelyke daeden haeren oorsprong van de kennis neemen. Wie God recht dienen wil, moet Hem eerst kennen; en dat iemand, die zynen plicht niet weet, ook onmogelyk zynen plicht kan waerneemen, is eene zaek die van zelve spreekt. 't Is daerom ook dat de H. Geest zelf deze kennis zoo hoog in top voert, dat Hy daer aan het eeuwig leven toeschryft: Dit is het eeuwig leven, *was het woord van Hem, die ons de allervolmaekste kennis der Hemelsche waerheden kwam verkondigen,* dat zy u kennen den eenigen waerachtigen God en Jezus Christus, dien Gy gezonden hebt. *En onder de voorrechten van de Heil-Eeuw des Evangeliums was ook dit voorspelt:* dat d'aerde vol zou zyn van de kennisse des Heeren.

Deze kennis zoo gewichtig en noodzaekelyk zynde, moet dan ook al vroeg in der kinderen

verstanden worden ingestort. Alvroeg, zeg ik, want zoo ras zy zekeren ouderdom verkregen hebben of zich zelven aen eene kostwinning overgegeeven, rekent men het, hoewel verkeerdelyk, den tyd niet meer. Men bemoeit zich dan zelden met godsdienstige kennis en onderwys. Men is zoo verslaeft aen zyn tydelyk beroep, zoo overkropt met andere bezigheden, dat men 'er weinig tyd toe vindt, en geringen lust toe over heeft. Waer dit derhalven in de jonge jaeren verwaerloost wordt, blyft meest al de geheele levenstyd onweetende. De jeugd is daer-benevens de beste en bekwaemste tyd, om in die noodige kennis onderweezen te worden, en alzoo den eersten grond te leggen van dat godsdienstige gebouw, waer aen men zyn gantsche leeven lang moet arbeiden. Alles wat men leeren wil, 't zy van handwerken of weetenschappen, wordt in de jonkheid allergauwst, alleryast en allergelukkigst geleert. En zoo is het ook met de kennis en beoeffening van Godsdienstige zaeken

ge-

gelegen, die niet alleen beter vatten op jonge gemoederen, als met geen valsche indrukselen en vooroordeelen als nog bezet; maer ook langer, ja zelfs tot in den Ouderdom aenkleeven. Daer van daen was het ook, dat d'eerste Christen-kerke zoo veel werks maekte van het onderwys der jeugd, die eenige jaeren zelfs in den rang der Catechumeenen *of* Onderwyzelingen *blyven moesten, eer ze tot den openbaeren* Godsdienst *worden toegelaeten. Immers, waer dit tydig onderwys verzuimt word en nagelaeten, wat heeft men daer anders te wachten dan eene diepe onweetendheid in Goddelyke zaeken; gelyk men dat, tot schande van den Christelyken naem, maer al te veel bespeurt in bejaerde zoo wel als jonge luiden; welke onwetendheid niet missen kan de onzaelige moeder te worden van zielverderfelyke dolingen en zonden.*

Hier toe zyn dan alle Christelyke Ouders onvermydelyk verplicht, als de hoofzaek van den dienst, dien zy Gode, en van de zorge,

die

die ze hun eigen kroost schuldig zyn; en het verzuim in dezen deele zal ten jongsten dage van hunne handen geëischt worden. Want een ygelyk mensch zal niet alleen voor zich zelven Gode rekenschap te geeven hebben, maer ook voor die, welke zyner zorge en opzicht zyn toevertrouwt. Immers, dezen Plicht belaste God met een meer dan gemeenen nadruk den volke van Israël, wanneer Hy hen, ten aenzien zyner wetten, zoo uitdrukkelyk aenbeval: Deutar: 6. vs. 7. Gy zultze uwen kinderen inscherpen, en daer van spreeken, als gy in uwen huize zit, en als gy op den weg gaet, en als gy nederlegt, en als gy opstaet. *En met geen minderer ernst beveelt ook d' Apostel Paulus den Christen-Ouderen dat zy hunnen* kinders opvoeden *zullen* in de Leeringe en vermaeninge des Heeren.

Om hier aen, zoo veel in my is, de behulpsaeme hand te bieden niet alleen, maer ook te leenen, heb ik my, sedert eenigen tyd, de

moeite opgelegt van eene byzondere Godsdienst-oeffening te geeven aen de zulken, die van het kerkelyk onderwys zyn uitgescheiden. Dan, nademael ik oordeelde, dat ook de jeugd van jonger jaeren, daer toe, als by trappen moest opgeleidt, en door een eenvoudiger onderwys bereidt worden ter bevattinge van gewichtiger en meer uitgebreidde kundigheden, zoo heb ik my ook onderwonden dit geloofs-onderwys op-testellen; om daer mee als den weg te baenen tot beter begrip van myne Lessen en Godsdienst-oeffeningen.

Ik beken wel, dat myne moeite in dezen eenigsins overtollig zou kunnen schynen, nade-mael reets dergelyke opstellen by de onzen be-kent en in gebruik zyn. Doch, hier op zal ik alleenlyk zeggen dat, de noodzaekelykheid van het onderwyzen der jeugd zynde vast ge-stelt, men geen reden heeft om over het ver-menigvuldigen van geloofs onderwyzen te klae-gen. Elk van die kan zyne nuttigheid hebben, en min of meer ter bevordering van kennis en

god-

godzaligheid dienen. Verandering van spys maekt nieuwe graegte; en zoo verwekt ook veeltyds een andere wyze van behandeling nieuwen lust en begeerte.

Immers dat ik in dit myn opstel een andere wyze van behandeling gehouden hebbe, kan elk zien, die de moeite maer wil neemen van 't zelve met andere te vergelyken. Of het beter zy, oordeele een ander. Ten minsten heb ik getracht deze drie dingen voornamelyk in acht te neemen, die mogelyk in andere geloofsonderwyzen zoo naeuwkeurig niet zyn waergenomen.

Eerstelyk, heb ik niets ter nedergestelt zonder eenig bewys uit Gods Woord by te brengen. Ik achte, namelyk, dat geen menschelyk gezach of gezach van Kerk en Kerkvergaderingen hier gelden moete, maer enkel en alleen de duidelyke uitspraek en verklaering van het onfeilbaar Woord.

Ten anderen, heb ik getracht, zoo veel het de natuur van zulk een opstel wil toelaeten,

 het

het bereik der kinderlyke bevattingen in acht te neemen, door het vermyden van dubbelzinnige en duistere woorden, afgetrokken denkbeelden, onnoodige geloofs-geschillen, en van zulke Leerstukken, die opeen gestapelde bewyzen noodig hebben; en niet wel betoogt kunnen worden, dan aen verstanden, die daer aen gewent zyn of reets geoeffent. Deeze verklaering, hoop ik, zal my dan ook vryspreeken van die verdenking, als of ik die Leer- en Geloof-stukken, welke in myn opstel niet verhandelt zyn, voor zoodanigen niet erkende of dezelve geheel verwierp. Op de meest noodige, in Gods Woord ontwyfelbaer gegronde, en voor gemeene verstanden meest bevattelyke waerheden en leerstukken toeleggende, heb ik de daer tegen overgestelden of overgeslagen, of maer kortelyk aengeroert: te meer nog om dat ik d'uitvoeriger verhandeling van die stukken voor myn Kort begrip van Godgeleerde verhandelingen, *en de byzondere onderwyzingen die ik de jeugd daer over geeve, geschikt hebbe.*

Ten derden, heb ik voornaamelyk myn werk gemaekt van uit alle de beschouwende Geloofs- en Leerstukken gebruiken en gevolgen op te maeken, ter betrachtinge van deugd en godzaligheid dienende. Eene zaek, die in veele geloofs-onderwyzingen over 't hoofd gezien wordt, of ten minsten niet behoorlyk in acht genomen. Men verbeelt zich veel-al dat de Godsdienst inzonderheid gericht zy om het verstand te oeffenen, en niet zo zeer om het hart en levensgedrag te bestuuren; even als of 'er, wanneer men maer rechtzinnig in 't geloof is, weinig aengelegen waere of men geschikt van zeden zy: dus handelt men, by voorbeeld, van de Goddelyke Eigenschappen, zonder aen te wyzen welken invloed die aanbiddelyke volmaektheden op ons gemoed en gedrag moeten hebben; of van het groote werk der verlossinge, zonder gevolgen daeruit te trekken, die onze wederliefde, erkentenis en gehoorzaemheid opwekken en onvermydelyk maeken. In 't algemeen mag men zeggen dat de Zede-leer in de meeste ge-

loofs onderwyzen niet genoeg wordt waergenomen. —— —— *Om dat te vermyden, heb ik niet alleen de Goddelyke Eigenschappen zoo verhandelt, dat ze voornamelyk ter bestuuring van het gemoed en gedrag worden opgeleidt, maer ook ten zelven einde de voornaemste plichten der Zedeleer voorgestelt en angedrongen, door eene uitbreiding over de* Tien Geboden. —— *Ik meen dat zulk eene wyze van onderwye allerbest over eenkomt met den aert der Evangelie leer, daer wy allerwege de geloofstukken en geboden aen malkanderen gehecht vinden. De Plichten zyn daer over al op de Geloofsleer gebouwt; de verborgendheid zyn daer* verborgendheden der Godzaligheid, *en de Leer van 't Evangelie,* eene Leer der waerheid die naer de Godzaligheid is, *dat is, ter Godzaligheid opleideode en verplichtende,* in de hoope des Eeuwigen levens. *En inderdaed, de Zede-leer is de ziel van den Godsdienst; de Godzaligheid het eerste en voornaemste doelwit van het Evangelie. Niet anders*

ders begreep het onze Hemelsche Leermeester zelf. Dat getuige Zyne uitmuntende Berg-Predikaetsie, gemelt by Matth: in het 5, 6, en 7, Kap: waer in Hy, van 't begin tot den einde toe, bezig is met de zedelyke Plichten der Godzaligheid in te scherpen. Niet anders begrepen 't ook Zyne Leerlingen, d' Apostels 't Is dit stuk daer ze voornamelyk op aendringen. Na het afhandelen der geloofstukken, laeten ze meest overal, op het einde hunner brieven, zoo algemeene als byzondere vermaeningen ter bestuuring van het Christelyk leven volgen. Zoo besluit inzonderheid d' Apostel Paulus met het twaalfde en de volgende Kapittels zynen brief aen de Romeinen, met het vyfde en zesde zynen brief aen de Galaters, en met het derde, vierde en al de volgende Hoofdstukken, zynen brief aen die van Ephezen. Ja, daer zyn sommigen van die Brieven, die men Zedekundigen *zou mogen noemen, om dat ze by na niets anders behelzen, dan aenmaeningen en aenmoedigingen tot Godzaligheid. Dus-*

danige zyn de Brieven van Jakobus, van Pe-trus, van Johannes, en van Judas. —— *En geen wonder waerlyk. Een Godsdienst, die niet ter bestuuringe van Codvrucht, deugd en goede zeden opleidt, is maer een ydele, ja zelfs schadelyke wetenschap, bekwaemer om schynheilige en geveinsde, dan om recht vroome en deugdlievende menschen te maeken. Want* zonder deugd, *gelyk iemand der Ouden wel zegt*, is God maer enkele naem. *'t Is waer, de Leere des geloofs moet voorgaen, als de grondslag waer op alles gebouwt moet worden*; want zonder geloove is 't onmogelyk God te behaegen. *'t Geen ongetwyfelt ook de reden is waerom* 't geloof *zoo hoog gezet werdt in het Evangelie, en byna alles daer aen toegezegt of toegeschreven. Dat neemt echter in geenen deele de volstrekte noodzaekelykheid der deugd en Godzaligheid wech. Maer daer toe in tegendeel hebben wy* alle naerstigheid toe te brengen, *op dat wy* by ons geloove deugd voegen. *Hier toe strekt alles,*

wat

wat God voor ons gedaen heeft en nog doet; de openbaering van zyn H: Woord, de verlossing door het bloed van zynen Zoone, en de prediking van 't Evangelie; hier toe strekken alle deszelfs leerstukken, geboden, beloften en dreigementen; met een woord, alle de deelen van den Godsdienst. Eene zaek derhalven, die te wenschen waere dat van alle Leeraeren en Onderwyzeren der jeugd wel begrepen wierdt en in acht genomen!

In 't algemeen is myn toeleg in dit werkje geweest, om de jeugd eene diepe hoogachting in te boezemen voor God en Godsdienst, en eene zuivere Liefde voor al wat deugd genaemt wordt. Ik achte, namelyk, dat men geene eerbiedenis en hoogachting genoeg kan hebben voor dat volheerlyk en volzalig Wezen, dat in volmaektheid, goedheid, wysheid, mogendheid, en majesteit geen gelyk heeft, en waer voor de zalige Engelen zelfs, die zuivere Hemel Geesten, zich eerbiedig nederbuigen. Dit brengt my nogmaelen te binnen 't geen men gemeld

vindt

vindt van den vermaerden Boyle, *dat hy zulk eene ongemeene eerbiedigheid voor God hadde; dat Hy nooit Gods naem noemde, zonder eenig teken van ontsach, en zonder, voor het noemen van Zynen Naem, een weinig stil te zwygen. En wat belangt Godvruchtigheid en deugd, ik ben volkomen overtuigt dat God ons geschapen heeft om zynen Beelde golykformig; dat is, deugdsaam en heilig te wezen; en langs dien weg, hier en hier na gelukkig te worden.*

Een ding moet ik hier, ten aenzien van myn opstel, nog by voegen, namelyk, dat ik, hoewel niets anders getracht hebbende, dan oprechtelyk de waerheden, zo als ze by my begrepen worden, zonder iemand daer aen te binden, of anderen, die het tegengestelde gevoelen, te veroordeelen, uit en volgens Gods H. Woord voortedraegen, nochtans in geenen deele dit myn opstel voor volmaekt of onfeilbaer wil gehouden hebben. Het zal ook al, gelyk anderen, zyne mis-bevattingen en gebreken heb-

hebben. Al wat menschelyk is, ter dwaeling onderwerpen; het Goddelyke alleen is 'er boven. Men hebbe alles aen Gods Woord te beproeven en het goede te behouden. Ook beken ik wel, dat zich hier en daer in deze verhandeling eenige zaeken opdoen, die het kinderlyk begrip voor als nog wat te boven gaen, en ryper oordeel vereischen, dan gemeenlyk by de jeugd gevonden wordt; maer behalven dat in dezen zulk een onderwys van my bedoelt is, 't geen haer ook, tot ryper jaeren gekomen, van dienst zou kunnen zyn, zoo dient ook geweeten, dat ik dit geloofs-onderwys niet enkel en alleen voor kinderen geschikt hebbe, maer ook voor ongeoeffenden van hooger jaaren. De ondervindinge heeft my geleert, dat ook onder de volwassenen van allerley standen maer al te veelen gevonden worden, die, 't zy by gebrek van tyd en gelegendheid, 't zy van lust en begeerte, 't zy van opvoeding en tydig onderwys, heel weinig weeten van de grondbeginselen, ik laet staen van de gewigtige waerheden van den

Chris-

Christelyken Godsdienst. Voor de zulken verbeelde ik my dat dit geloofs-onderwys ook van dienst zal kunnen wezen; gelyk het aen den anderen kant ook meer geoeffenden versterken kan in 't geen ze weeten of in hunne jeugd geleert hebben.

Eindelyk, ik heb ook gemeent het best te zyn de vraegen geheel of ten minste ten deele in de antwoorden te vervangen, en alzoo aen de antwoorden, afzonderlyk en buiten de vraegen, een volkomen zin te geeven, iets 't geen in de meeste geloofs-onderwyzen niet in acht genomen, en nochtans, myns oordeels, van veel nut en dienst is. Want vermits de kinders nooit of zeer zelden de vraegen van buiten leeren, maer alleenlyk het antwoord, zoo kan het niet missen, daer het antwoord zonder de vraege een onvolkomen zin uitlevert, of ze moeten ook heel gebrekkelyke en verwarde denkbeelden van de waerheden wech draegen. Een gebrek derhalven, 't geen het gantsche oogmerk der onderwyzingen te leur stelt, en 't geen ik daer-

om

om in dit myn opstel heb getracht te vermyden; gelyk het dus ook wel te recht van die twee beroemde Mannen, Galenus Abrahams en Hermannus Schyn, *in hunne geloofs-onderwyzen begrepen is en waergenomen. Ik beken wel dat deze gedurige herhaeling eenigsins verveelende moet voorkomen aen volwassener verstanden; maer het ongemeene nut, 't geen het zelve den kinderen toebrengt, zal, zoo ik hoope, dezen geringen misstand lichtelyk over 't hooft doen zien.*

Ten besluite wil ik alle Christelyke Ouders, welken het bevorderen van kennis en Godzaligheid in hunne dierbaere Panden, en daer mee het bezorgen van hun tydelyken en eeuwig welzyn, ter harte gaet, gebeden hebben, dat ze toch het heilzaem oogmerk, 't geen ik my hier in heb voorgestelt, ook helpen bevorderen, door aenmaening, opwekking en byzondere onderwyzing hunner kinderen of der geener, die hunne opzicht zyn aenbevolen. Noch vuuriger bid ik den alleen wyzen God, den Vader

der

der Lichten, *dat Hy dezen mynen arbeid door zynen geest en genade wil zegenen, op dat alles alleen gedye tot grootmaeking van zynen Heiligen Naem, ter uitbreiding van zyn geestelyk Koninkryk, tot opbouw zyner Kerke, en ter behoudenis van veele diergekochte zielen, door onzen Heere eu Zaligmacker* Christus *Jezus. Amen.*

AEN DE
DOOPSGEZINDE JEUGT:
Ter gelegenheit der
GRONDBEGINSELEN
Van de
LEERE DER WAERHEIT;
DOOR
JOHANNES BREMER.

GElyk de *Honingby'*, zoodra het vrugtbaer zuiden
Den zoeten tyd verjaert,
Met vlyt denMorgen kieft,en uit gebloemte en kruiden
Haer nutten Rykdom gaert:
Zoo moet de lieve jeugt, by 't groenen van haer leven,
In 't Bloemhof van Gods Leer'
Met onvermoeiden luft nae zuivren honing ftreven
Van Waerheid, Deugd, en Eer.
Verzuimt de *Hovenier* by tyds het noodig fnoeïen,
Laet hy den grond begaen,
Nooit plukt hy zapig ooft; daer 't lekker moes zou (groeïen,
Zal heilloos onkruid ftaen?)
Indien ook 's levens Lente onächtzaem word gefleten,
En buiten 's Heeren Tucht;
Begroeit met netelen van ondeugd fluks 't geweten,
En 't hart teelt wrange vrucht.

*** Dat

Dat zy tot U gezegt, o! Wellust onzer zinnen!
Ô Hoop' der Kerke! ô Vreugd
Van Ouderen en Geslagte! U, die wy teêr beminnen,
U, Doopsgezinde Jeugt!
Vliegt, vliegt als byën uit, om Goddelyke schatten;
Bezaeit uw zielenhof
Met Euangelisch zaed: leert Waerheit vroeg bevatten:
Zy is uw Heil en Lof:
Uw Heil; dewyl zy 't pad des Heils, voor ieder open,
U aenwyst; u geleid
In 's werelts duisternisse; u leert met grond te hopen
Op 's Hemels Heerlykheit.
Uw Lof, als die by GOD, by Engelen, en menschen
U duurzaeme achting' schenkt;
En by dien roem, all' wat uw' ziel zou mogen wenschen;
Ja boven wat gy denkt.
Wy weten: 't snood bedrog en listige Sirenen
Van Dartelheid en Pracht,
(Waer voerden zy helaes! de wufte jeugt niet henen?)
Belagen u. Houdt wacht:
Dat zult gy zekerlyk, door 't onvermoeide zoeken
Van waere Wysheit, doen:
Dan zal u, daer geen list uw' zinnen durft vervloeken,
Voorzigtigheit behoên.
Ik zie 't: uw yver gloeit: men hoort u greetig vraegen
Nae zielgezonde spys;

Nae

Nae echte *Waerheits leer*, die 't daglicht kan verdragen:
En *Liefd'ryk* Onderwys.
Welaen! het hart en huis van BREMER, voor de loten
Van zyne Vredekerk,
Zoo gul en vriendelyk, zoo onvermoeid ontsloten,
Ontsluit u ruimer perk.
Zyn mond en hand wil u langs 't spoor der Waerheid leiden,
In deze dierb're blaên;
En leeren 't menschlyk' van het Godd'lyke onderscheiden;
En op *Gods Uitspraek* staen.
,, Leer hier dan 't wezen van den waeren *Godsdienst* kennen;
,, Beschouw de *Aenwezendheit*
,, Van GOD, en 't hoog gezag der *Nimmer feilb're Pennen*;
,, Aenbid *Gods* Majesteit
,, In zyn *Volmaekthêen*, in zyn onbegryplyk *Wezen*
,, Als *Vader*, *Zoon* en *Geest*.
,, Hier kunt gy 't groote werk der wond're *Schepping* lezen;
,, De Hand zien, die elk vreest,
,, En 't nooit gesloten Oog, dat waekt voor mensch en (dieren
,, En ze allen Onderhoud
,, *Regeert*, en naer zyn wenk, ô Gods geheim! *wil stieren*:
,, Zie 't *Heilwerk* hier ontvouwt:

 Tree

„ Treê toe vry, zie den *Mensch*, dat's zie u zelf, *Gevallen*;
„ Doch trouw de hand geboôn,
„ *Door* 't eeuwigkragtig *Bloed*, gestort, gevloeit *voor allen*,
„ 't Bloed *van Gods eigen Zoon*:
„ Zie Goël, uit den Troon der Godheit neêrgekomen,
„ En hoe Hy, 't Eeuwig *Woord*,
„ Heeft in een' Maegdenschoot de *Menschheit* aengenomen;
„ ô Wonder nooit gehoort!
„ Zie hem 't Drieledig *Amt*, als Christus, trouw bekleden;
„ Hy *Leert*, *Verzoent*, *Regeert*:
„ Merk hoe, naar *Gods besluit*, en onverbreekbaere eeden,
„ *Genade* niemand weert:
„ Beschouw Gods *Roeping*, door zyn Woord en Geest; 't Verlichten
„ Des menschen, zonder dwang:
„ Bezie den Nieuwen Mensch met all' zyn *Liefdepligten*
„ In zyn verheven gang;
„ Zyn yver voor Gods eer'; zyne uitgekogten' uuren
„ Ter zoeking' van Gods Ryk;
„ Zyn schroomen voor den *Eed*; zyn *Wraekeloos* verduuren
„ Van leet en ongelyk:
„ Leer hoe dit alles vloeje uit loutere Genade;
„ Hoe GOD *Regtvaerdig spreekt*;
„ Wat

,, Wat *Heiligmaeking* zy ; wat *Bidden* JEZUS raedde ;
,, Wanneer de Christen smeekt :
,, *Zie endlyk de Uiterften* van 't Menschdom : 't Eenmael sterven ;
't *Verryzen* uit het graf ;
,, En 't *Oordeel*, dat de Deugd het *Zalig Ryk* doed erven ;
,, En de Ondeugd doemt ter *Straff*.
,, Dit alles, wel Gekent, *Geloovig* aengenomen,
,, Bereid u tot den *Doop* ;
,, Waer toe 't *Boetvaerdig* Hart, nu kundig, wenscht te komen
,, Ter staeving van zyn loop :
,, Terwyl het word gesterkt door 't *Heilig Liefdeteken*
,, Van zynen Bruidegom ;
,, En met de *Christenkerk*, een zelfde tael leert spreken ;
,, Kom dan HEERE JEZUS ! kom !
Dan, wat bestae ik hier deez' Leerschets aftemaelen ?
't Word tyd : maek u te nut
Het bondig Onderwys, in deze blaên te haelen,
Uw levensloop ten stut,
Kroon 't loff'lyk inzigt van den arbiedzaemen Schryver
Bekroon zyn duurzaem Werk,
Met onverzaed'bre graegte en leerzugt, deugd en yver,
Zoo bloeïe en groeïe altoos de Doopsgezinde Kerk !

MARTEN SCHAGEN,
Leeraer te Utrecht.

1743. 10. 4.

BLAD.

BLADWYZER

der

HOOFTSTUKKEN.

XVII.

Spreuk.

Spreuk: 3. vs. 13, 14, 15, 16, 17.

Welgelukzalig is de mensch die wysheid vindt, en de mensch die verstandigheid voortbrengt.

Want haer koophandel is beter dan de koophandel van Zilver en haere inkomsten dan het uitgegraeven Goud.

Zy is kostelyker dan Robynen, en al wat u lusten mag en is met haer niet te vergelyken.

Lankheid van dagen is in haere Rechterhand; in haere slinkerhand Rykdomme en Eere.

Al haere wegen zyn wegen der Lieflykheid; en al haere paden Vrede.

Ps. 34. vs. 12, 13, 14, 15.

Komt gy kinderen, hoort na my; Ik zal u des Heeren vreeze leeren.

Wie is de man die lust heeft ten leven? die dagen lief heeft, om het goede te zien?

Bewaert uwe tonge van het kwaede en uwe lippen van bedrog te spreeken.

Wykt af van het kwaede en doet het goede; zoekt den vrede en jaegt ze na.

Joh: 13. vs. 17.

Indien gy deze dingen weet, zalig zyt gy zoo gy dezelve doet.

GROND,

GROND-BEGINSELS
VAN DE
LEERE DER WAERHEID,
Die naar de Godzaligheid is.

I. HOOFTSTUK,

Van den Godsdienst in 't algemeen.

1. Vraege. WElke is de eerste, en betaemelykste en noodzaekelykste Plicht van redelyke Schepselen?

Antw. De eerste, betaemelykste en noodzaekelykste Plicht van redelyke Schepselen is God/ hunnen Schepper/ te dienen.

2. Vr. Waerom noemt gy dat den Eersten plicht?

Antw. Ik noeme dat den Eersten Plicht om dat men daer mee/ van jongs af/ beginnen moet/ en dat beide Ouders en Kinders verpligt zyn daer van/ als hun eerste werk/ al vroeg een aenvang te maken: Spr. 1. vs. 7. De vreeze des Heeren is het beginsel der wetenschap. En Cap. 22. vs. 6. Leert den jongen d'eerste beginselen naer den eisch zynes wegs; als hy ook oud zal geworden zyn, en zal hy daer van niet afwyken.

3. Vr: Waerom noemt gy dat den betaemelyksten Plicht.

Antw. Ik noeme God te dienen den Betaemelykften Plicht, om dat niets den redenlyken mensch zoo waerdig is/ niets dat hem meer betreft of van meer belang is/ en in vergelyking van welken alles/ wat wy op de wereld zien en doen/ van geen of weinig belang is: Pred. 12 vs. 13. Van alles wat gehoort is, is het einde van de zaeke: Vreest God en houd Zyne geboden; want dat betaemt alle menschen.

4. Vr. Waerom noemt gy dat den Noodzaekelykften Plicht?

Antw. Ik noeme God te dienen den Noodzaelykften Plicht, om dat wy door hem alleen gelukkig worden/ en zonder dat niet anders dan elendig zyn kunnen Ps. 19. vs. 12. In het houden van dien is grooten loon. En 1 Tim. 4 vs 8. De godzaligheid is tot alle dingen nut, hebbende de beloften des tegenwoordigen en des toekomenden levens.

5. Vr. Wat voordeelen brengt ons de Godsdienst toe om ons gelukkig te maeken?

Antw. De voordeelen/ welke ons de Godsdienst toebrengt om ons gelukkig te maeken/ zyn deze/ dat zy onze natuur verbetert/ onze ongeregelde lusten bestuurt en beteugelt/ ons gemoed bedaert/ onze gezondheid bewaert/ ons welzyn bevordert/ ons der Godlyke gunste waerdig en Zyner Natuur gelykformig en deelachtig maekt/ en eindelyk/ op eene eeuwige Zaligheid doet hoopen: Ps. 119. vs. 165. Die uwe Wet beminnen hebben grooten Vrede en zy hebben geenen aenstoot. En 2 Petr. 1, vs. 4. Door welken ons de grootste en dierbaerste beloften geschonken zyn, op dat gy door dezelve der Godlyke Natuur

tuur deelachtig zoudt worden, na dat gy ontvloden zyt het verderf, dat in de weereld is, door de begeerlykheid.

AFDEELING.

6. Vr. Dewyl van de Godsdienst ons eerste en hoogste belang is / en 't eenige middel om ons gelukkig te maeken / wat is daer omtrend onze plicht?

Antw. Onze plicht hier omtrend is den Godsdienst te beminnen / boven alle dingen te begeeren / en van jongs op ons uiterste best te doen om daer van kennis te bekomen: 1 Kor. 14. vs. 20. Wordt geen kinders in 't verstand; maer zyt kinders in de boosheid, en word in 't verstandt volwassen.

7. Vr. Maer / is de kennis daer van alleen genoeg?

Antw. o! Neen: de kennis alleen van den Godsdienst is niet genoeg / maer noodig boven al om dien te betrachten en te beleeven: Joh. 13. vs. 17. Indien gy deze dingen weet. Zalig zyt gy, zoo gy dezelve doet. En Rom. 2. vs. 13. Want de hoorders der Wet en zyn niet rechtvaerdig voor God, maer de doenders der Wet zullen gerechtvaerdigt worden.

8 Vr. Hoe noemt Gods woord dat?

Antw. Gods woord noemt de betrachting van Liefde en Deugdwerken den zuiveren en onbevlekten Godsdienst: Jak. 1. vs. 27. De zuivere en onbevlekte Godsdienst voor God en den Vader is deze: Weezen en Weduwen te bezoeken in haere verdrukkinge, en zich zelven onbesmet te bewaeren van de Waereld.

9. Vr, Welke is d'eenige waerachtige Gods-

dienst / naer welken God nu gedient wil worden.

Antw. d'Eenige waerachtige Godsdienst / naer welken God nu gedient wil worden / is de Christelyken Godsdienst: Hand 4 vs. 12. De Zaligheid is in geenen anderen (dan in Jezus Christus) Want daer is ook onder den hemel geen andere Naem, die onder de menschen gegeven is, door welken wy moeten Zalig worden.

10. Vr. Welke is de Christelyke Godsdienst?

Antw. De Christelyke Godsdienst is die / welke van Jezus Christus, Gods eigen Zoon / in de volheid des tyds / als Gods uitersten en volmaekten wil / aen 't menschdom geopenbaert en door zyne Apostelen de geheele wereld door verkondigt is: Hebr. 1. vs. 1 God voortyds veelmaelen en op veelerlei wyzen tot de Vaders gesproken hebbende door de Profeeten; heeft in deze laetste dagen tot ons gesproken door den Zone.

11. Vr. Wat volgt uit het gezegde van den Godsdienst?

Antw. Uit het gezegde volgt dat wy den Godsdienst boven alles behartigen moeten / inzonderheid den Christelyken Godsdienst / als den alleen waerachtigen / den besten en volmaeksten

12. Vr. Wat nog?

Antw. Dat wy dien volgens geloofen moeten / 't geen die ons Leert / en doen / 't geen die ons Gebiedt.

13. Vr. Wat volgt hier nog eindelyk uit?

Antw. Eindelyk volgt hier nog uit dat wy / zulks doende / voor eeuwig gelukkig / zulks niet doende / voor eeuwig ongelukkig zyn zullen: Jak. 1. vs. 25 Wie in ziet in de volmaekte Wet, die der vryheid is, en daer by blyft, deze geen vergetelyk hoorder geworden zynde, maer een daeder des werks, deze, zeg ik, zal gelukzalig zyn in dit zyn doen.

II. HOOFT.

II. HOOFTSTUK.

Van Gods aenwezendheid.

1. Vraege. **W**Elke is den grondslag van den Godsdienst?

Antw. De grondslag van den Godsdienst is te gelooven dat 'er een God is: Hebr. 11. vs. 6. Zonder geloove is 't onmogelyk God te behaegen. Want die tot God komt, moet gelooven dat Hy is, en een belooner is der geener die Hem zoeken.

2. Vr. Wat verstaet gy door God?

Antw. Door God verstae ik een oneindig volmaekt, volzalig en verstandig Wezen, dat van niemand zynen oorsprong ontfangen heeft, en nochtans aller dingen oorsprong is.

3. Vr. Dewyl God van ons niet gezien word, waer uit kan men dan weeten dat 'er zulk een Wezen, als God is, waerlyk zy?

Antw. Dat 'er zulk een Wezen, als God is, waerlyk zy, hoewel Hy van ons niet gezien worde, kan men weeten uit de gansche geschapen' Natuur, uit de ingeschapen' Reden, en uit de H. Schrift.

4 Vr. Hoe kan men dat weeten uit de gansche geschapen' Natuur?

Antw. Uit de gansche geschapen' Natuur kan men weeten dat 'er een God is, om dat men alle de schepselen, die op de weereld zyn, derzelver kunstige en verwonderenswaerdige toestelling, en de wyze schikking van 't Heel al, niet beschouwen kan met eenige opmerking, zonder te erkennen dat alles het werk is van eene eindelooze

Macht en Wysheid: Ps. 19. vs. 2. De Hemelen vertellen Gods eer en het Uitspansel verkondigt zyner handen wark. En Rom. 1. vs 20. Zyne onzienlyke dingen worden, van de Scheppinge der Weereld aen, uit de schepselen verstaen en doorzien, beiden zyne eeuwige Kracht en Goddelykheid.

5. Vr. Maer, zou men niet stellen kunnen dat dit alles by geval zoo zy voortgekomen?

Antw. Te stellen dat dit alles by geval zy voortgekomen, waer d' ongerymtheid zelve, ja, niet minder ongerymt en dwaes dan te stellen, dat een welgeschikt huis van zelfs gebout zy, of door een toevallige samenloop van hout en steenen tot een gebouw geworden, zonder dat eenig werkmeester de hand daer aen gehadt zou hebben.

6. Vr. Hoe blykt dat nog klaerder uit de geschapen' Natuur?

Antw. Dat blykt nog klaerder uit de gesteltenis van myn lichaem, dat zoo kunstig en zoo verwonderlyk gemaekt is, en uit de eigenschappen van myne ziel, die zoo volmaekt en verheven zyn, dat ze niet anders dan van Goddelyke oorsprong zyn kunnen; Zoo dat wy gedrongen worden om met David uit te roepen: Ps. 139 vs. 14. Ik loove u, om dat ik op een heel vreeslyke wyze, wonderbaerlyk gemaekt ben; wonderlyk zyn uwe werken: ook weet het myne ziele zeer wel.

AFDEELING.

7. Vr. Hoe bewyst gy uit uw eigen bestaen dat 'er een God is?

Antw. Uit myne eigen bestaen bewys ik dat 'er een God is op deze wyze: Ik ben in deze weereld, ik heb my zelve de geboorte niet gegeven, ik

heb

heb ze van myne ouderen / die hebben ze wederom van hunne ouderen / en dus opklimmende tot onze eerste ouders / die zich zelven ook de geboorte niet hebben kunnen geeven / zoo kome ik eindelyk op den eersten oorsprong van alle wezens / 't welk God is.

8. Vr. Hoe bewyst gy uit d' ingeschapen' Reden dat 'er een God is?

Antw. Uit d' ingeschapen' Reden bewys ik dat 'er een God is / om dat ik in my bevinde een ingedrukt denkbeeld van een hooger Opperwezen boven my / waar van ik en alles afhangt? en 't geen dan ook de reden is / waarom 'er geen volk op den aerdbodem gevonden word / hoe woest en barbaersch ook / dat geene erkentenis doet van eenige Godheid.

9. Vr. Hoe overtuigt ons nu de H. Schrift dat 'er een God is?

Antw. De H. Schrift overtuigt ons dat 'er een God is / om dat die ons leert dat God zich meermaelen aen de menschen geopenbaert heeft; dat Hy de weereld geschapen heeft; en nog dagelyksch onderhoudt; en dat 'er van tyd tot tyd veele wonderwerken geschiedt zyn / die de kracht der natuur en alle menschelyk vermogen te boven gaende / alleen van een Goddelyke Oppermacht gewrocht moeten zyn: Ps. 72 vs. 18. Gelooft zy de Heere God, de God Israels, die alleen wonderen doet.

10. Vr. Hoe bewyst gy dat nog uit de H. Schrift?

Antw. Noch bewys ik uit de H. Schrift dat 'er een God is / om dat daerin veele openbaeringen en voorzeggingen voorkomen van dingen / die in toekomende tyden eerst gebeuren zouden.

11. Vr. Hoe bewyst men uit de openbaeringen en voorzeggingen dat 'er een God is?

Antw. Uit de openbaeringen en voorzeggingen besluit ik dat 'er een God is / om dat geen mensch / maer alleen God / toekomende dingen weeten / openbaeren en voorzeggen kan: Jeza. 41. vs. 23. Verkondigt dingen, die hier na komen zullen, op dat wy weeten, dat gy Goden zyt.

12. Vr. Wat leert u deze kennis dat 'er een God is?

Antw. Deze kennis dat 'er een God is leert my / dat ik dien God / die my geschapen heeft en onderhoudt / alle eerbied / ontsach / gehoorzaemheid en alle andere plichten van Godsdienstigheid schuldig ben.

III. HOOFTSTUK.

Van de H. Schrift.

1. Vraege. WAer heeft zich God op d'allervolmaekste wyze geopenbaert?

Antw. God heeft zich op de allervolmaekste wyze geopenbaert in zyn Heilig Woord.

2. Vr. Wat verstaat gy door Gods Heilig Woord.

Antw. Door Gods Heilig Woord verstae ik de Schriften des Ouden en des Nieuwen Testaments / gemeenlyk genaemt de Bybel.

3. Vr. Waerom noemt gy die Schriften Gods Woord.

Antw. Ik noem de Schriften Gods Woord, om dat ze behelzen de openbaeringen en verklaeringen van Gods wil van tyd tot tyd aan 't menschdom bekent gemaekt.

4. Vr.

4. Vr. Waerom noemt gy ze Gods Heilig Woord?

Antw. Ik noeme ze Gods Heilig Woord, om dat ze van den Heiligen God herkomstig / door den Heiligen Geest ingegeven / en van Heilige Mannen beschreven zyn: 2 Petr. 1. vs. 20/ 21. Dit eerst weetende dat geen profeetsie der Schrift en is van eigener uitlegging: want de Profeetsie is voortyds niet voortgebracht door den wille eenes menschen, maer de H. menschen Gods, van den Heiligen Geest gedreven zynde, hebben ze gesproken.

5. Vr. Zyn die Heilige Schriften dan ook voor waerachtig en geloofwaerdig te houden?

Antw. o! Ja / die Heilige Schriften zyn voor waerachtig en geloofwaerdig te houden / om dat de Schryvers daer van volkomen kennis gehadt hebben van 't geen zy te boek stelden: 2 Pet. 1. vs. 16. Wy zyn geen kunstiglyk verdichte fabelen na gevolgt, als wy u bekent gemaekt hebben de kracht en de toekomste onzes Heeren Jezus Christus, maer wy zyn aenschouwers geweest van zyne Majesteit. En 1 Joh 1. vs. 1. 't Geene van den beginne was, 't geene wy gehoort hebben, 't geen wy gezien hebben met onze oogen, 't geene wy aanschouwt hebben en onze handen getast hebben van het woord des levens, dat verkondigen wy u.

6. Vr. Maer zou men ook aen derzelver oprechtheid twyfelen kunnen?

Antw. Men kan aen derzelver oprechtheid niet twyfelen: want het waeren geloofwaerdige Mannen / van geen misdaet of bedrog ooit overtuigt / en die geen belang of voordeel konden hebben om de wereld daer mede te bedriegen; maer die in tegendeel daerom gehaet / vervolgt en gedoodt werden.

 7 Vr.

7. Vr. Is het dan genoeg te gelooven dat de H. Schrift waerachtig is?

Antw. By 't gelooven dat de Heilige Schrift waerachtig is, moet men ook erkennen, dat zy Goddelyk is en van God herkomstig.

8. Vr. Maer waeren 't geen menschen die dezelve beschreven hebben?

Antw. 't Waeren wel menschen, die dezelve beschreven hebben, maer zy deeden 't op Gods bevel, en door 't ingeeven van zynen Geest: 2 Tim. 3. vs. 16. Want alle de Schrift is van God ingegeven. Waerom die Schryvers ook voor Goddelyk te houden zyn.

9. Vr. Kan men uit die boeken zelve ook bewyzen dat ze Goddelyk zyn.

Antw. Dat die Boeken Goddelyk zyn blykt, om dat dezelve zaeken behelzen, die niet van menschen, maer alleen van God konden voortkomen.

10. Vr. Welke zyn die zaeken?

Antw. d' Eerste zaek, die de Goddelykheid der H. Schriften bewyst, is dat men daer in vindt zulk een heilige, verheven en volmaekte Leer, dat ze niet anders dan van God herkomstig zyn kan.

11. Vr. Welke is de tweede zaek?

Antw. De tweede zaek die de Goddelykheid der Heilige Schrift bewyst, is de wonderbaere kracht van dat woord om het hart te roeren, te reynigen, te vertroosten en te verheugen.

12. Vr. Welke is de derde zaek?

Antw. De derde zaek, waer aan men de Goddelykheid der Heilige Schrift kan onderkennen, zyn de wonderwerken welke die H. Mannen tot bevestiging van hunne Leer gedaen hebben, en die krachtig bewyzen dat ze van God gezonden

waeren

waeren en uit Gods Naem spraken: Joh. 3. vs. 2. Wy weeten dat gy een Leeraar zyt van God gekomen; want niemanden kan deze tekenen doen, dien gy doet, zoo God niet met Hem zy.

13. Vr. Welke is de vierde zaek?

Antw. De vierde zaek, die ons de Heilige Schrift voor Goddelyk moet doen houden, zyn de voorzeggingen, daer in gedaen; dewyl die van geen menschen gedaen kunnen worden, maer alleen van God.

AFDEELING.

14. Vr. Begrypen deze Boeken alles wat wy ter Zaligheid te gelooven en te betrachten hebben?

Antw. Ja; de Boeken des Ouden en des Nieuwen Testaments begrypen alles volkomenlyk wat ons ter Zaligheid te gelooven en te betrachten staat: Ps. 19. vs. 8. De Wet des Heeren is volmaekt; en 2 Tim. 3. vs 15, 16, en 17. Dat gy van kindsbeen af de Heilige Schriften geweeten hebt, die u wys kunnen maeken tot Zaligheid, door 't Geloove 't welk in Jesus Christus is. Alle de Schrift is van God ingegeeven, en is nuttig tot Leeringe, tot wederleggiuge, tot verbeteringe, tot onderwyzinge, die in de rechtvaerdigheid is: op dat de mensche Gods volmaekt zy, tot alle goed werk volmaektelyk toegerust.

15. Vr. Heeft men 'er dan niets meer by te voegen?

Antw. Men heeft 'er niet alleen niets meer by te voegen, om dat 'er al het noodige ter Zaligheid in begreepen is, maer men mag het ook niet doen: Deuter. 4. vs. 2. Gy en zult tot dit woord,

da-

dat ik u gebiede, niet toedoen, ook daer van niet afdoen; om dat gy bewaret de geboden des Heeren uwes Gods, die ik u gebiede. En Gal. 1. vs. 8. Alwaer het ook dat wy of een Engel uit den Hemel u een Evangelium verkondigden, buiten 't geen wy verkondigt hebben, die zy vervloekt

16. Vr. Zyn deze Boeken ook klaer genoeg om verstaen te kunnen worden?

Antw. Deze boeken zyn klaer genoeg om verstaen te kunnen worden in alles / 't geen ter zaligheid noodig is geweeten en betracht te worden.

17. Vr. Waer wordt ons dat geleert?

Antw. Deuter. 29. vs. 29. De verborgene dingen zyn voor den Heere onzen God, maer de geopenbaerde zyn voor ons en voor onze kinders, tot in eeuwigheid, om te doen alle de woorden dezer Wet. Ps. 119. vs. 105. Uw woord is een Lamp voor mynen voet, en een licht voor myn pad. En 2 Kor. 4. vs. 7. Indien ook ons Evangelium bedekt is, zoo is het bedekt in de geenen, die verloren gaen. En vers 6. Want God, die gezegt heeft, dat het licht uit de duisternisse zoude schynen, is de geene, die in onze herten geschenen heeft, om (te geeven) verlichtinge der kennisse der heerlykheid Gods in 't aangezichte van Jezus Christus. Zie ook Deuter. 30. vs. 11-14. Ps. 19. vs 8 / 9. Joh. 1. vs. 9. en Cap. 8. vs. 12.

18. Vr. Mag elk een deze boeken vrylyk lezen?

Antw. Elk mag niet alleen / maer moet ook dezelve leezen en onderzoeken.

19. Vr. Waer mede bewyst gy dat?

Antw. Om dat God / zoo in 't Oude als Nieuwe Testament / al den volke geboden heeft de H. Schriften te leezen; en om dat dezelve den eenigen

Regel

Regel van ons geloof en leven behelzen: Deuter. 6. vs. 6, 7. Deze woorden, die ik u heden gebiede, zullen in uw herte zyn, en gy zultze uwen kinderen inscherpen en daer van spreeken, als gy in uwe huizen zit, en als gy op den weg gaet, en als gy nederlegt, en als gy opstaet. Joh. 5. vs. 39. Onderzoekt de Schriften: want gy meent in dezelve het eeuwige leven te hebben; en die zyn 't, die van my getuigen. En Kol. 3. vs. 16. Het woord van Christus woone rykelyk in u in alle wysheid.

20. Vr. Wat moet men / om die Heilige Schriften met vrucht te Leezen / toebrengen?

Antw. Om die Heilige Schriften met vrucht te leezen / moet men goede gestelteniссen des harte toebrengen.

21. Vr. Welke zyn die goede gestelteniссen des harte?

Antw. De goede gesteltenissen des harte / waer mede men Godswoord moet leezen en onderzoeken / zyn aendachtigheid / een leerzaem gemoed / een ootmoedig en heil begeerig harte / en vooral een oprecht voornemen om Gods wil te doen: Hem dankende / dat Hy ons zyn woord en wil / tot een regelmaet van ons geloof en leven / en tot een middel onzer Zaligheid / geopenbaert heeft en nagelaten. Matth. 11. vs. 25 / en 26. Ik danke u Vader, Heere des Hemels en der Aerde, dat gy deze dingen voor den wyzen en verstandigen verborgen hebt, en hebt dezelve den kinderkens geopenbaert, ja, Vader, want alzoo is geweest het welbehagen voor u.

22. Vr. Wat moet men nog doen om Gods Woord met vrucht te leezen?

Antw. Men moet ook God bidden om verlichting van Zynen Geest / op dat Hy ons geeve

den Geest der Wysheid en der openbaeringe in Zyne kennisse, namelyk verlichte oogen des verstands, op dat gy moogt weeten welke zy de hoope van zyne roepinge, en welke de rykdom zy der heerlykheid van zyne erfenis in de Heiligen. Efez. 1. vs. 17/18.

IV. HOOFTSTUK.

Van de Goddelyke Eigenschappen.

1. Vrage. WAt Leert u de Heilige Schrift/ die gy betuigt waerachtig en Goddelyk te zyn/ van God?

Antw. De Heilige Schrift/ die ik betuige waerachtig en Goddelyk te zyn/ leert my van God/ dat Hy is een allervolmaekst en zuiverst Geestelyk Wezen, met verstand/ wil en vryheid begaeft/ en oneindig verre afgescheiden van alle stoffelyken en lichaemelyke deelen: God is een Geest, zegt onze Zaligmaker: Joh. 3. vs. 24. en die hem aenbidden, moeten Hem aenbidden in geest en waerheid.

2. Vr. Wat leert u wyders de Heilige Schrift van dat Goddelyk en Geestelyk Wezen?

Antw. De Heilige Schrift leert my wyders van God/ dat Hy in en van zich zelven alle de hoogste volmaektheden en deugden/ op het aller volmaekste bezit/ zoo dat Hy weerdig is/ om de voortreffelykheid zyner Natuur/ van alle Schepselen ge-eert/ gedient en aengebeden te worden. Ps. 145. vs. 3/4. De Heer is groot en zeer te pryzen, en zyne grootheid is ondoorgrondelyk. Geslacht aen geslacht zal uwe werken roemen, en zy zullen uwe mogendheden verkondigen,

gen, En Jerem. 10. vs. 6 en 7. Om dat niemand u gelyk is, o Heere, zoo zyt gy groot en groot is uwe naem in mogendheid. Wie zoud u niet vreezen, gy Koning der Heidenen? want het komt u toe.

3. Vr. Welke zyn de voornaemste Eigenschappen of volmaektheden, die de Heilige Schrift getuigt van God?

Antw. De voornaemste Eigenschappen of volmaektheden, die ons de Heilige Schrift van God getuigt, zyn deze: dat Hy is Eeuwig, Alomtegenwoordig, Alwetend, Alwys, en Almachtig, Goedertieren, Getrouw of Waeragtig, Heilig, Rechtvaerdig, vol van Majesteit en Heerlykheid, en Eenig.

4. Vr. Is het noodig deze Goddelyke deugden en volmaektheden te kennen?

Antw. 't Is noodig deze Goddelyke volmaektheden en deugden te kennen, om dat ze de grondslag zyn van onzen dienst en gehoorzaemheid aan God.

5. Vr. Wat verstaet men door Gods Eeuwigheid.

Antw. Door Gods Eeuwigheid verstaet men die eindelooze geduurzaemheid van zyn Wezen, die nooit een begin gehadt heeft, en nimmer einde zal hebben.

6. Vr. Waer leert ons dat de Heilige Schrift?

Antw. Ps. 90. vs. 2. Eer de bergen gebooren waeren, en gy de aerde en de waereld voortgebracht had, ja van eeuwigheid tot eeuwigheid zyt gy God. En 1 Tim. 1. vs. 17. den Koning der Eeuwen, dat is te zeggen, den Eeuwigen Koning, den onverderflyken, den onzienlyken, den alleen wyzen God, zy d'Eere en Heerlykheid in alle eeuwigheid Amen.

7. Vr.

7. Vr. Waar toe moet u d'aenmerking van Gods Eeuwigheid dienen?

Antw. Om in myn gemoed op te wekken eene groote eerbiedigheid en vreeze voor Hem, die van alle eeuwigheid aller dingen oorsprong is; en al myn vertrouwen op Hem te vestigen, zelfs tot in d'Eeuwigheid; Jeza. 26. vs. 4. Vertrouwt op den Heere tot in der eeuwigheid; want in den Heere, Heere is een eeuwige Rotsteen.

EERSTE AFDEELING.

8. Vr. Wat begrypt gy door Gods Alom-tegenwoordigheid?

Antw. Door Gods Alom-tegenwoordigheid begryp ik die oneindige uitgestrektheid, grootheid, en onafmeetelykheid van zyn Wezen, waer door Hy overal op een gelyke, maer voor ons ondoorgrondelyke wyze tegenwoordig is, zonder dat Hy van eenige plaets zy uitgesloten.

9. Vr. Waer word ons dat in Gods Woord geleert?

Antw. Ps. 139. vs. 7. tot 10. Waer zoud'ik hene gaen voor uwen geest? en waer zoud'ik hene vlieden voor uw aengezichte? Zoo ik opvoere ten Hemel; gy zyt daer; of bedde ik my in de Helle, ziet Gy zyt daer. Naeme ik de vleugelen des dageraeds: woonde ik aen 't uiterste der Zee, ook daer zoude uwe hand my geleiden en uwe rechterhand zoude my houden. En Jerem. 25. vs. 23, en 24. Ben ik niet een God van naby, spreekt de Heere, en niet een God van verre? Zoude zich iemand in verborgene plaetsen kunnen verbergen, dat ik hem niet zoude zien, spreekt de Heere? En vervulle ik niet de Hemel en d'Aerde, spreekt de Heere.

10. Vr. Wat leert u de overweging der Goddelyke Alomtegenwoordigheid?

Antw. De Goddelyke Alomtegenwoordigheid geeft ons zeer nadenkelyke leeringen. (1) Dat wy 't aller tyd en 't aller plaetse omzichtig en eerbieding voor Gods aengezichte wandelen, als overal in zyne tegenwoordigheid en onder zyn bereik zynde.

11. Vr. Wat nog?

Antw. (2) Dat wy niets anders, dan 't geen eerbaer, goed en Gode betaemelyk is, denken, spreeken en doen, als overal naby God en onder zyn gezicht en gehoor zynde.

12. Vr. Wat nog meer?

Antw. (3) Dat wy Hem maer vreezende en 't goede doende, nergens voor te vreezen hebben, als zynde allerwegen onder zyn opzicht en bescherming.

13. Vr. Wat verstaet gy door Gods Alwetendheid?

Antw. Door Gods Alwetendheid verstae ik die Eigenschap of Volmaaktheid in God, waer door Hy alle dingen in 't gemeen en yder zaek in 't byzonder, zonder eenige de minste uitzondering, volkomen en volmaektelyk kent, weet, en doorgrondt.

14. Vr. Waer leeren wy dat in de H. Schrift?

Antw. Dan. 2 vs. 22. Hy openbaert diepe en verborgene dingen; Hy weet wat in het duister is: want het licht woont by Hem. Ps. 139. vs. 14. Heere, Gy doorgrondt en kent my. Gy weet myn zitten en myn opstaen: Gy verstaet van verre myne gedachten. Gy omringt myn gaen en myn leggen, en Gy zyt al myne wegen gewent; als 'er nog geen woord op myne tonge is, ziet, Heere, Gy weet het alles. En Hebr. 4 vs. 13. Daer is geen Schepsel onzichtbaer voor Hem;

Maer alle dingen zyn naekt en geopent voor de oogen des geenen, met welken wy te doen hebben.

15 Vr. Wat leert u de aenmerking van Gods Alwetendheid?

Antw. De aenmerking van Gods Alwetendheid leert ons deze gewichtige waerheden. (1) Om naeukeurig acht te geeven op alle onze woorden / werken en gedachten / als die allemael by God gezien / gehoort en gekent worden. (2) Om tot dien Alwetenden God in al onze nooden met betrouwen onzen toekeer te neemen door ootmoedige gebeden. (3) En eindelyk / ons te troosten in alle lyden en verdrukkingen / verzekert dat Hy onze oprechtheid ziet / onze nooden kent / onze klachten hoort / en ons op de beste wyze weet te helpen.

16. Vr. Wat verstaet gy door Gods Wysheid?

Antw. Door Gods Wysheid verstae ik die volmaekte eigenschap in God / waer door Hy niet alleen alle dingen weet en doorgrondt / maer ook wysselyk en tot de beste einden bewerkt / bestuurt / beschikt en regelt.

17. Vr. Waer getuigt Gods Woord van deze Wysheid Gods?

Antw. Dan. 2. vs. 20 / 21. De naeme Gods zy geloofd van eeuwigheid tot in eeuwigheid, want zyne is de Wysheid en de Kracht. Want Hy verandert de tyden en stonden. — Hy geeft den Wyzen Wysheid en Wetenschap den genen die verstand hebben. Ps. 104. vs. 24. Hoe groot zyn uwe werken, ô! Heere! Gy hebt ze alle met wysheid gemaekt! En Judas vers 25. Den alleen wyzen God onzen Zaligmaker, zy Heerlykheid en Majesteit, Kracht en Macht, beiden nu, en in alle eeuwigheid.

18. Vr. Wat leert u d'overweging van Gods volmaekte Wysheid?

Antw. d'Overweging van Gods volmaekte Wysheid leert my al zyne werken met verwondering en hoogachting aen te merken / Zyne wegen goed te keuren/ en in alle noden en gevallen my daer aen ootmoedig te onderwerpen. Zie Spr. 2. vs. 3-8.

TWEEDE AFDEELING.

19. Vr. Wat verstaet gy door Gods Almachtigheid?

Antw. Door Gods Almachtigheid, verstae ik die volstrekte en oneindige Macht in God / waer door Hy alles doen kan / wat Hy wil of kan willen / zonder dat dezelve door eenige andere macht kan wederstaen of verhindert worden.

20 Vr. Waer leert ons dat Gods heilig woord?

Antw. Gen. 17. vs. 1. Ik ben God de Almachtige: wandel voor myn aengezichte en zyt oprecht. 1 Chron. 20. vs. 6. o! Heere, God onzer vaderen, zyt gy niet die God in de Hemel? Ja, gy zyt de Heerscher over alle Koninkryken der Heidenen, en in uwe hand is kracht en sterkte; zoo dat niemand zich tegen u stellen kan. Jerem. 32. vs. 17/ 18/ 19. Ach Heere Heere, ziet, gy hebt de Hemelen en de Aarde gemaekt door uwe groote kracht en door uwen uitgestrekten arm; geen ding is u te wonderlyk —— Gy groote, gy geweldige God, wiens naem is Heer der Heirscharen, groot van raede en machtig van daede. En Luk. 1. vs. 37. Want geen ding zal by God onmogelyk zyn.

21. Vr. Wat leert u het bedenken dat God Almachtig is?

Antw. Het bedenken dat God Almachtig is leert my God / als de hoogste en opperste Macht/ te ontzien / te vreezen en te gehoorzaemen / als alleen

bekwaem zynde om my gelukkig of ongelukkig te maeken.

22. Vr. Wat nog?

Antw. Om, goed doende, de beloofde beloning te verwachten van Hem, die machtig is ons pand, by Hem wech gelegt, te bewaeren tot dien dag: 2 Tim 1. vs. 12. en, kwaed doende, de gedreigde straffe te vreezen van Hem, die machtig is beiden lichaam en ziel te verderven in de Helle. Matth. 10. vs. 28.

23. Vr. Wat eindelyk?

Antw. Om met grond op Hem te betrouwen en op Zyne beloften te hoopen, schoon my d'uitvoering of vervulling onmogelyk mogt toeschynen. Want daer is niemand dan God, die een volkomen vertrouwen verdient, gelyk 'er ook niemand dan Hy is, die eene opperste vreeze waerdig is.

24. Vr. Wat moet men dienvolgens doen?

Antw. Men moet het dienvolgens voor het grootste geluk houden, den Almachtigen God voor zich te hebben, en alles daer toe in 't werk stellen; en daer en tegen voor het grootste ongeluk houden, God te mishaegen, en dat met alle zorgvuldigheid vermyden.

25. Vr. Hoe begrypt gy Gods Goedertiernheid?

Antw. Gods Goedertiernheid begryp ik te zyn die vrywillige toegenegendheid in God, zyne liefdaedige Natuur onafscheidbaer eigen, waer door Hy zyne Schepselen, en wel inzonderheid de menschen, in allen deele wel wil en wel doet.

26. Vr. Waer leert ons Gods Woord deze Goedertiernheid Gods?

Antw. In zeer veele plaetsen word ons deze Goddelyke goedertiernheid geleert. Heere, riep Mozes uit Exod. 34. vs. 6, 7. Heere, God, berm-

bermhartig en genadig, lankmoedig en groot van weldaedigheid en waerheid; die de weldaedigheid bewaert aan veele duizenden; die d' ongerechtigheid en overtredinge en zonde vergeeft. Ps. 36. vs. 8. Hoe dierbaer is uwe goedertiernheid ô! God! dies de menschen kinderen onder de schaduwe uwer vleugelen toevlucht neemen. Ps. 103. vs. 8. Bermhartig en genaedig is de Heere; langmoedig en groot van goedertiernheid; enz. tot vers 14. toe. En Matth. 19. vs. 17. Wat noemt Gy my goed? niemand is goed dan Een, namelyk God.

27. Vr. Wat leert u d'overweging van Gods Goedertiernheid?

Antw. De Goddelyke Goedertiernheid leert my God, als het aller goedste wezen, ja de liefde zelve, vuuriglyk lief te hebben. Een goed wezen is waerdig bemint te worden; God is het beste van alle wezens: En daerom is Hy de hoogste liefde waerdig.

28. Vr. Maer, waer toe verplicht u die wederliefde?

Antw. Die wederliefde verplicht my tot gehoorzaemheid. Ik kan God niet beminnen, zonder dat ik trachte Hem te behaegen, en myne liefde te betuigen door eene getrouwe gehoorzaemheid en onderwerping aen Zynen wil.

29. Vr. Wat leert u de Goddelyke Goedertiernheid noch meer?

Antw. d' Overweging van Gods Goedertiernheid leert my ook die uitmuntende volmaektheid van het Zalig Opperwezen natevolgen, door weldaedigheid en bermhartigheid, door goed te doen en liefde te bewyzen aen myne medemenschen.

DER-

DERDE AFDEELING.

30. Vr. Waer in bestaet Gods Getrouwheid of Waerachtigheid?

Antw. Gods Getrouwheid of Waerachtigheid bestaet hier in, dat Hy onverbreekelijk volbrengt al 't geen Hy belooft heeft te doen, en nimmer feilt of feilen kan in de verklaeringen van Zynen wil.

31. Vr. Waer leert ons de H. Schrift deze Getrouwheid of Waerachtigheid Gods?

Antw. Num. 23. vs. 19. God en is geen man dat Hy liegen zoude, nog eens menschen kind dat het Hem berouwen zoude. Zou hy het zeggen en niet doen? of spreeken en niet bestendig maeken? Deuter. 7. vs. 9. Gy zult dan weeten dat de Heere uwe God die God is: die getrouwe God, dewelke het verbond en de weldaedigheid houdt dien, die Hem lief hebben en zyne geboden houden, tot in duizend geslachten. Ps. 89. vs. 34, 35. Belooft God den vroomen Man: Myne Goedertierenheid zal ik van hem niet wegnemen, nog in myne getrouwigheid niet feilen. Ik zal myn verbond niet ontheiligen; en 't geen uit myne lippen gegaen is, zal ik niet veranderen Matth. 24. vs. 35. De Hemel en d'Aerde zullen voorby gaen, maar myne woorden en zullen geensins voorbygaan, zegt de Zaligmaeker. En 1 Thess. 5. vs. 24. Hy, die u roept, is getrouw, die het ook doen zal.

32. Vr. Waer toe dient u de Getrouwheid of Waarachtigheid Gods?

Antw. De Getrouwheid of Waerachtigheid Gods geeft my een vasten grond van hoop en betrouwen op zyne verklaringen en beloften, zoo

naer

naer het lichaem als naer de ziel / zoo tydelyk als eeuwig.

33. Vr. Wat nog?

Antw. Ook moet my de Goddelyke Getrouwheid leeren deze deugd altyts naevolgen in 't houden van myn woord en belofte / al zou het my ook tot schade gedyen ; en nimmermeer te liegen / maer altoos oprechtelyk de waerheid te spreeken.

34. Vr. Waer in bestaet Gods Heiligheid?

Antw. Gods Heiligheid bestaet in die volmaekte zuiverheid van zyn Natuur en Wil / waer door Hy niets / dat kwaed / boos of zondig is / doet / wil of goedkeurt / nog doen / willen of goedkeuren kan ; maer dat alleen / 't geen goed / heilig en eerlyk is.

35. Vr. Waer leert ons de H. Schrift deze Heiligheid van God?

Antw. 1 Sam. 2. vs. 2. Daer is niemand Heilig, gelyk de Heere. 1 Petr. 1. vs. 15 / 16. Gelyk Hy, die u geroepen heeft, Heilig is, zoo word ook gy zelve heilig in al uwen wandel; daerom dat 'er geschreven is: zyt heilig, want ik ben Heilig. En Openb. 15. vs. 4. Wie zoud u niet vreezen, Heere, en uwen Naem niet verheerlyken? want Gy zyt alleen Heilig.

36. Vr. Wat leert u de Heiligheid van God?

Antw. De Heiligheid van God leert my een afkeer te hebben van het booze / al wat zondig of onheilig is te haeten / en allenthalve de deugd en heiligheid te beminnen en te betrachten.

37. Vr. Wat verstaet gy door Gods Rechtvaerdigheid?

Antw. Door Gods Rechtvaerdigheid verstaet ik dien standvastigen wille Gods / waer door Hy aen elk het zyne toedeelt / niemand eenig onrecht aendoet / en een ygelyk vergelt naer zyne werken.

38 Vr. Waer getuigt ons de Heilige Schrift van de Rechtvaerdigheid Gods?

Antw. Deuter. 32. vs. 3/4. Geeft onzen God grootheid: Hy is de Rotsteen, wiens werk volkomen is: want alle zyne wegen zyn gerichte, God is waerheid en is geen onrecht, Rechtvaerdig en Recht is Hy. Ps. 11. vs. 7. de Heere is Rechtvaerdig, Hy heeft gerechtigheden lief; Zyn aengezicht aenschouwt den oprechten. Hebr. 6. vs. 10. God is niet onrechtvaerdig, dat Hy uw werk zoude vergeeten, en den arbeid der Liefde, die gy aen Zynen naem beweezen hebt.

39. Vr. Wat leert u de overweging van de Rechtvaerdigheid Gods?

Antw De overweging van Gods Rechtvaerdigheid leert my dat God den onschuldigen niet schuldig houden zal/ maer den schuldigen rechtvaerdiglyk straffen. En gevolglyk/dat ik van zyne Rechtvaerdigheid beloonìng te wachten hebbe/ zoo ik het goede betrachte/ en straffe/ zoo ik het kwaede doe en de zonde lief hebbe.

VIERDE AFDEELING.

40. Vr. Waer in bestaet Gods Majesteit en Heerlykheid?

Antw. Gods Majesteit en Heerlykheid bestaet in die voortreffelykheid/ gelukzaligheid en grootheid van zyn wezen/ waer door Hy boven alle schepselen verheven is en dezelve oneindiger wyze te boven gaat.

41. Vr. Waer leert ons Gods woord deze Majesteit en Heerlykheid van God?

Antw. 1 Kron. 29. vs. 11/12. Uwe, ô Heer! is de grootheid en de macht, en de Heerlykheid en d'overwinninge, en de Majesteit. Want alles

wat

wat in den Hemel en op der Aerde is, is uwe: Uw, ô Heere, is het Koningryk en gy hebt u verhoogt tot een Hooft boven alles: En Rykdom en Eere, zyn voor uw aengezichte, en Gy heerscht over alles. En in uwe hand is kracht en macht: ook staet het in uwe Hand alles groot te maeken en sterk te maeken: Matth. 6. vs. 13. Want uwe is het koninkryk en de kracht en de heerlykheid in der eeuwigheid. En 1 Tim. 6. vs. 15/16. Welke tot zyner tyd vertoonen zal de Zalige en alleen machtigen Heere, de Koning der Koningen en de Heer der Heeren; die alleen onsterffelykheid heeft, en een ontoegankl yk Licht bewoont; den welken geen mensch gezien heeft noch zien kan, welke zy Eere en de eeuwige Kracht.

42. Vr. Wat leert u de overweging van Gods Majesteit en Heerlykheid?

Antw. d'Overweging van Gods Majesteit en Heerlykheid leert my alles / wat ik doe of laete / tot grootmaeking en verheerlyking van zynen Naem aen te leggen; en alzoo / na 't woord van Paulus / 1 Kor. 10. vs. 31. 't Zy dat ik eete, 't zy dat ik drinke of iets anders doe, alles te doed tot Gods heerlykheid.

43. Vr, Wat insgelyks?

Antw. Dat wy door onze woorden niet alleen God verheerlyken moeten / maer ook door onze werken; op dat wy alzoo ons licht laeten schynen voor de menschen, dat zy onze goede werken mogen zien en onzen Vader, die in de Hemelen is, verheerlyken. Matth. 5. vs. 16.

44. Vr. Wat verstaet gy door Gods Eenheid?

Antw. Door Gods Eenheid verstae ik dat 'er maar Een Eenige waerachtige God is / Een Eeuwig en Oneindig / Een Opperst en Onafhankelyk / Een Almachtig en Alwys / Een Vol-

 mak-

machtelyk God / Heilig en Rechtvaerdig Wezen.

45. Vr. Waer leert ons de H. Schrift dat God een Eenig God is?

Antw. Deuter. 6 vs. 4. Hoort Israël, de Heere onze God is een Eenig God. 2. Sam. 7. vs. 22. Gy zyt groot, Heere God; want daer is niemand gelyk Gy, en daer is geen God dan alleen Gy. Joh. 17. vs. 3. Dit is het eeuwig Leven, dat zy u kennen den eenigen Waerachtigen God, en Jezus Christus, dien Gy gezonden hebt. En 1. Kor. 8. vs. 5/6. Hoewel daer ook zyn die Goden genaemt worden, 't zy in den Hemel, 't zy op der aerde, (gelyk 'er veele goden en veele heeren zyn) nochtans hebben wy maer Eenen God, den Vader, uit welken alle dingen zyn, en wy tot Hem; en maer eenen Heere, Jezus Christus, door welken allen dingen zyn en wy door Hem.

46. Vr. Wat leert u d'overweging dat God een Eenig God is?

Antw. d'Overweging dat God een Eenig God is / leert my Eeniglyk en geheel van Hem aftehangen / Hem alleen te dienen en aantebidden / Hem alleen te vreezen en te gehoorzaemen / en Hem alleen van gantscher harte lief te hebben.

47. Wat leert u de overweging van al deze Goddelyke Eigenschappen by een gevoegt?

Antw. De overweging van al deze Goddelyke Eigenschappen by een gevoegt leert my God / als het allervolmaekste wezen / boven alles te eeren en te behaegen.

48. Vr. Wat belang hebt gy om God te behaegen?

Antw. 't Is het grootste belang dat ik op de weereld kan hebben; daer is my meer aan gelegen

een God te behaegen / dan den grootsten Koning der aerde. Myn Schepper/ dat Alwys en Almachtig Wezen / heeft myn leven en geluk in handen: Hy kan met my handelen naer zyn welgevallen / my zeer gelukkig maeken / zoo ik Hem behaege/ en zeer elendig / zoo ik Hem mishaege.

V. HOOFSTUK.

Van God den Vader, den Zoon en den Heiligen Geest.

1. Vrage. NAdemael 'er / gelyk we in 't voorgaende gezien hebben/ maer Een Eenig God is / waerom gelooft men dan in God den Vader, den Zoon en den H. Geest?

Antw. Wy gelooven in God den Vader, den Zoon en den H. Geest, (1) om dat Gods Woord van deze drie onderscheidentlyk getuigt. En (2) om dat aen dezelven Goddelyke Naemen, Eigenschappen en Werkingen toegeschreven worden.

2. Vr. Zyn 'er dan ook drie Goden?

Antw. In geenen deele zyn 'er drie Goden. Maer hoewel deze drie in Gods Woord onderscheiden worden en ook waerlyk zyn / en hoewel de Goddelyke Natuur aen Vader, Zoon en H. Geest gemeen zyn / zoo is 'er evenwel niet meer dan Een God.

3. Vr. Waer wordt van deze drie uitdrukkelyk en onderscheidentlyk gesprooken?

Antw. Van deze drie / Vader, Zoon en H. Geest wordt uitdrukkelyk en onderscheidentlyk gesprooken in veele plaetsen des N. Testaments / als Matth. 28. vs. 19. Gaet dan heenen, onderwyst alle de volkeren, dezelve doopende in den naem des Vaders, des Zoons en des H. Geestes. 1 Kor. 12 vs. 4-6. Daer is verscheidenheid van gaeven, doch het is dezelfde Geest; en daer is verscheidenheid

der bedieningen, en het is dezelfde Heere; en daer is verscheidenheid der werkingen, doch het is dezelfde God, die alle in allen werkt. En 2 Kor. 13. vs. 13. De genaede des Heeren Jezus Christus, en de liefde Gods, en de gemeenschap de H. Geestes zy met u allen.

4. Vr. Waer worden aen elk van deze drie Goddelyke Naemen, Eigenschappen en Werkingen toegeschreven?

Antw. In veele plaetsen der H. Schrift vinden wy, dat, gelyk aen God den Vader, zoo ook aen den Zoon en den H. Geest Goddelyke Naemen, Eigenschappen en Werkingen toegeschreven worden

5. Vr. Waer blykt dat (want van God den Vader hebben wy het reets in 't voorgaende gezien) ten aenzien van den Zoone?

Antw. Ten aenzien van den Zoone: Hy word uitdrukkelyk God genaemt Joh. 1. vs. 1. en Rom. 9. vs. 5. Hem wordt het voorbestaen voor zyne geboorte toegeschreven: Joh. 8. vs. 58. Ja, Heerlykheid by zynen Vader eer de wereld was. Joh. 17. vs. 5. Ook Alwetendheid: Joh 16. vs. 30. en Cap 21. vs. 17. Almachtigheid: Matth. 28 vs. 18. Alomtegenwoordigheid: Matth. 28. vs. 20. En de Schepper van al 't geschapene: Joh. 1. vs. 3. Kolless. 1, vs. 15-17. En Hebr. 1. vs. 10-12.

6. Vr. Waer blykt dat ten aenzien van den H. Geest?

Antw Aen den H. Geest word den naem van God wel niet uitdrukkelyk gegeven; maer echter worden aen denzelven ook Goddelyke Eigenschappen toegeschreven, als: Alwetendheid: 1 Kor. 2. vs. 10, 11. Almachtigheid: Luk. 1. vs. 35. en Cap. 11. vs. 20. En Alomtegenwoordigheid: 1 Kor. 3. vs. 16. en Cap. 6. vs. 19. Ook worden Hem toegeschreven Goddelyke

lyke werkingen. Joh. 14. vs. 26. en Cap. 16. vs. 13. 1 Kor. 12. vs 8-11. Dat meer is/ ook in zynen Naem worden wy/ naar het bevel van onzen Heere/ gedoopt: Matth. 28. vs. 19.

7. Vr. Wat besluit gy uit dit alles?

Antw. Uit dit alles besluit ik/ nademael aen deze drie Goddelyke Naemen, Eigenschappen en Werkingen toegeschreven worden/ en 'er nochtans geen drie Goden zyn of zyn kunnen/ dat de Vader, de Zoon en de H. Geest maer Een en dezelfde God zyn.

8. Vr. Hoe moeten wy nu dit Leerstuk der H. Drie Eenheid gelooben?

Antw. Wy moeten dit Leerstuk der H. Drie-Eenheid gelooben/ als eene hooge verborgenheid/ die wy eenvouwig aenneemen/ om dat ons Gods Woord die leert; en wy moeten ons enkel houden by 't geen dat zelve woord ons daer van geopenbaert heeft/ zonder ons in de onderzoeking of bepaeling van die verborgenheid vermetel in te laeten.

VI. HOOFTSTUK.

Van de Schepping in 't algemeen.

1. Vrage Uit Gods aenbiddelyke Eigenschappen en volmaektheden gezien hebbende/ dat Hy waerdig is van ons menschen gedient te worden/ waer uit blykt nu dat Hy ook Recht heeft om onzen dienst af te vorderen?

Antw. Dat Hy volkomen Recht heeft om onzen dienst af te vorderen blykt uit zyne werken, om onzent 't wille gewrocht.

2. Vr. Welke zyn die werken?

Antw. Die Goddelyke werken zyn hoofdzaekelyk

tydt hier, namelyk de Schepping, de Voorzienigheid en de Herschepping of Verlossing.

3. Vr. Wat verstaet gy door de Schepping?

Antw. Door de Schepping verstae ik dat proefstuk der Goddelyke wysheid, macht en goedheid, waer door Hy dit Geheelal geschapen, en gewilt heeft dat de dingen, die te vooren niet in wezen waeren, wezen ontfingen.

4. Vr. Waer word ons deze Schepping en d' ordre, welke God daer in gehouden heeft, geleerd?

Antw. De Schepping van 't Heelal en d'orde, welke God daer in gehouden heeft, word ons omstandig geleert in het eerste en tweede kap: van Mozes eerste Boek, genaemt Genesis.

5. Vr. Waer word ons nog getuigt dat God de Schepper van alles is?

Antw. Nehem. 9. vs. 6. Gy zyt die Heere alleen, Gy hebt gemaekt de Hemel, den Hemel der Hemelen en al hun Heir, de Aerde en al wat daer op is, de Zeen en al wat daer in is, en Gy maekt die alle levendig; en 't heir der Hemelen aenbidt u. Ps. 124. vs. 8. Onze hulpe is in den Naem des Heeren, die Hemel en Aerde gemaekt heeft. En Hand. 4. vs. 24. Heere, Gy zyt de God, die gemaekt hebt den Hemel, en d'aerde, en de Zee, en alle dingen die in dezelve zyn. En op veele andere plaetsen.

6. Vr. Waer uit heeft God dit alles geschapen?

Antw. God heeft dit alles geschapen uit Niets, dat is, zonder dat 'er te vooren eenige stoffe was, waer uit die geschapene dingen voortgebracht konden worden.

7. Vr. Waer door heeft God dit alle geschapen?

Antw.

Antw. God heeft dat alles geschapen door zyn woord en almachtigen wil. Ps. 33. vs. 6. Door het woord des Heeren zyn de Hemelen gemaekt en door den geest zynes monds al hun heir. En Openb. 4 vs. 11. Gy, Heere, zyt waerdig te ontfangen de heerlykheid en d'eere en de kracht, want Gy hebt alle dingen geschapen, en door uwen wille zyn ze, en zyn ze geschapen.

8. Vr. Waer toe of tot wat Einde heeft God dit alles geschapen?

Antw. Het Einde waer toe God dit alles heeft geschapen, is van d'eene zyde, tot zyn eigen' Eer en Heerlykheid; en aen den anderen kant, om zyne goedertierenheid aen ons menschen mee te deelen. Rom. 11. vs. 36. Want uit Hem, en door Hem en tot Hem zyn alle dingen. Hem zy de heerlykheid in der eeuwigheid. En Ps. 145. vs. 9. De Heere is aen allen goed en zyne barmhertigheden zyn over alle zyne werken.

9. Vr. In hoe veel tyds heeft God de Schepping van Hemel en Aerde volbracht?

Antw. God heeft de Schepping van Hemel en Aerde volbracht in 6 dagen, gelyk ons geleerd word in 't eerste Kap. van 't Boek Genesis.

10. Vr. Wat dede God op den zevenden dag.

Antw. Op den zevenden dag ruste God van Zynen arbeid, en heiligde dien dag om een Sabbath of Rustdag te wezen. Gen. 2. vs. 2/3. En Exod. 20. vs. 8-11.

11. Vr. Waer toe dient ons d' Overweging van het werk der Scheppinge?

Antw. d' Overweging van het werk der Scheppinge moet ons dienen, om meermaelen ons zelven met eerbiedigheid te verwonderen over de Wysheid, Macht en Goedheid van den grooten Schepper van alles, en met Koning David uit te roepen:

pen: Ps. 104. vs. 24. Hoe groot zyn uwe werken, ô Heere! Gy hebt ze alle met wysheid gemaekt: het aerdryk is vol van uwe goederen! Ps. 8. vs. 4/5. Als ik uwen Hemel aenzie, het werk uwer vingeren, de Maen en de Sterren, die Gy bereidt hebt, (dan roep ik uit) wat is de mensch, dat gy zyner gedenkt, en de Zoon des menschen, dat Gy hem bezoekt.

12. Vr. Waer toe noch?

Antw. Om my op te wekken tot eene hartgrondige dankbaerheid aen Hem, dit alles zoo wyssselyk en mildaedig geschapen heeft.

13. Vr. Hoe wekt u het denkbeeld van God, uwen Schepper, daer toe op?

Antw. Het denkbeeld van God, mynen Schepper, wekt my daer toe op in dezer voegen: Om dat Hy het is die alles, wat 'er is, geschapen heeft, ben ik Hem de lucht verschuldigt die ik inademe, het leven, dat ik geniete, de kracht, die my doet bewegen. 't Is Zyn licht, dat my verlicht; 't is Zyne aerde, die my draegt; 't zyn Zyne spyzen, die my voeden, Zyne kleederen, die my dekken: dies ben ik Hem meer verschuldigt dan myne Ouderen zelve; en daer is niemand ter weereld die zoo veel recht op my heeft als de Heere, om my dankbaerheid af te vorderen en gehoorzaemheid.

VII. HOOFDSTUK.

Van de goede en kwaede Engelen.

1. Vraege. Welke zyn de uitnemendste van Gods Schepselen?

Antw. d'Uitnemendste van Gods Schepselen zyn de Engelen en de Menschen.

2. Vr.

2. Vr. Wat verstaet gy door Engelen?

Antw. Door Engelen verstae ik die zelfstandige, geestelyke en onstraffelyke Wezens, welke God, by de Schepping, den Hemel tot een woonplaets heeft toegeschikt, en die, uit hoofde hunner bediening, Engelen, dat is Boden of Afgezanten genaemt worden, Hebr. 1. vs. 14. gedienstige geesten.

3. Vr. Wanneer heeft God de Engelen geschapen?

Antw. De tyd, wanneer God d'Engelen geschapen heeft, is onzeker, maer datze van God, by de Scheppinge van alles, ook zyn voortgebracht, is ontwyfelbaer uit Gods Woord, om dat 'er gezegt wordt dat God gemaekt heeft den Hemel der Hemelen en al hun heir. Neh. 9. vs. 6. En om dat 'er, buiten God, niets ongeschapen is.

4. Vr. Hoe veelen zyn d'Engelen in getal?

Antw. Hoe veelen d'Engelen in getal zyn wordt ons niet net in Gods Woord bepaelt, maar alleenlyk gezegt dat ze zeer veelen zyn: Dan. 7. vs. 10. Duizendmaal duizenden dienden Hem, en tien duizendmael tien duizenden stonden voor Hem.

5. Vr. Zyn alle d'Engelen eenerlei?

Antw. Neen, daer zyn goede, en daer zyn ook kwaede Engelen.

6. Vr. Welke zyn de goede Engelen?

Antw. De goede Engelen zyn die, welke in hunne volkomentheid en gehoorzaemheid zyn staende gebleven.

7. Vr. Wat is het werk der goede Engelen?

Antw. Het werk der goede Engelen ten aenzien van God, is Hem te looven, te verheerlyken en een dienst te staen in het uitvoeren van zyne bevelen. Jeza. 6. vs. 3. En d'eene (Engel) riep tot

den anderen en zyde: Heilig, Heilig, Heilig is de Heere der Heirschaeren: de gansche aerde is zyner heerlykheid vol Ps. 103. vs. 20 Looft den Heere, zyne Engelen, gy krachtige Helden, die zyn woord doet gehoorzaemende de stemme zynes woords.

8. Vr. Wat is hun werk ten aenzien der menschen?

Antw. Hoewel hunne werken thans niet zichtbaer zyn, zoo is het echter zeker dat ze dagelyks nog veele dingen uitwerken ten aenzien der menschen, namelyk, dezelve te behoeden voor gevaeren: Ps. 91. vs. 11. En te verlossen uit ongevallen; Ps. 34. vs. 8. De Engel des Heeren legert zich rondom de geenen die Hem (den Heere) vreezen en rukt ze uit.

9. Vr. Wat is hun werk nog meer?

Antw. Om de vroomen te beschermen tegen 't geweld der boozen, om ze te vertroosten in hunne, droeffenissen en om na hunnen dood, hunne ziele in de plaets der zalige Ruste over te brengen. Hand. 12. vs. 6-20. en 27. vs. 23 25. En Luk. 16 vs. 22

10. Vr. Welke zyn de kwaede Engelen?

Antw. De kwaede Engelen zyn die, welke tegen God weerspannig geworden en in hunne gehoorzaemheid niet gebleven zyn.

11. Vr. Wat is het doen der kwaede Engelen?

Antw. Het doen der kwaede Engelen of duivelen bestaet voornaemelyk hier in, dat zy d'Eere Gods en de Zaligheid der Vroomen, zoo veel ze kunnen tegenstaen.

12. Vr. Door wat middel doen zy dat?

Antw. Dat doen zy door de menschen te verzoeken, te verleiden en tot zondigen aen te poorren en te neigen. Waerom ook gezegt word dat de duivel

om-

omgaet als een briefchende Leeuw, zoekende wien hy zou mogen verslinden. 1 Petr. 5. vs. 8.

13. Vr. Hebben de kwaede Engelen die macht onbepaelt en uit zichzelven?

Antw. Neen; de kwaede Engelen of duivelen kunnen/ zonder Gods toelating/ de menschen geen kwaed doen?

14. Vr. Waerom niet?

Antw. Om dat hen door Christus onzen Heere/ die dood en duivel overwonnen heeft/ de macht benomen is: Joh. 3. vs. 8. Hier toe is de Zoone Gods geopenbaert op dat Hy de werken des duivels verbreken zoude.

15. Vr. Waer toe moet ons dit Leerstuk der goede en kwaede Engelen dienen?

Antw. Dit Leerstuk der goede en kwaede Engelen moet ons dienen/ aen d'eene zyde om ons zelve de hoede en bewaering der goede Engelen waerdig te maeken/ door droom te zyn en God te vreezen; en aen d'andere zyde/ om ons zorgvuldig te wachten/ om nooit d'aenvechtingen en verzoekingen des duivels/ dat zyn de zonden/ op te volgen: want wie de zonde doet is uit den duivel, want de duivel zondigt van den beginne. 1 Joh. 3 vs. 8. En nimmermeer zyne ingeevinge gehoor te geeven: Jak. 4. vs. 7. Wederstaet den duivel, en hy zal van u vlieden.

VIII. HOOFTSTUK.

Van de Scheppinge der menschen.

1. Vrage. Welke is het voornaemste Schepsel Gods op aerde?

Antw. Het voornaemste Schepsel Gods op aerde/ is de mensch/ dat redelyke Schepsel/ 't

geen al de werken Gods verstandig beschouwen en den Schepper verheerlyken kan.

2. Vr. Wanneer heeft God den mensch geschapen?

Antw. God heeft den mensch allerlest geschapen, na dat alle andere dingen voortgebracht waeren.

3. Vr. Uit welke deelen bestaet de mensch?

Antw. De mensch bestaet uit twee deelen, namelyk Lichaem en Ziel.

4. Vr. Wat verstaet gy door 't Lichaem?

Antw. Door 't Lichaem verstae ik dat stoffelyk en tastelyk gedeelte van den mensch, dat door de Ziel bewoont en bewogen wordt.

5. Vr. Uit welke stoffe is het Lichaem geschapen?

Antw. De stoffe, waer uit God het lichaem van den mensch genomen en gemaekt heeft, was het stof der aerde: Gen. 2. vs. 7. En de Heere God hadde de mensch geformeert uit het stof der aerde.

6. Vr. Waerom heeft God 's menschen Lichaem uit zulk een slechte en geringe stoffe geschapen?

Antw. God heeft dat ongetwyfelt zoo gewilt, op dat de mensch altoos zyner nietigheid, onwaerdigheid en verganklykheid gedachtig blyven mogte, en zich alzoo voor zynen Schepper vernederen: Zie toch, zei Abraham tot God, Gen. 18. vs. 27. ik heb my onderwonden te spreeken tot den Heere, hoewel ik stof en asfche ben.

7. Vr. Blyft het lichaem altoos zyn stand behouden?

Antw. Neen. Het lichaem van den mensch verzwakt en vermindert niet alleen door ziekte en ouderdom, maer moet ook eindelyk weer tot zyn oorsprongk wederkeeren door den dood. Gen. 3. vs. 19. In het zweet uwes aenschyns zult gy brood

eeten,

eeten, tot dat gy tot de aerde wederkeert, dewyl gy daer uit genomen zyt, want gy zyt stof en gy zult tot stof wederkeeren.

8. Vr. Wat verstaet gy door de Ziel?

Antw. Door de Ziel verstae ik dat geestelyk, onstoffelyk en denkend wezen, 't geen God, by de Schepping, in 's menschen lichaem heeft in geblaezen, Gen. 2. vs. 7.

9. Vr. Is de Ziel dan van Goddelyken oorsprongk?

Antw. Ja, de Ziel is van Goddelyken oorsprongk, als aen den eersten mensch onmiddelyk van God meegedeelt. Gen. 2. vs. 7. En de Heere God had den mensch geformeert uit het stof der aerde en in zyne neusgaeten geblaezen den adem des levens; alzoo werd de mensch tot een levendige ziele.

10. Vr. Met welke Eigenschappen heeft God 's menschen Ziel begaeft?

Antw. De voornaemste Eigenschappen waer mee God 's menschen Ziel begaeft heeft zyn het Verstand of de Reden en de Vryheid.

11. Vr. Wat meent gy door 't Verstand of de Reden?

Antw. Door 't Verstand of de Reden meen ik die edele en voortreffelyke gaef, die den mensch onderscheidt van het redeloozè vee, en waer door hy de dingen verstaet en begrypt, beoordeelt en beredeneert.

12. Vr. Wat verstaet gy door de Vryheid?

Antw. Door de Vryheid verstae ik dat vermogen der Ziele, waer door de mensch de dingen, die hy begrypt en beoordeelt waer of valsch, goed of kwaed te zyn, vrywillig verkiest of verwerpt.

13. Vr. Gaet die Vryheid zoo verre dat de mensch kan doen wat hy wil?

Antw. In geenen deele. Die Vryheid gaet alleenigh tot het vrywillig verkiezen van 't goede en 't kwaede / van de deugd en d'ondeugd / die God in zyn Woord en Wet den mensche voorstelt.

14. Vr. Waer toe is die Vryheid van verkiezing en werking noodig?

Antw. Die Vryheid van verkiezing en werking is noodig / op dat de menschen rechtvaerdiglyk beloont en gestraft zouden kunnen worden.

AFDEELING.

15. Vr. Wat verstaet gy door Gods Evenbeeld waer naer de mensch gezegt word geschapen te zyn? Gen. 1. vs. 27.

Antw. Door Gods Evenbeeld in den mensche verstae ik eerstelyk, de voortreffelykheid zyner Natuur / inzonderheid naer de Ziele / waer door hy eenigermaete met Goddelyke eigenschappen beschonken was / als geestelykheid onsterfelykheid / verstand / leven en wat dies meer zy.

16. Vr. Wat nog meer?

Antw. Onschuldigheid en Rechtheid: Pred. 7. vs. 29. Dit heb ik gevonden, dat God den mensche Recht gemaekt heeft, maer zy hebben veele vonden gezocht.

17. Vr. Wat voornamelyk?

Antw. Voornamelyk verstae ik door Gods Evenbeeld in den mensche zyne Heerschappy over al 't geschapene; waer van getuigt Gods woord uitdrukkelyk: Gen. 1. vs. 26. En God zeide: Laet ons menschen maeken, naer onzen beelde, naer onze gelykenisse; en dat zy heerschappy hebben over de vissen der Zee, en over 't gevogelte des Hemels, en zoo voorts.

18. Vr. Wat Eigenschap heeft de Ziel nog meer byzonderlyk boven 't lichaem?

Antw. De voornaemste Eigenschap welke de Ziel boven 't lichaem nog heeft, is dat ze niet, gelyk het lichaem, vergaet en sterft, maer, na d'ontbinding van 't lichaem, onsterfelyk overblyft: Pred. 12. vs. 7. Dat het stof wederom tot aerde keere, als het geweest is: en de geest weder tot God keere, die hem gegeeven heeft.

19. Vr. Heeft God de Vrouw op dezelfde wyze als den man geschapen?

Antw. Neen, God heeft de Vrouwe geschapen uit den Man: Gen. 2. vs. 21, 22. Toen deedt de Heere God eenen diepen slaep op Adam vallen en hy sliep: en Hy nam een van zyne ribben en sloot derzelver plaetse toe met vleesch; en de Heere God bouwde de ribben, die Hy van Adam genomen hadde, tot eene Vrouwe; en Hy brachtze tot Adam.

20. Vr. Waerom deed de Heere dat?

Antw. Waerschynlyk deed de Heere dat, om de nauwe vereeniging tusschen den Man en de Vrouwe te kennen te geeven, als van een vleesch zynde: Gen. 2. vs. 23, 24. Toen zeide Adam: deze is ditmael been van myne beenen en vleesch van mynen vleesche: Men zal ze Manninne heeten, om dat ze uit den Man genomen is; daerom zal de Man zynen Vader en zyne Moeder verlaeten en zynen Wyve aenkleven, en zy zullen tot een vleesch zyn. En 1 Kor. 11. vs. 12. Want gelykerwys de Vrouw uit den Man is, alzoo is ook de Man door de Vrouwe; doch alle dingen zyn uit God.

21. Vr. Waer toe heeft God de Vrouwe aen den Man toegevoegt?

Antw. God heeft de Vrouwe aen den Man toe-

 [illegible]

gevoegt tot zyn gezelschap / dienst en behulpzaemheid: Gen. 2. vs. 18. Ook hadde de Heere God gesproken, het en is niet goed dat de mensch alleen zy, ik zal hem eene hulpe maeken, die als tegen hem over zy. En 1 Kor. 11. vs. 9. Want ook de Man is niet geschapen om de Vrouwe, maer de Vrouwe om den Man.

22. Vr. Waer toe moet u d'overweeging van 's menschen Schepping dienen?

Antw. De overweging van 's menschen Schepping moet wy dienen / om God / mynen Schepper / te eeren en te dienen; en my zelven zyne Opperheerschappy in alles te onderwerpen / als die alles / wat ik hebbe naer lichaem en ziel / van Hem alleen hebbe.

23. Vr. Hoe verplicht u het denkbeeld van God / uwen Schepper / tot onderwerping?

Antw. Op deze wyze: 't Is God die my geschapen heeft en alles gegeven; Ik ben zyn maeksel / Ik ben door my zelve niet / ik ben de zyne / Ik behoor Hem meer toe / dan een kind zyne Ouderen toebehoort / die hem ter weereld brachten: dies moet ik my in alles / 't zy voor of tegen / zyn wil en wetten onderwerpen. Komt, laat ons aenbidden en nederbukken, laet ons knielen voor den Heere, die ons gemaakt heeft; want Hy is onze God en wy zyn het volk zyner weide en de Schaepen zyner Hand. Ps. 95. vs. 6 / 7.

24. Vr. Waer toe dient ons byzonderlyk dat God alle menschen uit Eenen mensche heeft laten voortkomen.

Antw. Dat dient ons byzonderlyk / om altoos gedachtig te wezen de naeuwe betrekking / die wy menschen tot elkanderen hebben / als van een vleesch en bloed zynde / en by gevolg verplicht tot malkanders dienst en behulpsaemheid Luk. 10. vs. 29-37.

IX.

IX. HOOFTSTUK.

Van Gods Voorzienigheid in 't algemeen.

1. Vraege, Nu dat God alle dingen geschapen heeft, doet Hy daer omtrend ook nog iets meer?

Antw. Ja toch, Hy laet zyne Voorzienigheid over het geschaepenen gestadig gaen, om het in wezen te houden, te bestuuren en te regeeren: Ps. 104. geheel; ook Ps. 147. ten einde toe.

2. Vr. Gaet deze Voorzienigheid Gods over al het geschaepenen?

Antw. Ja, Gods Voorzienigheid gaet over al het geschaepenen, over alles wat 'er is in Hemel en op Aerde, van het kleinste tot het grootste: Ps. 119. vs 90, 91. Gy hebt de aerde vast gemaekt, en zy blyft staen; naer uwe ordinantien blyven zy nog heden staen; want zy allen zyn uwe knechten. En Ps. 145. vs. 15. 16. Aller oogen wachten op u, en Gy geeft hen hunne spyze ter zyner tyd. Gy doet uwe hand open, en verzadigt al wat 'er leeft, naer u welbehaegen.

3. Vr. Is het geloof van een Goddelyke Voorzienigheid noodig?

Antw. Ja, Noodig is het geloof eener Goddelyke Voorzienigheid, om dat men, zonder die te erkennen, God niet dienen kan, noch bidden, noch danken, noch op Hem vertrouwen, noch voor zyne straffen vreezen, noch op zyne beloften hoopen.

4. Vr. Wat overtuigt ons volkomelyk van de Voorzienigheid Gods?

Antw. Dat 'er eene Goddelyke Voorzienigheid

zyn / waer door alles / wat op de weereld is / wyszelyk geregeert word / waer van overtuigt ons de geregelde orde en schikking, die wy in al 't geschapenen bespeuren / en welke niet begrepen kan worden / zonder een alwyzen en almachtigen Opperbestuurder.

5 Vr. Word ons dat ook geleerd in Gods Woord?

Antw. Gods woord getuigt ons ook allerwege / dat God de onderhouder en bestuurder is van alle levendige en levenlooze dingen / de geever van voor en tegenspoed / de onderhouder van menschen en beesten; kortom / dat God zyn oog en regeering over alles hier beneden laet gaen.

6. Vr. Waer word dat byzonderlyk getuigt?

Antw. Dat getuigt de allerhoogste zelf by Jeza. 45. vs. 6/7. Ik ben de Heere, en niemand meer; Ik formeere het licht en scheppe de duisternis, Ik maeke den Vreede en scheppe het kwaed; Ik de Heere doe alle deze dingen. Zie ook Matth. 6. vs. 26 30. En Cap. 10. vs. 29/30.

7. Vr. Leert ons dat ook de Reden?

Antw. Ja / de Reden leert ons dat een alwys / almachtig en algoed Werkmeester / als God is / de zorg en bestuuring van zyne eigen werk niet kan laeten vaeren.

8. Vr. Kunnen wy Gods wyze regeering in allen deelen met ons verstand naegaen en begrypen?

Antw. Neen. 't Is ons niet mogelyk Gods eindelooze Wijsheid in 't bestuuren dezer weereld naegaen: Maer wy moeten veelsinds de hand op den mond leggen en met David uitroepen: Ps. 139. vs. 6. Die kennisse is my te wonderbaer; Zy is hooge, ik en kan daer niet by.

9. Vr. Wat leert u de overweging van Gods Voorzienigheid?

Antw.

Antw. D' Overweeging van Gods albestuurende Voorzienigheid leert my, geheel en al myn betrouwen daer op te stellen, en, na myn best gedaen te hebben, alle uitkomsten van zaeken gerust aen te bebelen.

X. HOOFTSTUK.

Van Gods Voorzienigheid omtrend den mensch in 't byzonder.

1. Vrage. Gaet Gods Voorzienigheid op generlei wyze over al 't geschapenen?

Antw. Hoewel Gods Voorzienigheid over al het geschapenen gaet, zoo bestuurt en regeert Hy echter op eene meer byzondere en zorgvuldige wyze den mensch en 's menschen doen en laeten.

2. Vr. Waer leert gy dat in Gods Woord?

Antw. Ps. 33 vs. 13-15. De Heare schouwt uit den hemel en ziet alle menschen kinderen, Hy ziet uit van zyne vaste woonplaets op alle inwoonders der aerde; Hy formeert hunner aller herte; Hy let op alle hunne werken. En Hand. 17 vs. 28. Want in Hem leeven wy, beweegen ons en zyn wy.

3. Vr. Wat doet Gods Voorzienigheid omtrent de menschen?

Antw. Hy Onderhoudt en Regeert ze.

4. Vr. Waer in bestaet Gods Onderhouding van de mensche?

Antw. Gods Onderhouding van den mensch bestaet hier in, dat Hy niet alleen der zelver geslacht in wezen houdt, maer ook elks wezen en de-

bestaen / door 't bezorgen van het noodig onderhoud des levens / als spys en drank en kleederen en wat dies meer zy.

5. Vr. Waer in bestaet Gods Regeering of Bestuuring omtrend den mensch?

Antw. Gods Regeering of Bestuuring omtrend den mensch bestaet hier in / dat God al 's menschen werken gade slaet en tot zekere eindens / Zyne wysheid bekendt / bestuurt.

6. Vr. Op welke eene wyze regeert of bestuurt God den mensch?

Antw. God regeert of bestuurt den mensch als een vry en redelyk Schepsel.

7. Vr. Wat wil dat zeggen?

Antw. Dat is te zeggen dat God den mensch zoo niet regeert, dat hy alles / wat hy doet / 't zy goed / 't zy kwaed / noodzaekelyk doet.

8. Vr. Waer uit weet gy dat God den mensch zoo niet regeert?

Antw. Om dat Gods Woord ons leert / dat God den mensch de macht en Vryheid laet om het goede of het kwaede te kunnen doen of laeten.

9. Vr. Waer blykt dat in Gods Woord?

Antw. Dat blykt ons in veele plaetsen van Gods Woord / als: Gen. 4. vs. 7. Is 'er niet, indien gy wel doet, verhooging? En zoo gy niet wel en doet, de zonde legt aen de deure. Deuter. 30. vs. 19. Ik neeme heden tegens u lieden tot getuigen den Hemel en de Aerde; het leven en den dood heb ik u voorgestelt, den Zegen en den Vloek; kiest dan het leven, op dat gy Leeft, gy en uw zaed. Jeza. 1. vs. 19. 20. Indien gy lieden willig zyt en hoort, zoo zuldt gy het goede dezes lands eeten; Maer indien gy weigert en weerspannig zyt, zoo zult gy van het zwaerd gegeeten worden. Joh. 5. vs. 40. Gy wilt tot my niet komen,

op

op dat gy het leven hebben meugt. Zie ook Matth. 23. vs. 37. Luk. 19. vs. 42. en Rom. 2. vs. 4. 6.

10. Vr. Waer uit blykt nog meer dat God den mensch zoo niet regeert, dat hy alles wat hy doet noodzakelyk doet?

Antw. Dat blykt noch uit de Reden: om dat 'er dan noch deugd noch ondeugd, noch gehoorzaemheid noch ongehoorzaemheid, noch loon, noch straffe plaets zou kunnen hebben.

11. Vr. Wat zou daer uit nog verder volgen?

Antw Daer uit zou ook volgen dat God een oorzaek van de Zonden zy, 't geen Godslasterlyk en gruwelyk is van God te denken of te zeggen.

12. Vr. Keert Gods Woord dat niet uitdrukkelyk van God af?

Antw. Ja toch: Ps. 5 vs. 5. Gy en zyt geen God, die lust heeft aen Godloosheid; de boze zal by u niet verkeeren. En Jak. 1 vs. 13, 14. Niemand, als hy verzocht word, zegge ik worde van God verzocht; want God en kan niet verzocht worden met het kwaede, en Hy zelf en verzoekt niemand. Maer een egelyk word verzocht; als Hy van zyne eigen' begeerlykheid afgetrokken en verlokt word.

AFDEELING.

13. Vr. Waer omtrend gaet deze Regeering of Bestuuring Gods?

Antw. Gods Regeering of Bestuuring gaet omtrend het goede en het kwaede, dat is, omtrend de deugd en de Zonde.

14. Vr. Waer in bestaet Gods bestuuring ten aenzien van het goede of de deugd?

Antw.

Antw. Gods bestuuring ten aanzien van het goede of de deugd bestaet hier in, dat Hy den mensch tot het goede zoekt op te wekken en van het kwaede af te houden.

15. Vr. Op wat wyze doet Hy dat?

Antw. Dat doet Hy door de bekendmaeking van zyn woord en wil; door beloften en dreigementen; en door andere inwendige middelen.

16 Vr, Wat deel heeft Gods bestuuring ten aenzien van het kwaede of de Zonde?

Antw. Ten aenzien van het kwaede of de zonde heeft Gods bestuuring daer in deel, voor zoo verre Hy het zelve toelaet.

17. Vr, Maer kan God zulks toelaten zonder zyne Rechtvaerdigheid en Heiligheid te kwetsen?

Antw. Ja, God kan zulks toelaeten zonder kwetsing van zyne Rechtvaerdigheid en Heiligheid, om dat God de menschen niet aenzet tot de zonde; verre van daer; Hy zoekt ze in tegendeel daer van af te houden door veelerlei middelen: maer Hy wil alleenlyk daer mee hunne deugd en getrouwheid beproeven, en hunne gehoorzaemheid bly laeten.

18. Vr. Wat doet Gods bestuuring nog meer omtrend de Zonde?

Antw. Hy verhindert ze, wanneer het Hem behaegt of stelt ze pael en perk.

19. Vr. Wat nog meer?

Antw. Hy stuurt ook het kwaede tot een heel ander einde, dan de mensch voorhaede, en tot bereiking van zyne wyze oogmerken; gelyk dat bleek in de geschiedenis van Jozeph, en het lyden van onze Heere Christus Jezus.

20. Vr. Wat Eindelyk nog?

Antw. Hy straft en vergeldt ook de zonden, 't zy in dit, 't zy vooral in het toekomende Leven.

21. Vr.

21. Vr. Bewyst dat eens uit Gods Woord.

Antw. Gods woord getuigd ons dat: Ps. 50. vs. 21. Deze dingen doet gy en ik zwyge: Gy meent dat ik 't eenmael ben, gelyk gy. Ik zal u straffen en zal het ordentelyk voor uwen oogen leggen. Rom. 2. 6-9. Welke een ygelyk vergelden zal naer zyne werken: den genen wel, die, met volharding in 't goed doen, heerlykheid en eere en onverderffelykheid zoeken, het eeuwig leven; Maer den geenen, die twistgierig zyn en die der waerheid ongehoorzaem, doch der ongerechtigheid gehoorzaem zyn, zal verbolgenheid en toorn vergolden worden, verdrukking en benaeuwtheid over alle ziele des menschen, die het kwaede werkt.

22. Vr. Wat leert ons dit stuk van Gods Voorzienigheid omtrend den mensche?

Antw. Deze Voorzienigheid Gods omtrend den mensche leert ons, Hem erkentelyk te zyn voor al het goede, dat we genieten: te gedenken dat wy overal onder zyn oog en bestuuring zyn; dat Hy van al ons doen en laeten eens rekenschap zal afvorderen; en dat wy dien volgens heiliglyk voor Hem leven moeten, en zyne gramschap vreezen?

23. Vr. Wat leert ons nog meer?

Antw. Het leert ons ook op Hem te betrouwen, en te gelooven dat Hy voor ons zorgen zal en 't noodige niet onthouden, naer ziel en lichaem: 1 Petr. 5. vs. 7. Werpt alle uwe bekommernisse op Hem; want Hy zorgt voor u.

24. Vr. Welke zyn het meer byzonder voorwerp van Gods Voorzienigheid?

Antw. Hoewel God voor alle menschen zorge draegt zoo zyn het echter byzonderlyk de vroome en Godvreezende, waer over zyne Vaderlyke

Voorzienigheid waekt.

25. Vr. Waer blykt u dat?

Antw. Dat blykt my: Ps. 33. vs. 18/19. Ziet, des Heeren oog is over de geenen die Hem vreezen, op de geenen die op zyne goedertierenheid hoopen; om hunne zielen van den dood te redden en by 't leven te houden in den honger. En 1 Petr. 3. vs. 12/13. Want de oogen des Heeren zyn over de rechtvaerdigen, en zyne ooren tot hun gebed; maer het aengezichte des Heeren is tegen de geenen, die kwaed doen En wie is het die u kwaed doen zal, indien gy navolgers zyt van het goede?

X

XI. HOOFTSTUK.

Van den val des Menschen.

1. Vraege. Is de eerste mensch in dien staet van oprechtheid en goedheid / waer in hy van God geschapen was / gebleven?

Antw. O Neen! Hy is door zyn eigen' bywillige ongehoorzaemheid en overtredinge uit dien staet van oprechtheid en goedheid / waer in hy van God geschapen was / gevallen in de Zonde.

2. Vr. Waer in bestond de ongehoorzaemheid en overtreding van den eersten mensch?

Antw. De overtreding van den eersten mensch bestondt in het eeten van den boom der kennisse des goeds en des kwaeds, van welkers vrucht te eeten hem van God verboden was / onder de bedreiginge des doods; gelyk ons omstandig beschreven wordt: Gen. 3.

3. Vr.

3. Vr. Waerom was het dat God dit verbod aen hem gaf?

Antw. God gaf hem dit verbod om te toonen dat de mensch afhankelyk was van zynen Schepper, en vooral, tot beproeving van zyne gehoorzaemheid.

4. Vr. Hoe kwam het dat Adam dit gebod van zynen Schepper overtradt?

Antw. Adam overtradt dit Goddelyk gebod door aenraedinge van Eva zyne Vrouw, en die wederom door verleidinge des Satans, en door haer eigen' begeerlykheid.

5. Vr. Welke was het gevolg van de overtreding onzer eerste Ouderen?

Antw. Het gevolg van d'overtredinge onzer eerste Ouderen, was dat ze uit het Paradys verdreven, en de elende van dit leven onderworpen, en voornamelyk, dat zy met den dood gestraft werden.

6. Vr. Wat kwaed heeft de zonde van Adam aen zyn nakomelingen toegebracht?

Antw. De zonde van Adam heeft zyne nakomelingen dit kwaed toegebracht, dat ze met een zondige en verdorven' neiging geboren, aen verscheiden' elendigheden onderhevig, en, inzonderheid, den dood onderworpen worden: Joh. 3. vs. 6. 't Geen uit het vleesch geboren is, dat is vleesch. En Rom. 5. vs. 12. Gelyk door eenen mensche de zonde in de weereld ingekomen is, en door de zonde de dood; zoo is ook de dood tot alle menschen doorgaen, voor zoo veel ze alle gezondigt hebben ...

7. Vr. Worden alle menschen van om Adams zonde gestraft?

Antw. Neen, alle menschen worden gestraft om hun eigen' zonden.

  Vr. 8.

8. Vr. Waerom dat ? ...

Antw. Om dat het strydt tegen Gods heiligheid, rechtvaerdigheid en goedheid iemand te straffen om eens anders zonde: Ezech. 18 vs. 20. De Ziele, die zondigt, die zal sterven. De Zoon en zal niet draegen de ongerechtigheid des Vaders, en de Vader zal niet draegen de ongerechtigheid des Zoons; de gerechtigheid des rechtvaerdigen zal op hem zyn, en de godloosheid des godloozen zal op hem zyn.

9. Vr. Is 'er dan geen Erfzonde?

Antw. 't Woord Erfzonde is niet alleen onbekend in Gods Woord, maer ook een tegenspraek in zich zelven, om dat Zonde, die een daet is, niet kan overgeërft worden.

10. Vr. In wat Zin kan men de Erfzonde toestaen?

Antw. Men kan de Erfzonde eenigsins toestaen, als men daer door verstaet een Erfgebrekkelykheid of Verdorvenheid, die uit Adams Zonde gesproten en van Vaders op kinderen voortgezet is, en waer door wy zoo veel verlooren hebben, dat wy nooit op eene eeuwige Zaligheid hadden kunnen hoopen, zonder eenen Verlosser en Zaligmaker.

11. Vr. Wat leert u de val des menschen en zyne straffe?

Antw. De val van den eersten mensch in de Zonde en zyn Straffe, moet ons dienen tot vernedering aen d'eene, en tot waerschuwing aen d' andere zyde, om nimmer moedwillens te zondigen tegen Hem, in wiens handen het vreeslyk is te vallen.

XII.

XII. HOOFSTUK.

Van den elendigen staet van 't menschdom en deszelfs weder-oprechting of verlossing.

1. Vraege. In wat staet was de weereld al vroeg na de Schepping?

Antw. De staet der weereld was al vroeg na de Schepping zoodanig, dat de Zonde daer begon te heerschen en de verdorvendheid zoo groot wierd dat God eenen waterbloed op den aerdbodem zondt, om 't gansche menschdom te verdelgen, uitgenomen Noäch en zyn Huisgezin Gen. 6. vs. 7, 8.

2. Vr. Wat gebeurde na den Zond vloed?

Antw. Na den Zond vloed nam de afgodery de overhand; en God riep Abraham den Vader van het Joodsche Volk, om in zyn geslacht den waeren Godsdienst te bestigen, en t'eeniger tyd den Messias daer uit te laeten voortkomen.

3. Vr. Hoedanig was de staet der overige volkeren?

Antw. De staet der overige volkeren was zoodanig, dat de kennis van den waeren God wel hier en daer stand hieldt; maer na verloop van tyd werd de afgodery en godeloosheid bykans algemeen; en in dien verdorven en elendigen staet bleef het menschdom tot op de komst van Christus Jezus. Efez. 2. vs 2, 3. Tit. 3. vs. 3. En 1 Pett. 4. vs. 3

4. Vr. Wilde God het menschdom in dien elendigen staet laeten leggen?

Antw. Neen, het behaegde God, uit loutere

bermhartigheid eenen Verlosser aen 't menschdom te belooven en te zenden.

5. Vr. Aen wien deedt God deze belofte?

Antw. Deze belofte deedt God al vroeg aen Adam zelve: Gen. 3. vs. 15. en daer na aen Abraham en de Aertsvaders; vervolgens herhaelde Hy die aen 't Joodsche Volk door de Profeeten, en vervulde het zelve door het zenden van zynen Zoone Christus Jezus.

6. Vr. Waer toe is Christus Jezus dan op de weereld gekomen?

Antw. Onze Heere Christus Jezus is op de weereld gekomen om het verdorven en verloren menschdom uit zyn elendigen staet te verlossen en te behouden. Joh. 3. 17. Want God heeft Zyren Zoone niet gezonden in de weereld, op dat Hy de weereld veroordeelen zoude, maer op dat de weereld door Hem zoude behouden worden.

7. Vr. Maer op wat wyze te behouden?

Antw. Door ons met God te verzoenen, van de slaverny der Zonde en derzelver welverdiende straffen den dood en de verdoemenis, te verlossen, en de eeuwige zaligheid toe te brengen.

8. Vr. Waer blykt dat?

Antw. 2 Kor. 5. vs. 19. God was in Christus de weereld met zich zelven verzoenende. Tim. 2. vs. 14. Die zich zelven voor ons gegeeven heeft, op dat Hy ons zouden verlossen van alle ongerechtigheid, en zich zelven een eigen volk zoude reinigen, yverig in goede werken. En Luk. 19 vs. 10. De Zoone des Menschen is gekomen, om te zoeken en Zalig te maeken dat verloren was.

AFDEELING.

9 Vr. Kon de mensch zich zelven van uit die Elende niet verlossen?

Antw. o! Neen / de mensch kon nog door zich zelven / nog door eenig ander Schepsel uit dien elendigen staet verlost worden. Ps. 49. vs. 8 / 9. Niemand van hen zal zynen broeder immermeer kunnen verlossen; hy zal Gode zyn rantsoen niet kunnen geeven: Want de verlossing hunner ziele is te kostelyk, en zal in eeuwigheid ophouden.

10. Vr. Waerom niet?

Antw. Om dat alle menschen / door hunne eigen zonden / schuldig voor God waaren: Rom. 3. vs. 23. Want zy hebben alle gezondigt en derven de heerlykheid Gods.

11. Vr. Welke was dan de beweegende oorzaek tot de verlossing?

Antw. De beweegende oorzaek hier toe was geen andere dan Gods vrywillig welbehaegen of louwere genade en bermhartigheid / om zich over 't elendig menschdom te ontfermen / dat / verre van deze genade / veel eer het tegendeel verdient hadde.

12. Vr. Hoe bewyst gy dat uit de H. Schrift?

Antw. Dat bewys ik uit zeer veele plaetsen der H. Schrift; als: Joh. 3. vs. 16 Alzoo lief heeft God de weereld gehadt, dat Hy Zynen eeniggebooren Zoone gegeeven heeft, opdat een ygelyk, die in Hem gelooft, niet verderve, maer het eeuwig leven hebben. 2 Tim. 1. vs. 9. Die ons heeft Zalig gemaekt en geroepen met een heilige Roeping, niet naer onze werken, maer naer Zyn eigen voornemen en de genade, die ons gegeeven is in Christus Jezus, voor de tyden der eeuwen. En 1 Joh. 4. vs. 10. Hier in is de Liefde, niet

dat wy God lief gehadt hebben, maer dat Hy ons heeft lief gehadt, en Zynen Zoone gezonden heeft tot een verzoening voor onze Zonden. Zie ook Efez. 2. vs. 4/5. Tit. 3. vs. 3-5. en op meer andere plaetsen.

13. Vr. Wat leert u dit onwaerdeerbaer werk der verlossinge?

Antw. Dit onwaerdeerbaer werk der verlossinge leert my Gods onverdiende genade en bermhartigheid aen 't zondige en verloren menschdom bewezen/ met een hartgrondige dankbaerheid te erkennen; 2 Kor. 4. vs. 15. Want alle deze dingen zyn om uwent wille, op dat de vermenigvuldigde genade, door de dankzegging van veele, overvloedig worde ter heerlykheid Gods.

14. Vr. Wat leert het u nog?

Antw. Het leert my ook die onverdiende genade wel te waerdeeren en te gebruiken tot verheerlyking van God en tot bevordering myner Heiligmaeking en Zaligheid: 1 Kor. 6. vs. 20. Want gy zyt duur gekocht, Zoo verheerlykt dan God in uw lichaem en in uwen geest, welke Godes zyn. Zie ook Rom. 6. vs. 1/2 en 2 Kor. 6. vs. 1/2.

XIII. HOOFTSTUK,

Van den Verlosser Christus Jezus.

1. Vraege. Welke was de Middel oorzaek, waer door God dit werk der verlossinge heeft te weeg gebracht?

Antw. De Middel-oorzaek, waer door God dit werk der Verlossinge te weege bracht/ was Jezus Christus.

2. Vr. Wien verstaet gy door Jezus Christus?

Antw. Door Jezus Christus verstae ik den Zoone Gods / onzen Heere / die heerlykheid by Zynen Vader hebbende / eer de weereld was, in de volheid des tyds het menschelyke vleesch heeft aengenomen / en geboren is te Bethlehem in 't Joodsche Land / in de dagen van den Koning Herodes; gelyk ons geleert wordt: Matth. 2.

3. Vr. Wat beteekent de Naem van Jezus?

Antw. De Naem van Jezus beteekent zoo veel als Zaligmaker.

4. Vr. Waerom werdt Hy zoo genaemt?

Antw. Hy werdt zoo genaemt op Gods bevel/ om dat Hy het menschdom kwam behouden en Zaligmaeken; gelyk de Engel tot Jozeph zeide. Matth. 1. vs. 21. Zy zal eenen Zoone baaren, en gy zult Zynen naeme heeten Jezus: want Hy zal zyn Volk Zaelig maeken van hunne zonden.

5. Vr. Wat beteekend de Naem van Christus?

Antw. De Naem van Christus beteekent Gezalfde, en komt over een met het Hebreeuwsche woord Messias

6. Vr. Wat wil die naem van te kennen geeven?

Antw. Die Naem wil te kennen geeven dat Jezus Christus die waere Verlosser of Zaligmaeker is/ welken God door het menschdom geschikt, en door Zyne Profeeten voorspelt had; en dien de Jooden/ onder den naem van Messiäs, verwachten.

7. Vr. Waerom werdt Hem die Naem van Christus gegeeven?

Antw. De Naem van Christus of Gezalfde werdt hem gegeeven/ om dat Hy van God Zynen Vader/ door den H. Geest/ gezalft werdt/ en aengestelt tot onzen Profeet, Hooge-Priester en Koning; welke drie Personazien onder 't Oude Testament gezalft werden.

8. Vr. Wat is nu wyders ten aenzien van den Persoon des Verlossers aentemerken?

Antw. Ten aenzien van den Persoon des Verlossers is nog wyders aantemerken de naeuwe en onbegrypelyke vereeniging zyner twee Natuuren, de Goddelyke en Menschelyke.

9 Vr. Hoe heeft men Hem ten opzichte zyner Goddelyke Natuur aentemerken?

Antw. Ten opzichte zyner Goddelyke Natuur was Hy d'eigen en eenig gebooren Zoone Gods, van wien Joh. 1. vs. 1. gezegt word: In den beginne was het Woord, en 't Woord was by God, en het Woord was God, en die Rom 9. vs. 5. genaemt word God, boven al te pryzen in der eeuwigheid; en Hebr. 1. vs. 3. Het afschynsel van Gods heerlykheid en 't uitgedrukte beeld zyner zelfstandigheid.

10. Vr. Wat heeft men te gelooven wegens zyne Menschelyke Natuur?

Antw. Wegens zyne Menschelyke Natuur heeft men te gelooven, dat Hy waerachtig Mensch geweest is, ons menschen in alles gelyk, doch zonder zonde; Hebr. 2 vs. 17. en Cap. 4 vs. 15. Waerom Hy ook 1 Tim. 2. vs. 5. de mensche Christus Jezus genaemt word, en meermaelen de Zoon des Menschen.

11. Vr. Wat leert u dit gewichtige Leerstuk?

Antw. Dit gewichtige Leerstuk leert my de eindelooze Liefde en Bermhartigheid van God, die zyn eigen en eenig gebooren Zoone zoo laeg vernedert heeft; en teffens de groote Liefde van onzen Verlosser, die, daer Hy in de gestaltenisse Gods zynde het geen roof behoefde te achten Gode even gelyk te wezen, nochtans om onzent wille zich zelven vernietigt heeft; en de gestaltenis van

een dienstknecht aengenomen, en ons menschen gelyk geworden is: Phil. 2 vs. 6-9.

12. Vr. Wat zyt gy dien verlosser daer voor schuldig?

Antw. Ik ben mynen Zaligmaeker en Verlosser, die, om my van dood en verderf te verlossen, zyn eigen leven en dierbaer bloed heeft veil gehadt, alle wederliefde, dienst en gehoorzaemheid schuldig.

XIV. HOOFDSTUK.

Van Christus Profeetisch Amt.

1. Vraege. Welke zyn de Amten of bedieningen, waer door Christus Jezus onze Zaligheid volbracht heeft?

Antw. De Amten of bedieningen, waer door Christus Jezus onze Zaligheid volbracht heeft, zyn deze drie, zyn Profeetisch, zyn Hooge-Priesterlyk en zyn Koninklyk Amt.

2. Vr. Waer in bestaet zyn Profeetisch Amt?

Antw. Zyn Profeetisch Amt bestaet hierin, dat Hy, en zelfs hier op aerde verkeerende, en door Zyne Apostels, Gods uitersten en volmaekten wil verkondigt heeft, als den eenigen regel van ons geloof en leven: Joh. 1. vs. 18. Niemand heeft ooit God gezien; de eenig gebooren Zoon, die in den schoot des Vaders is, die Heeft Hem ons verklaert. En Cap. 6. vs. 68. Heere, tot wien zullen wy hene gaen? Gy hebt de woorden des eeuwigen levens.

3. Vr. Waer in bestaet die uiterste en volmaekte wille Gods?

Antw. Die uiterste en volmaekte wille Gods bestaet in Leerstukken en Geboden aen d'eene,

en in beloften en dreigementen aen d'andere zyde.

4. Vr. Waer toe dienen ons de Leerstukken en Geboden?

Antw. De Leerstukken en Geboden dienen ons om te weeten wat wy te gelooven / en wat wy te doen en te laeten hebben / om God onzen Heere te behaegen.

5. Vr. Waer toe strekken de beloften en dreigementen?

Antw. De beloften en dreigementen leeren ons wat goed wy te wachten hebben / zoo wy Hem gehoorzaemen / en wat kwaed wy te vreezen hebben / zoo wy ongehoorzaem en weerspannig zyn.

6. Vr. Waer mee heeft Christus zyn Profeetisch Amt en Leere bevestigt?

Antw. Christus heeft zyn Profeetisch Amt en Leer bevestigt door drie dingen; Eerstelyk door een Heilig en onberispelyk leven. 1 Petr. 2. vs. 22. Die geen Zonde gedaen heeft, noch daer is geen bedrog in zyne mond gevonden.

7. Vr. Wat was het tweede?

Antw. Het tweede / waer mee Christus zyn Profeetisch Amt bevestigt heeft / was de overtuigende kracht zyner wonderwerken. Luk. 24 vs. 19. Jezus de Nazareener was een Profeet, krachtig in werken en woorden, voor God en al het volk. En Joh. 5. vs. 36. Ik heb een getuigenis, meerder dan dat van Johannes; want de werken, die my de Vader gegeeven heeft om die te volbrengen, dezelve werken die ik doe, getuigen van my, dat my de Vader gezonden heeft.

8. Vr. Wat was het derde?

Antw. Het derde waer mee Christus zyn Profeetisch Amt bevestigt heeft, was zyn dood en lyden. Daerom word zyn bloed genaemt het bloed des Nieuwen Testaments. (Matth. 26. vs. 28.)

dat

dat 'Er te zeggen/ waer mee het N. Testament bevestigt is geworden.

9. Vr. Wat leert u het Profeetisch Amt van Christus?

Antw. Het Profeetisch Amt van Christus leert my/ Hem/ als onzen Hemelschen Leermeester die ons Gods allerheiligsten wil volmaecktelyk geleert heeft, en als den weg ter Zaligheid voorgeschreven/ alleen te hooren en te gehoorzaemen Matth. 17. vs. 5. En ziet, een stemme uit de wolken, zeggende: deze is myn geliefde Zoon, in den welken ik myn welbehaegen hebbe, Hoort Hem. Zie ook Deuter. 18. vs. 15. en vs. 18/ en 19.

XV. HOOFTSTUK.

Van Christus Hooge-Priesterlyk Amt.

1. Vraege. WAer in bestaet het Hoge Priesterlyk Amt van Christus?

Antw. Het Hooge Priesterlyke Amt van Christus bestaet in zyne Opofferinge en Voorbiddinge voor ons menschen.

2. Vr. Waer in bestaet zyne Opofferinge?

Antw. Zyne Opofferinge voor ons / bestaet hier in/ dat Hy zichzelven/ als een waere en eigentlyk gezegde offerande / heeft overgegeven in den dood / om onze Zonden by God te verzoenen/ en om Hem met ons te bevredigen.

3. Vr. Waer blykt dat?

Antw. Dat blykt in zeer veele plaetsen der H. Schrift/ en onder anderen. Rom. 3. vs. 25. Den welken God heeft voorgestelt tot eene verzoeninge door 't geloove in zyne bloede. 2 Kor. 5. vs. 21. Want dien, die geen Zonde gekent heeft, heeft Hy Zonde voor ons gemaekt, op dat wy zouden worden rechtvaerdigheid Gods in Hem En

Efez.

Efez. 5. vs. 2. Wandelt in de liefde, gelykerwys Christus ons lief gehadt heeft, en zich zelven voor ons heeft overgegeeven tot een offerande en een slachtoffer Gode, tot een welriekende reuk.

4. Vr. Heeft Christus dan voor ons en in onze plaetse geleden?

Antw. Dat Christus voor ons en in onze plaetse geleden heeft/ getuigt ons Gods Woord: Rom, 5 vs. 8. God bevestigt zyne Liefde tegen ons, dat Christus voor ons gestorven is, als wy nog zondaers waeren. En 1 Petr. 3. vs. 18. Want Christus heeft ook eens voor de zonden geleden, Hy rechtvaerdige voor de onrechtvaerdigen, op dat Hy ons tot God zoude brengen.

5. Vr. Waerom was Zyn dood zoo waerdig by God/ dat de zonde daer door weghgenomen en de zondaer met God verzoent werdt?

Antw. Zyn dood was zoo waerdig by God tot verzoening onzer zonden/ zoo om de hoog waerdigheid van zyn Persoon/ als zynde Gods eigen Zoone/ als om zyne onbevleckte heiligheid en volmaeckte gehoorzaemheid: Hebr. 7. vs. 26. Want zoodanig een Hooge Priester betaemde ons, heilig, onnozel, onbesmet, afgescheiden van de zondaeren en hooger geworden dan de Hemelen.

6. Vr. Heeft Christus dan zoo voor ons voldaen/ dat wy niets te vreezen hebben/ wat leven wy ook leiden mogen?

Antw. In geenen deele; Hy heeft de zaligheid niet verworven dan voor de zulken/ die in Hem gelooven/ en Hem gehoorzaemen: Hebr. 5. vs. 9. Maer de zulken/ die Hem niet gehoorzaemen/ vreet zyn dood en lyden niet met af/ maer hebben de zwaerste straffen te wachten. Hebr. 10. vs. 26-29.

26-29. Want indien wy willens zondigen na dat wy de kennisse der waerheid ontfangen hebben, zoo blyft 'er geen slacht offer meer over voor de zonde; maer een schrikkelyke verwachtinge des oordeels en hitte des vuurs, dat de tegenstanders zal verslinden.

7. Vr. Waer in bestaet het ander gedeelte van Christus Hooge-Priesterlyk Amt?

Antw. Het ander gedeelte van Christus Hooge-Priesterlyk Amt, bestaet in zyne Tussenspreekinge of Voorbiddinge voor ons, by God zynen Vader.

8. Vr. Waer wordt ons dat geleert?

Antw. Dat leert ons d'Apostel Paulus. Rom. 8. vs. 34. Wie is het die verdoemt? Christus is het die gestorven is; ja, dat meer is, die ook opgewekt is, die ook ter rechterhand Gods is, die ook voor ons bidt. En Hebr. 7. vs. 25. Waerom Hy ook volkomelyk kan Zalig maeken de geenen, die door Hem tot God gaen, alzoo Hy altyd leeft om voor hun te bidden. Zie ook Cap. 9. vs. 24.

9. Vr. Wat leert ons het Hooge-Priesterlyk Amt van Christus?

Antw. Het Hooge-Priesterlyk Amt van Christus leert ons alleen in Hem onze Zaligheid en de verzoening onzer zonden te zoeken: Hebr. 10. vs. 14. Want met eene offerande heeft Hy in eeuwigheid volmaekt de geenen, die geheiligt worden.

10. Vr. Wat nog?

Antw. Het Priesterlyk Amt van Christus leert ons ook Hem te gehoorzaemen, en afstaen van ongerechtigheid en zonde: Hebr. 5. vs. 9. En geheiligt zynde, is Hy allen, die Hem gehoorzaem zyn, eene oorzaek der eeuwige zaligheid

heid geworden. En Tit. 2. vs. 14. Die zich zelven voor ons gegeeven heeft, op dat Hy ons zouden verlossen van alle ongerechtigheid, en zich zelven een eigen volk reinigen, yverig in goede werken.

XVI. HOOFTSTUK.

Van Christus Koninklyk Amt.

1. Vraege. WAer in bestaet het Koningklyk Amt van Christus, onzen Heere?

Antw. Het Koninklyk Amt van onzen Heere Christus Jezus bestaet in de bedieninge van deze opperste macht en heerschappy.

2. Vr. Waer, waer in bestaet de bediening van die heerschappy?

Antw. Daer in, dat Hy Macht en Recht heeft om zyne onderdaenen wetten voor te schryven, hen volgens die wetten te regeeren, de gehoorzaemen te beschermen en te beloonen en de ongehoorzaemen te beteugelen en te straffen.

3. Vr. Wanneer heeft Christus zyne Koninklyke bediening aengevangen?

Antw. Hy heeft zyn Koninglyke Macht en Heerschappy wel betoont toen Hy hier op aerde verkeerde, door 't gebied te voeren over Zee en Winden, en booze geesten, maer voornaemelyk echter heeft Hy dat begonnen na zyne Opstanding, Hemelvaert en Zitten aen Gods Rechterhand.

4. Vr. Waer blykt dat?

Antw. Hebr. 1 vs. 3. Dewelke alzoo Hy is het afschynsel (van Gods) Heerlykheid en het

uitgedrukte beeld zyner zelfstandig, en alle dingen draegt door het woord zyner kracht, na dat Hy de reinigmaeking onzer zonden door zich zelven te weeg gebracht heeft, is gezeten aen de Rechterhand der Majesteit in de hoogste Hemelen.

5. Vr. Van hoedanigen natuur is het Koninkryk van Christus?

Antw. Het Koninkryk van Christus is geheel Geestelyk en Hemelsch: Joh. 18. vs. 36. Myn Koninkryk is niet van deze weereld; gelyk Hy zelfs voor Pilatus betuigde.

6 Vr. Door wien is Christus tot Koning aengestelt?

Antw. Hy is tot Koning aengestelt door God zynen Vader: Ps. 110. vs. 1. De Heere heeft tot mynen Heere gesproken: zit aen mynen Rechterhand, tot dat ik uwe vyanden gezet zal hebben tot een voetbank uwer voeten. En de Zaligmaeker zelf verklaert zynen Discipelen na Zyne opstanding, en by zyn afscheid van deze wereld: Matth. 28. vs. 18. My is gegeeven (namelyk van God Zynen Vader) alle macht in Hemel en op Aerde.

7. Vr. Hoe verre strekt zich het gebied van dezen Koning uit?

Antw. Over alles, wat 'er is, in Hemel en op Aerde, uitgenomen God, Zynen Vader.

8. Vr. Waer blykt dat beiden?

Antw. Het eerste verklaert ons d'Apostel Paulus: Efez. 1. vs. 20-22. Daer hy zegt, dat God Hem gezet heeft tot Zyne rechterhand in den Hemel, verre boven alle overheid, en macht en kracht, en heerschappy en allen naem, die genaemt wordt niet alleen in deze weereld, maer ook in de toekomende; en heeft alle dingen Zynen voeten onder-

derworpen, en heeft Hem der gemeente gegeeven tot een Hooft, boven alle dingen.

9. Vr. Waer blykt het tweede?

Antw. Dat blykt ons 1 Kor. 15. vs. 27. Doch wanneer Hy zegt dat Hem alle dingen onderworpen zyn, zoo is 't openbaer, dat Hy uitgenomen wordt, die Hem alle dingen onderworpen heeft.

AFDEELING.

10. Vr. Hoe en door wat middelen bestuurt Christus zyn Koninkryk?

Antw. Christus bestuurt zyn geestelyk Koninkryk / voor eerst door Zyn Woord / 't geen Hy door Zyne Dienaers laet Prediken; 't geen daerom genaemt wordt het Woordt en 't Evangelium des Koninkryks. Matth. 13. vs. 19. en Cap. 24. vs. 14.

11. Vr. Wat gebied Hy in dat woord en Evangelium des Koninkryks?

Antw. Daer in gebiedt Hy / dat men in Hem gelooven moet en zyne Geboden gehoorzaem zyn. Matth. 28. vs. 19. Gaet dan hene, onderwyst alle de volkeren —— hen leerende onderhouden alles wat ik u geboden hebbe. En Mark. 16. vs. 16. Die gelooft zal hebben en gedoopt zal zyn, zal zalig worden.

12. Vr. Wat belooft of dreigt Hy daer by?

Antw. Den geloovigen en gehoorzaemen belooft Hy vergevinge van zonden en het eeuwig leven / den ongeloovigen en ongehoorzaemen / d'eeuwige verdoemenis: Luk. 24. vs. 47. In Zynen Naem moest gepredikt worden bekeering en vergevinge der zonden, onder alle volken. En Joh. 3. vs. 36.

36. Die in den Zoone geloof, heeft het eeuwige Leven; maer die den Zoone ongehoorzaem is die en zal het leven niet zien, maer de toorne Gods blyft op hem.

13. Vr. Waer door bestuurt Hy ook ten anderen zyn geestelyk Koningryk?

Antw. Hy bestuurt ook zyn geestelyk Koninkryk door zynen geest / en het mededeelen zyner geestelyke gaeven: 1 Kor. 12. vs. 11. Alle deze dingen werkt een en denzelven Geest, deelende een ygelyk in 't byzonder gelykerwys Hy wil.

14. Vr. Waer in zal Christus zyne heerschappy voozal betoonen?

Antw. Hy zal ook zyn heerschappy voozal betoonen ten jongsten dage / wanneer Hy / als Rechter van levenden en dooden / ten oordeel zal komen: Matth. 25. vs. 31 / 32. Wanneer de Zoone des menschen komen zal in zyne heerlykheid en alle de heiligen Engelen met Hem, dan zal Hy zitten op den throon zyner heerlykheid, en voor Hem zullen alle volkeren vergadert worden, en zoo voorts.

15. Vr Hoe lang zal Christus als Koning regeeren?

Antw. Hy zal als Koning regeeren tot dat Hy al Zyne vyanden zal onderworpen hebben: 1 Kor. 15. vs. 24 / 25. Daar na zal het einde zyn, wanneer Hy het Koningryk Gode en den Vader zal overgegeeven hebben; wanneer Hy zal te niet gedaen hebben alle heerschappy en alle macht en kracht. Want Hy moet als Koning heerschen tot dat Hy alle de vyanden onder Zyne voeten zal gelegt hebben.

16. Vr. Wat leert u het Koninklyk Amt van Christus?

Antw. Zyn Koninklyk Amt leert my Hem / als

als onzen Heere en Koning/ te gehoorzaemen/ door 't onderhouden zyner Wetten en Geboden.

17. Vr. Is het dan wel genoeg Christus alleenlyk als Hooge Priester aen te merken?

Antw. Neen; 't Is niet genoeg Hem alleenlyk als Hooge-Priester aen te merken die onze Zonden verzoent en vergeeven heeft / maer ook te gelyk als onzen Profeet, die ons d'allervolmaektste leer en geboden heeft voorgeschreven / en als onzen Koning, dien wy onderdaenigheid en gehoorzaemheid schuldig zyn.

XVII. HOOFTSTUK.

Van de algemeene genade.

1. Vraege. Wat heeft Christus door de drie voorgemelde Amten aen 't menschdom te weeg gebracht?

Antw. Christus heeft door de drie voorgemelde Amten of Bedieningen aen 't menschdom te weeg gebracht/ dat Hy 't zelve met God verzoent heeft en de deure der genade/ onder voorwaerde van geloof en bekeering/ voor 't zelve geopent.

2. Vr. Kunnen dan alle menschen aen die genade Gods in Christus deel verkrygen?

Antw. Gewisselyk ja. Alle menschen kunnen aen die genade Gods in Christus deel verkrygen/ als ze dit maer oprechtelyk zoeken: Want hy is voor alle gestorven.

3. Vr. Waer blykt dat?

Antw. Dat blykt uitdrukkelyk in veele Plaetsen der H. Schrift: als 2 Kor. 5. vs. 15. En Hy is voor allen gestorven; op dat de geenen die lee-

leeven, niet meer zich zelven zouden leeven: maer dien, die voor hun gestorven en opgewekt is, 1 Tim. 2. vs. 6. Die zich zelven gegeven heeft tot een Rantsoen voor allen. Hebr. 2. vs. 9. Op dat Hy door de genade Gods voor allen den dood smaeken zoude. En 1 Joh. 2. vs. 2. En Hy is een verzoeninge voor onzen zonden; en niet alleen voor de onze, maer ook voor de zonden der geheele weereld.

4. Vr. Wil God dan dat alle menschen zalig worden.

Antw. O! Ja / God wil dat alle menschen Zalig worden en tot kenkisse der waerheid komen. 1 Tim. 2. vs. 4. Want Hy wil niet dat eenige verloren gaen, maer dat zy allen tot bekeering komen. 2. Petr. 3. vs. 9.

5. Vr. Maer indien God wil dat alle menschen zalig worden / waerom worden ze dan ook allen niet zalig?

Antw. Hoewel God wil dat alle menschen zalig worden / zoo worden ze echter altemael niet zalig / om dat zy alleen die aengeboden' Zaligheid niet kenneemen / maer door hartnekkigheid of ongehoorzaemheid verwerpen; en alzo op die grooten zaligheid geen acht geeven. Hebr. 2. vs. 3.

6. Vr. Kan de mensch dan Gods genade wederstaen en verwerpen?

Antw. Ja / de mensch kan / door eene moetwillige ongehoorzaemheid en verharding / deze genade Gods wederstaen en verwerpen.

7. Vr. Waer wordt ons dat geleert in Gods Woord?

Antw. Dat wordt ons geleert Joh. 1. vs. 11. Hy is gekomen tot de Zynen, en de Zynen hebben Hem niet aengenomen. En Kap. 3. vs. 19. Dit is het oordeel, dat het licht in de weereld ge-

komen is, en de menschen hebben de duisternisse liever gehadt dan het licht: Want hunne werken waeren boos. En wederom Kap. 5. vs. 40 Gy wilt tot my niet komen, opdat gy 't leven moogt hebben. Zie ook Matth. 23. vs. 37. Hand. 7. vs. 51. En Kap. 13. vs. 46.

8. Vr. Wat leert u de algemeene genade?

Antw. De algemeene genade leert my den goeden God te danken, dat Hy ook voor my, nevens zoo veel andere menschen, de deure der genade geopent heeft, en gelegenheid gegeven om veel te verkrygen aen de Zaligheid, ons door Christus verworven.

XVIII. HOOFTSTUK.

Van de verkiezing en verwerping.

1. Vraege. WAt volgt nu uit het voor gezegde van Gods algemeene genade?

Antw. Uit het voorgezegde volgt nu dat God in geenen deele den eenen mensch verkiest, en onweerstandelyk roept en trekt tot zyne genade, terwyl Hy den anderen voor altoos daer van uitsluit en verwerpt; maer dat Hy nu noch aen allen zyne genade en de zaligheid aenbiedt.

2. Vr. Heeft God dan niet een zeker getal van menschen uit het gevallen menschdom uitverkoren ter zaligheid, en het ander gedeelte verworpen of voorby gegaen?

Antw. In geenen deele. Hoewel God den eenen mensch wel grooter genade geeft dan den anderen, zoo heeft Hy nochtans geen andere menschen uitverkoren ter zaligheid, dan die geloo-

den

ken en gehoorzaemen zouden / en geen andere verworpen / dan de ongeloovigen en ongehoorzaemen.

3. Vr. Waer leert ons dat de H. Schrift?

Antw. Dat leert ons de H. Schrift allerwege: als Joh. 3. vs. 16. Alzoo lief heeft God de weereld gehadt dat Hy Zynen eenig gebooren Zoone gegeeven heeft, op dat een igelyk die in hem gelooft, niet verderve, maer het eeuwige leven hebbe. En vers 36. Die in den Zoone gelooft, heeft het eeuwige leven, maer die den Zoone ongehoorzaem is, zal het leven niet zien, maer de toorne Gods blyft op hem. En 1 Tim. 4 vs. 10. God is een behouder (of Zaligmaeker) aller menschen, maer allermeest der geloovigen. Zie ook Joh 6. vs 40. 1 Kor. 1 vs. 21. en Kap. 10. vs. 5. Hebr. 5. vs 9. En in zeer veel andere plaetsen.

4. Vr. Verwerpt gy derhalven zulk een absolut besluit der verkiezing en verwerping / waer door God / zonder opzicht van geloof of ongeloof / gehoorzaemheid of ongehoorzaemheid / den eenen mensch tot zaligheid / en den anderen tot de verdoemenis geschikt zou hebben?

Antw. Ja / dat verwerp ik daerom / om dat het zelve strydt met den aert en de natuur van den geheelen Christelyken Godsdienst.

5. Vr. Hoe zoo?

Antw. Om dat die leere bekwaem is alle verplichting tot deugd / geloof en heiligmaeking weg te neemen / en den mensch of zorgeloos of wanhoopig te maeken.

6. Vr. Waer tegen strydt die Leere nog meer?

Antw. Die Leere strydt ook tegen alle Gods volmaektheden / en wel byzonderlyk tegen zyne heiligheid, rechtvaerdigheid, oprechtheid, goedheid en menschlievendheid.

7. Vr. Wie zyn het dan die in Gods woord uitverkoorne en kinderen Gods genaemt worden?

Antw. Uitverkoorne en kinderen Gods worden in Gods woord genaemt die geenen / die / door het woord des Evangeliums geroepen zynde / Christus door 't geloof aenneemen / door den geest Gods geleidt worden / en zynen wille doen.

8. Vr. Bewyst dat eens uit Gods woord?

Antw. Joh. 1. vs. 12. Zoo veelen Hem aengenomen hebben, dien heeft Hy macht gegeeven kinderen Gods te worden, namelyk, die in zynen naem gelooven. Rom. 8. vs. 14 Want zoo veelen als 'er door den geest Gods geleidt worden, die zyn kinderen Gods. En Jak. 2. vs. 5. Heeft God niet uitverkooren de arme dezer weereld, ryk in 't geloove, (om) erfgenaemen des Koningkryks (te zyn) 't welk Hy belooft den geenen die Hem lief hebben.

9. Vr. Welke noemt Gods woord verworpenen?

Antw. Gods woord noemt verworpenen de ongeloovige / onboetvaerdige en ongehoorzaeme / als die den Raed Gods verwerpen, (Luk. 7. vs. 30.) Gods Woord verstooten, en zich zelven des eeuwigen levens onwaerdig achten, (Hand. 13. vs. 46.) het woord ongehoorzaem zyn, (1 Petr. 2. vs. 7 / 8.) En wat dies meer zy.

10. Vr. Wat leert u dit stuk der voorwaerdelyke verkiezing en verwerping?

Antw. Dit stuk der voorwaerdelyke verkiezing en verwerping, leert my / dat wy ons zelven benaerstigen moeten / om onze Roepinge en Verkiezinge vast te maeken, voegende, naer 't woord van Petrus / by ons geloove deugd, en by de deugd kennisse, en by de kennisse matigheid, en by de matigheid lydsaemheid, en by de lydsaemheid God-

Godzaligheid, by de godzaligheid broederlyke liefde, en by de broederlyke liefde, liefde tegen allen. 2 Petr. 1. vs. 5-11.

XIX. HOOFTSTUK.

Van de Roepinge.

1. Vraege. WElk is het gewoone middel / dat God gebruikt / om den menschen tot het verbond der genade en de Zaligheid te brengen?

Antw. Het gewoone middel dat God gebruikt / om den mensche tot het verbond der genade en tot de zaligheid te brengen / is de Roepinge.

2. Vr. Wat verstaet gy door de Roepinge?

Antw. Door de Roepinge verstae ik dat genadige werk Gods / waer door Hy het zondige en verloren menschdom / door het Evangelie van zynen Zoone Christus Jezus / noodigt tot geloof en bekeering / als voorwaerden / op welker volbrenging Hy besloten heeft hen de eeuwige zaligheid te geeven.

3. Vr. Betreft deze Roeping alle menschen?

Antw. Deze Roeping betreft alle menschen / zonder onderscheid; want God wil dat alle menschen Zalig worden en tot kennisse der waerheid komen: 1 Tim. 2. vs. 4. Waerom ook onze Heere Zyne Apostelen belaste: Mark. 16 vs. 15. Gaet hene in de geheele weereld, en predikt het Evangelium allen Creatuuren.

4. Vr. Op welk eene wyze geschiedt deze Roeping?

Antw. De Roeping tot het geloof en bekeering geschiedt uiterlyk door Gods woord / en innerlyk door zynen geest.

5. Vr. Welke is de uiterlyke Roeping?

Antw. De uiterlyke Roeping is de Predikking van Gods H. Woord: Rom. 10 vs. 17. Zoo is dan het geloof uit het gehoor, en het gehoor door het Woord Gods.

6. Vr. Welke is de innerlyke Roeping?

Antw. De innerlyke Roeping is de werking van Gods geest en genade/ die met d'uiterlyke Predikking altoos verzelt gaet/ om het harte te openen/ het verstand te verlichten/ en tot geloof en bekeering op te wekken; Zoo leezen wy van Lydia, Hand. 16 vs. 14. dat de Heere haer harte geopent hadde, dat zy acht name op het geene van Paulus gesproken werdt.

7. Vr. Wat leert u de Roeping tot het geloof en de zaligheid?

Antw. De Roeping, waer door God my laet noodigen tot het geloof en de zaligheid/ leert my op de uiterlyke predikking van Gods woord acht te geeven/ en de uiterlyke werking van zynen geest niet te wederstaen/ maer die volvaerdig te omhelzen/ en alzoo waerdiglyk te wandelen der Roepinge, met welke wy geroepen zyn. Efez. 4. vs. 1.

XX. HOOFTSTUK.

Van het Geloove.

1. Vraege. WElke zyn de middelen of voorwaerden, die van 's menschen zyde vereischt worden/ om deel te krygen in 't verbond der genade en der zaligheid?

Antw. De middelen of voorwaerden, van 's menschen zyde vereischt/ om deel te hebben in 't

verbond der genade en der zaligheid zyn het geloof, de bekeering en de goede werken.

2. Vr Zyn deze drie plichten van malkanderen gescheiden?

Antw Neen/ deze drie plichten maeken als eenen Plicht uit.

3. Vr. Hoe zoo?

Antw. Om dat onze geheele plicht/ nu eens onder 't woord geloof, dan eens onder dat van bekeering of gehoorzaemheid begrepen wordt; en het geloof behelst te gelyk de bekeering en goede werken; als zonder welk het een dood geloof is.

4. Vr. Waer blykt dat?

Antw. Dat leert ons uitdrukkelyk d'Apostel Jacobus. Kap. 2. vs 14. Wat nuttigheid is het, myne Broeders, indien iemand zegt dat hy het geloove heeft en heeft de werken niet, kan dat geloof hem zalig maeken? En vers 17. Alzoo ook het geloove, indien het de werken niet en heeft, is in zich zelven doodt.

5. Vr. Welke is dan het waere zaligmaekende geloof?

Antw. Het waere zaligmaekende geloof is het geloof in Jezus Christus. Hand. 4. vs. 12. De zaligheid is in geenen andere; want daer is ook onder den Hemel geen anderen naem gegeeven, door welken wy zalig worden.

6. Vr. Waer in bestaet dat geloof?

Antw. Dat geloof bestaet niet alleen in een zekere kennis/ en toestemming dat Hy de Zaligmaeker der weereld/ en voor ons gestorven is; Maer ook in een oprechte aenneeming van Hem/ als onzen Goddelyken Profeet/ Hooge-Priester en Koning; met een vaste verzekering/ indien wy zyne Leer getrouwelyk beleeven/ dat wy de vergeving

der zonden en 't eeuwige leven / door Hem verkrygen zullen.

7. Vr. Wat brengt derhalven dit geloof in ons te weeg?

Antw. Dat geloof brengt in ons te weeg een ernstig en kragtdadig voornemen / om die gehoorzaemheid Hem toe te brengen / die Hy in 't Evangelie afeischt.

8. Vr. Is dat zaligmaekend geloof de verdienstelyke oorzaek onzer zaligheid?

Antw. Verre van daer. Noch het geloof / nog eenig werk kan de verdienstelyke oorzaek onzer zaligheid zyn: Efez. 2 vs. 8. Uit genade zyt gy zalig geworden door 't geloove; en dat niet uit u: 't Is Gods gaeve. Niet uit de werken, op dat niemand roeme.

9. Vr. Waerom noemt gy het van zaligmaekende?

Antw. Ik noeme het waere geloof zaligmaekende, om dat het levendig en werkzaem zynde / het eenig middel is ter zaligheid / als zynde die vereiste voorwaerde, zonder welke God in Christus Jezus niemand zaligmaeken wil of zal: Joh. 3. vs. 36. Die in den Zoon gelooft, heeft het eeuwige leven; maer die den Zoon ongehoorzaem is, zal het leven niet zien, maer de toorne Gods blyft op hem.

AFDEELING.

10. Vr. Uit wat deelen of daeden bestaet het geloof?

Antw. Het geloof bestaet uit deze vier deelen of daeden, naemelyk / de kennis, de toestemming het vertrouwen en de gehoorzaemheid.

11. Vr. Waerom noemt gy de kennis d'eerste daed van 't Geloof?

Antw. Ik noem de kennis d'eerste of voorgaende daed des Geloofs; om dat wy de zaek, welke geloofd moet worden, eerst kennen moeten als waerachtig, en gegrondt op overtuigende bewyzen; zonder welke het maer een blind geloof is. Rom. 10. vs. 14. Hoe zullen zy Hem aenroepen, in welke zy niet geloofd hebben? En hoe zullen zy in Hem gelooven, van welken zy niet gehoort hebben? En 1 Joh. 4. vs. 1. Gelooft niet een igelyken geest; maer beproeft de Geesten, of ze uit God zyn.

12. Vr. Welke is de tweede daed des geloofs?

Antw. De tweede daed des geloofs is de toestemming of overtuiging; waer door wy het gekende volvaerdig aennemen, en alzoo gelooven dat 't Evangelium een waerachtige Leere zy, en 't eenige middel ter zaligheid.

13. Vr. Welke is derde daed des geloofs.

Antw. De derde daed des geloofs is het vertrouwen, waer door wy, overtuigt dat van Christus Jezus en de betrachting zyner Leer onze opperste gelukzaligheid alleenigh af hangt, dienvolgens Hem boven alles waerdeeren, in Hem eenighlijk berusten, en van Hem alleen de beloofde zaligheid op onze gehoorzaemheid verwachten.

14 Vr. Welke is de laetste of volgende daed des geloofs?

Antw. De laetste of volgende daed des geloofs is de gehoorzaemheid of waerneming der geboden van Christus Jezus; als zynde onafscheidbaer van het waere geloof; ja de ziel van 't zelve: Gal. 5. vs. 7. In Jezus Christus heeft noch besnydenis eenige kracht noch voorhuid; maer het geloof, door de liefde werkende. En 1 Joh.

2. vs. 4. Die daer zegt, ik kenne Hem en zyne geboden niet en bewaert, die is een leugenaer, en in dien is de waerheid niet.

15. Vr. Wie is d'eerste oorzaek des geloofs?

Antw. d' Eerste oorzaek des geloofs is God: Jak. 1. vs. 17. Want alle goede gave en alle volmaekte gifte is van boven van den Vader der Lichten afkomende.

16. Vr. Werkt God dat geloof van in ons op een onweerstandelyke wyze?

Antw. Neen. God werkt dat geloof niet in ons op eene onweerstandelyke wyze of zonder ons toedoen; maer Hy geeft 'er ons de noodige krachten, bekwaemheden en gelegenheden toe, en komt ons voor, en verzelt ons met zyne genade: 2 Kor. 3. vs 5 Niet dat wy van ons zelven bekwaem zyn iets te denken, als uit ons zelven; maer onze bekwaem is uit God.

17. Vr. Door wat middelen werkt van God het geloove in den mensch?

Antw. God werkt het geloove in den mensch door zyn woord en door zyn geest: Rom. 10. vs. 17 Zoo is dan het geloof uit het gehoor, en het gehoor door het woord Gods. En Gal. 5. vs. 22. wordt het geloof getelt onder de vrugten des geestes.

18. Vr. Waer aen kan men weeten dat men waerlyk het geloof heeft?

Antw. Dat men waerlyk het geloove heeft, kan men weten, wanneer het in ons werkende is door de liefde, en wy deszelfs heilzaeme vruchten in ons bevinden: Gal. 5. vs. 6. en 22.

19. Vr. Wat leert u de verhandeling van het zaligmaekend geloove?

Antw. De verhandeling van het zaligmaekend geloove leert my myn uiterste best te doen, om dat geloove te verkrygen, zoo voor God te smeken,

om

om deszelfs verlichting en vermeerdering / als door het aenwenden van de middelen / welke het geloof kunnen voortbrengen en versterken / als het leezen en overdenken van Gods woord / en de najaeging van een goed geweeten. Mark. 9. vs. 24. En 2 Tim. 3. vs. 15.

XXI. HOOFTSTUK.

Van de XII. Artykelen des geloofs.

Genaemt:

Het Symbolum der Apostelen.

1. Vraege. **W**Aer vinden wy in een kort begrip, de voornaemste waerheden / die een Christen te gelooven heeft?

Antw. De voornaemste waerheden / die een Christen te gelooven heeft / vinden wy / als in een kort begrip / in de XII Artykelen des geloofs, gemeenlyk genaemt het Symbolum der Apostelen.

2. Vr. Is dan dit Symbolum door d'Apostelen zelve opgestelt?

Antw. Neen. Dit Symbolum is door de Apostelen zelve niet opgestelt / maer 't wordt zoo genaemt / om dat het een kort begrip behelst van de Leere der Apostelen / en wordt / als zoodanig / by alle Christenen aengenomen.

3. Vr. Hoe luidt dan het zelve?

Antw. Het zelve luidt aldus:

1. Ik geloof in God, den Vader, den almachtigen Schepper des Hemels en der Aerde?

2. En in Jezus Christus, zynen eenig geboren Zoone; onzen Heere;

3. Die

3. Die ontfangen is van den Heiligen Geest, geboren uit de Maegd Maria;

4. Die geleden heeft onder Pontius Pilatus; is gekruist, gestorven, begraeven, nedergedaelt ter Helle.

5. Ten derden dage weder opgestaen uit den doode;

6. Opgevaeren ten Hemel, zittende ter Rechterhand Gods, des almachtigen Vaders.

7. Van waer Hy komen zal om te oordeelen de levenden en dooden.

8. Ik geloof in den Heiligen Geest.

9. Ik geloof een heilige algemeene Kerke, gemeenschap der Heiligen;

10. Vergeevinge der Zonden,

11. Wederopstanding des vleesches,

12 En een eeuwig Leven.

4. Vr. Waerom zegt gy: Ik geloof in God?

Antw. Ik zeg: ik geloof ik God? om dat ik den Eenigen Waerachtigen en Allerhoogsten God tot het voorwerp van myn geloof en betrouwe stelle.

5. Vr. Waerom noemt gy Hem den Vader?

Antw. Ik noem God den Vader, om dat Hy de Vader is van onzen Heere Christus Jezus.

6. Vr. Waerom noemt gy Hem den Almachtigen Schepper des Hemels en der Aerde?

Antw. Ik noem God den Vader den Almachtigen Schepper des Hemels en der Aerde, om dat Hy het is die Hemel en Aerde, met alles wat er in en op is, door zyn almachtigen wil geschapen heeft en voortgebracht. (Zie 't VI. Hoofdst.)

7. Vr. Waerom belydt gy in Jezus Christus te gelooven?

Antw. Ik belyde in Jezus Christus te gelooven, om dat Hy het is, die ons van God gezonden

den is/ op dat wy door 't geloof in Hem zouden zalig worden. Joh. 3. vs 16.

8. Vr. Waerom noemt gy Hem Gods eenig-geboren Zoone?

Antw. Ik noem Hem Gods eenig-geboren Zoone, om dat geen Schepsel op die wyze/ en in die betekenis/ Gods Zoon is of genaemt kan worden. Hebr. 1. vs. 5. (Zie het XIII. Hoofdst.)

9. Vr. Waerom noemt gy Hem onzen Heere?

Antw. Ik noem Hem onzen Heere, om dat wy/ door zyn bloed/ Hem tot een eigendom geworden zyn/ en Hem alleen gehouden te gehoorzaemen: Han. 2. vs. 36. Rom. 14. vs. 11. Openb. 5. vs. 9, 10.

10. Vr. Waerom belydt gy Hem ontfangen te zyn van den Heiligen Geest?

Antw. Ik belyde Hem ontfangen te zyn van den H. Geest, om dat Hy/ niet gelyk wy menschen/ maer op een bovennatuurlyke wyze/ door de kracht en overschaduwing des H. Geestes/ ontfangen is. Luk. 1 vs. 35.

11. Vr. Wat verstaet gy door geboren te zyn uit de Maegd Maria?

Antw. Door geboren te zyn uit de Maegd Maria, verstae ik Zyne buitengewoone geboorte uit eene onbevlekte Maegd/ waer door Hy ons vleesch heeft aengenomen/ en waerachtig mensch geworden is/ ons in alles gelyk/ uitgenomen de zonde. Gal. 4 vs. 4.

12. Vr. Wat geeft gy te kennen als gy zegt/ dat Hy geleden heeft onder Pontius Pilatus en gekruist is?

Antw. Daer mee geef ik te kennen zyne allerdiepste vernedering/ waer door Hy zich om onzen 't wille in 't bitterste lyden/ en den schandelyksten dood heeft overgegeeven; en te gelyk

den

den tyd wanneer dat geschiedt is. Matth. Kap. 26. en 27.

13. Vr. Wat wilt gy daer mee zeggen dat Hy gestorven is?

Antw. Als ik belyde dat Hy gestorven is/ zoo wil ik daer mee zeggen, dat Hy waerlyk den dood geleden heeft en ondergaen/ tot verzoening onzer zonden. Rom. 5. vs. 10.

14. Vr. Wat belydt gy daer mee/ dat Christus begraven is?

Antw. Met te zeggen dat Christus begraven is belyde ik dat Hy niet alleen waerlyk gestorven/ maer ook/ tot meerdere verzekering daer van/ in het graf gelegt is.

15. Vr. Wat wil het zeggen/ dat Hy is nedergedaelt ter Helle?

Antw. Dat Hy is nedergedaelt ter Helle, wil/ volgens een Hebreeuwsche spreekwys/ zeggen/ dat Hy/ naer 't lichaem niet alleen gestorven/ maer ook/ naer zyne ziel/ in den stand der dooden geweest is/ of in die plaets en in dien staet/ waer in de menschen zyn na hunnen Dood. Maer geenzins moet men denken dat Hy na de plaets der verdoemden gegaen zy; want dat leert ons Gods woord nergens.

AFDEELING.

16. Wat belydt gy/ met te zeggen dat Hy ten derden dage is opgestaen van den doode?

Antw. Met te zeggen dat Hy ten derden dage is opgestaen van den doode, belydt ik/ dat Hy in den dood en in het graf niet gebleven is/ maer door Goddelyke kracht daer uit is opgestaen; 't geen noodig was ter bevestiging van zyne leer en tot ver-

verzekering van onze opstanding: Rom. 1. vs. 4. En 1 Kor. 15. vs. 13, 14.

17. Vr. Wat helpdt gy/ als gy zegt: Hy is opgevaeren ten Hemel.

Antw. Als ik zegge Hy is opgevaeren ten Hemel, zoo helyde ik daer mee dat Hy/ na zyne opstanding/ nog veertig dagen met zyne Descipels verkeert hebbende/ in 't gezichte der zelben/ ten Hemel is opgevaeren, om ons aldaer plaetse te bereiden. (Joh. 14 vs. 2.) en te verrichten de dingen, die by God te doen waeren, om de zonde des volks te verzoenen. Hebr. 2, vs 17.

18. Vr. Wat wilt gy daer mee zeggen/ dat Hy zit ter Rechterhand Gods, des Almachtigen Vaders?

Antw. Dat Hy gezeten is ter rechterhand Gods des Almachtigen Vaders, wil/ volgens een figuurlyke spreekwys/ zeggen/ dat Hy/ van God met de hoogste eer en heerlykheid bekroont zynde/ heerschappy ontfangen heeft over alles wat in Hemel en op aerde en onder de aerde is. Philip. 2. vs. 9-11. Hebr. 2. vs. 9.

19. Vr. Wat helydt gy met het 7de Artykel: van waer Hy komen zal om te oordeelen de levenden en de dooden?

Antw. Van waer Hy komen zal om te oordeelen de levenden en de dooden, wil zeggen; dat Hy/ als Opperrechter/ ten jongsten dage uit den Hemel zal nederkomen/ om alle menschen/ zoo wel dooden als die dan levendig bevonden zullen worden/ voor zynen Rechterstoel te roepen/ en een ygelyk te vergelden naer zyne werken. Matth. 16. vs. 27. en 2 Kor 5 vs. 10.

20. Vr. Wat belydt gy met: Ik geloove in den H. Geest?

Antw. Met te gelooven in den Heiligen Geest.

 belyde

belyde ik / dat is in het Goddelyk Wezen / benevens den Vader en den Zoone / ook erkenne den Heiligen Geest; die genaemt wordt de kracht des Allerhoogsten; waer door Hy alle dingen werkt/ en welkers gaeven den gelovigen meegedeelt worden. Zie ook het V. Hoofdst.

21. Vr. Wat belydt gy / als gy zegt: Ik geloof een heilige algemeene Kerke, gemeenschap der Heiligen?

Antw. Door een heilige algemeene Kerke, en gemeenschap der Heiligen te gelooven / belyde ik te zyn in het geloove der Christelyke Kerke/ voor zoo verre die op de Leere der Apostelen gebouwt en by alle waere Christenen / door de geheele wereld verspreidt / is aengenomen; en dienvolgens de geestelyke gemeenschap met alle gelovige heiligen te willen onderhouden. 1 Kor. 12. vs. 12/enz.

22. Vr. Wat belydt gy met de vergeevinge der zonden te gelooven?

Antw. Door de vergeevinge der zonden te gelooven belyde ik dat God aen alle gelovige en boetvaerdige zondaers / door en om de bloedige Zoenofferande van zynen Zoone/ hunne zonden en zwakheden / waer van zy berouw hebben / genadig wil vergeeven. Hand. 13, vs. 38/ 39. En 1 Joh. 2. vs. 1/ 2.

23. Vr. Wat belydt gy door de wederopstanding des vleesches?

Antw. Door de wederopstanding des vleesches belyde ik te gelooven / dat alle menschen / die geleeft hebben en gestorven zyn / wederom opgewekt zullen worden/ beiden rechtvaerdigen en onrechtvaerdigen/ om te verschynen voor Christus Rechterstoel / en het vonnis der zaligheid of der verdoemenis van Hem te ontfangen. Joh. 5. vs. 29. En 1 Kor. 15. doorgaens.

24. Vr. Wat belydt gy met het leste Artykel: Ik geloof een eeuwig leeven?

Antw. Als ik belyde een eeuwig leven te gelooven / zoo geef ik daer mee te kennen / dat ik / volgens Gods uitdrukkelyk woord / geloove / dat 'er na dit leven een ander leven zyn zal / dat eeuwig zal duuren / den Godzaligen tot een eeuwige heerlykheid en vreugde / den godloozen tot een eeuwige straf en verdoemenis. Matth. 25. vs. 31 / 32 / 33 / 34 en 41. Joh. 6. vs. 40.

XXII. HOOFTSTUK.

Van de Bekeering.

1. Vraege. Wat wordt / benevens het geloove, als een noodzaekelyke voorwaerde van 's menschen zyde vereischt / om deel te verkrygen aen 't verbond der genade en de eeuwige zaligheid?

Antw. Om aen 't verbond der genade en d'eeuwige zaligheid deel te verkrygen / wordt / benevens het geloove / van den mensche vereischt de bekeering. Hand. 3. vs. 19. Betert u en bekeert u, op dat uwe zonden mogen uitgewischt worden.

2. Vr. Waer in bestaet de bekeering?

Antw. De bekering bestaet in een geheele omkeering en verandering van den zondaer in zyn harte / wil / begeertens en bedryven; zoodanig dat hy / met versoeking en berouw zyner zonden / zich voor God verootmoedigt / en ernstig voorneemt die in 't toekomende na te laeten en het goede te doen.

3. Vr. Wat wordt dan hier toe al vereischt?

Antw. Hier toe wordt vereischt / eerstelyk, dat de zondaer de grootheid en verfoeilykheid zyner

zonde kenne / om daer van een afkeer te krygen / en die in zyn harte te haeten: Rom. 12. vs. 9. Hebt een afkeer van het booze, en hangt het goede aen.

4. Vr. Wat nog?

Antw. Hier op moet volgen een hartgrondige droefheid / berouw en leedwezen over de zonden; waer door men zich beklaegt den goeden God vertoornt te hebben / en zich bloot gestelt voor zyne gramschap en ongenade: 2 Kor. 7. vs. 10. Want de droefheid naer God werkt een onberouwelyke bekeering tot zaligheid.

5. Vr. Wat meer?

Antw. Daer by moet nog komen een oprechte verdeemoediging voor God / en ongeveinsde belydenis der zonden. Spr. 28. vs. 13. Die zyne overtredinge bedekt zal niet voorspoedig zyn; maer die ze belydt en laet, zal bermhartigheid verkrygen. En 1 Joh. 1. vs. 9. Indien wy onze zonden belyden, Hy is getrouw en rechtvaerdig, dat Hy ons de zonde vergeeve.

6. Vr. Wat wordt 'er vervolgens toe vereischt?

Antw. Vervolgens wordt hier toe vereischt dat een zondaer / in den geloove / zyn toevlucht neeme tot Gods bermhartigheid in Christus Jezus; biddende ootmoedig om vergiffenis / en vertrouwende op eene genadige aenneeming en verhooging: Ps. 103 vs. 4. By u, o! God / is vergeevinge, op dat gy gevreest wordt. En Hebr. 4. vs. 16. Laet ons met vrymoedigheid toegaen tot den throon der genade, op dat wy bermhartigheid verkrygen mogen, en genade vinden, om geholpen te worden ter bekwaemer tyd.

7. Vr. Wat behoort hier nog eindelyk toe?

Antw. Eindelyk behoort hier toe eene daedelyke verandering van gedrag en levenswyze; waer door men

men alle zondige gelegenheden vermydt/ zyn zondige levenswys verlaet/ en met al zyn vermogen het goede voorneemt en waerlyk verzacht: Jeza. 1. vs. 16/ 17. Doet de boosheid uwer handelingen van voor myn oogen wech, laet af van kwaed te doen, leert goed doen, zoekt het recht enz. Matth. 3. vs. 8. Brengt dan vruchten voort der bekeeringe waerdig. Zie ook Hand. 26. vs. 20.

AFDEELING.

8. Vr. Geschiedt de bekeering op eene tyd of allengs en by trappen?

Antw. De bekering geschiedt wel op eenen tyd/ ten aenzien van het ernstig voorneimen / maer heeft haer aenwasch/ en neemt van tyd tot tyd toe in trappen en volmaektheid.

9. Vr. Waer aen zal iemand weten dat hy waerlyk bekeert is?

Antw. De waere bekeering openbaert zich hier in/ dat men in zyn harte een afkeer bevinde van het booze/ en een liefde tot de deugd; en dat men zulks in al zynen handel betoone.

10. Vr. Mag de mensch dan niet eene zonde/ waer aen hy gewendt is/ behouden en toegeeven/ indien hy andere zonde nalaet?

Antw. Neen. Men mag zich/ om recht bekeert te zyn/ in geen eene zonde toegeeven/ al laet men alle anderen: Jak. 2. vs. 10. Want wie de geheele wet zal houden, en in een zal struikelen, die is schuldig aen allen geworden.

11. Vr. Waerom dat?

Antw. Om dat men/ door eene zonde toe te geeven en te bedryven / zich de gehoorzaemheid aen Gods wetten en bevelen/ die alle zonden/ zonder uitzondering/ verbieden / moedwillens onttrekt.

12. Vr. Welke zyn de gewoone middelen waer door de bekeering in den mensch gewrocht wordt?

Antw. De gewoone middelen, waer door de bekeering in den mensch gewrocht wordt, zyn Gods woord, en zyn inwendige geest en genade, die altoos te saemen werken.

13. Vr. Maer, wordt de mensch daer door op eene onwee standelyke wyze bekeert?

Antw. Geensints. God wil dat de mensch ook medewerke tot zyne bekeeringe met al zyn hart en vermogen.

14. Vr. Waerom dat?

Antw. Om dat, gelyk de mensch niet kan zonder God, zoo wil ook God niet zonder den mensch: Philip. 2. vs. 12, 13. Werkt uwe zelfs zaligheid met vreezen en beven; want het is God, die in u werkt, beiden het willen en het werken, naer zyn welbehagen.

15. Vr. Wat leert u deze verhandeling van de Bekeering?

Antw. Deze verhandeling van de Bekeeringe leert my, my zelven naeuwkeurig te onderzoeken of ik ook nog aen eenige zonden of werken des vleesches verslaeft ben, dezelve te verfoeyen, na te laeten, en alle naerstigheid aen te wenden om myn leven te verbeteren, en van deugd tot deugd voort te gaen.

XXIII. HOOFTSTUK.

Van de goede werken.

1. Vraege. WAt verstaet gy door goede werken?

Antw. Door goede werken verstae ik het zelfde,

de/ 't geen Gods woord uitdrukt door gehoorzaemheid, godzaligheid, deugd, heiligheid des levens, in het licht te wandelen, en wat diesmeer zy.

2. Vr. Is het noodzakelyk goede werken te doen?

Antw. 't Is volstrekt noodzakelyk dezelve te doen.

3. Vr. Wat verstaet gy door die noodzakelykheid?

Antw. Daer door verstae ik/ dat dezelve niet alleen goed/ billik/ rechtvaerdig/ nuttig/ maer ook volstrekt noodzakelyk zyn om de Zaligheid te verkrygen/ die ons in/ om/ en door Christus Jezus word aengeboden.

4. Vr. Verdienen ze dan ook de Zaligheid?

Antw. In geenen deele verdienen ze de Zaligheid; want daer is geen verdienende oorzaek der Zaligheid/ behalven de voldoening van Christus; maer zy zyn een noodzakelyk vooz vereischte ter Zaligheid.

5. Vr. Waer uit blykt dat?

Antw. De goede werken zyn noodzakelyk ter Zaligheid/ om dat God dezelve gebiedt/ en dat wel op zulk eene wyze/ die aentoont dat ze onvermydelyk betracht moeten worden/ om de hoop van Zaligheid te hebben.

6. Vr. Op wat wyze gebiedt God dezelve?

Antw. God gebiedt ze door uitgedrukte bevelen/ gesterkt met beloften en dreigementen.

7. Vr. Waer mee bewyst gy dat?

Antw. Hy zegt ons in zyn woord/ dat zonder heiligmaeking niemand den Heere zien zal, Hebr. 12. vs. 14. Dat/ ten zy onze gerechtigheid overvloediger zy dan die der Schriftgeleerden en Pharizeen, wy in 't Koninkryk der Hemelen niet in-

gaen zullen: Matth. 5. vs. 20. Dat zy/ die naer den vleesche leeven, sterven zullen, maer die door den geest de werkingen des lichaems doden, leven zullen: Rom. 8. vs. 13. Dat God een ygelyk zal vergelden naer zyne werken: Rom 2. vs. 6-10. En vooral/ dat wy ten jongsten dagen/ naer onze goede of kwaede werken/ geoordeelt zullen worden. 2 Kor. 5. vs. 10. Zie ook 1 Kor 6. vs. 9.

8. Vr. Wat verplicht 'er ons/ behalven dat/ nog meer toe?

Antw: Daer toe verplicht ons ook onze eigen plicht en belang/ de voortreffelykheid van 't werk/ d'erkentenis/ die we God/ onzen Opperheer/ schuldig zyn/ de billikheid zyner bevelen/ de stichting en opwekking onzer medemenschen/ en de bevordering van Gods glorie: Matth. 5. vs. 16. Laet uw licht alzo schynen voor de menschen, dat zy uwe goede werken mogen zien, en uwen Vader, die in de Hemelen is, verheerlyken. 1 Tim. 4. vs. 8. De godzaligheid is tot alle dingen nut, hebbende de beloften des tegenwoordigen en des toekomenden levens.

AFDEELING.

9. Vr. Maer/ is het niet genoeg om zalig te worden/ dat men geloove?

Antw. Het waere geloof is genoeg ter zaligheid/ maer men heeft het waere zaligmaekende geloof niet/ zoo men de goede werken niet verzachte.

10. Vr. Toon my dat eens uit Gods Woord?

Antw. Dat leert ons d'Apostel Paulus. Tit. 3. vs. 8. Dit is een getrouw woord, en deze dingen wil ik, dat gy ernstelyk bevestigt, op dat de geenen, die aen God gelooven, zorge draegen om goede wer-

werken voortestaen; deze dingen zyn het die goed en nuttig zyn den menschen. Jak. 2. vs. 18. Toont my uw geloof uit uwe werken, en ik zal u, uit myne werken, myn geloof toonen. En vers 26. Gelyk het lichaem zonder geest dood is, zoo is ook het geloof zonder de werken dood.

11. Vr. Maer, worden wy niet zalig door Gods barmhertigheid, en door het bloed van Jezus Christus.

Antw. Gewisselyk ja. Gods loutere barmhertigheid en 't bloed van Jezus Christus maekt ons zalig; Maer God deelt zyne bermhartigheid in Christus niet mede, dan aen hun, die zich bekeeren; en 't oogmerk van Jezus Christus, door ons sterbende, was om ons te verlossen van alle ongerechtigheid, en zich zelven een eigen volk te reinigen, yverig in goede werken. Tit. 2. vs. 14.

12. Vr. Waerom nog?

Antw. Om dat wy zonder goede werken geen gemeenschap met God, nog aen het bloed van Jezus hebben: Joh. 1. vs. 6, 7. Indien wy zeggen dat wy gemeenschap met Hem hebben, en wy in de duisternisse wandelen, zoo liegen wy, en doen de waerheid niet. Maer, indien wy in 't licht wandelen, gelyk Hy in 't licht is, zoo hebben wy gemeenschap met elkanderen, en het bloed van Jezus Christus, zynen Zoone, reinigt ons van alle zonden.

13. Vr. Maer, moet het den mensch niet hoogmoedig maeken te denken, dat hy iets tot zyner zaligheid kan toebrengen?

Antw. Geensins. Want onder de goede werken en deugden, waer toe ons het geloof aenzet, is de

nedrigheid en kleinheid voor God eene der voornoemste.

14. Vr. Wat leert ons van die nedrigheid en kleinheid voor God.

Antw. De nedrigheid en kleinheid voor God, leert ons erkennen de geringheid en onvolmaektheid onzer deugdewerken, en dat wy, alles gedaen hebbende wat ons bevolen is, noch niets meer dan onzen pligt gedaen hebben, en onnutte dienstknegten zyn: Luk 17. vs. 10.

15. Vr. Maer hoe brengt gy dat overeen met het zeggen der H. Schrift, dat wy uit genade zalig worden en niet uit de werken? Efez. 2. vs. 8, 9.

Antw. Dat breng ik daar mee overeen, om dat het ook een enkel uitwerksel der genade is, dat God ons, die het tegendeel om onze zonden verdient hadden, wil zalig maeken of de zaligheid aanbied onder voorwaerden, dat wy goede werken doen.

16. Vr. Hoe dat zoo?

Antw. dewyl onze goede werken, al zyn ze nog zoo goed, echter geene evenredigheid met de zaligheid hebben, maer toe zy ons geleiden. En dus blyft het altoos en in alle deelen Genade.

17. Vr. Wat leert u dit hoofstuk der goede werken?

Antw. Dit leert my, om veel te verkrygen aen de dierbaere zoenofferande van mynen Zaligmaeker, myne uiterste best te doen om Gode en mynen Heere wel behaegelykste wandelen; voegende by myn geloove deugd, by de deugd kennisse, by de kennisse matigheid, by de matigheid lydsaemheid, by de lydsaemheid godzaligheid, by de godzaligheid broederlyke liefde, en by de broederlyke liefde, liefde tegens allen — Want alzoo zal my rykelyk toegevoegt worden de ingang in het

het eeuwige Koninkryk onzes Heeren en Zaligmaekers Jezus Christus, 2. Petr. 1. vs. 5-11.

XXIV. HOOFTSTUK.

Van de Wet der X Geboden.

1. Vraege. Welke zyn de goede werken, die een Christen betrachten moet?

Antw. De goede werken, die een Christen betrachten moet, als vruchten des geloofs en der bekeering, kunnen hoofdzaekelyk begrepen worden onder drie soorten.

2. Vr. Welke zyn die?

Antw. Het zyn werken, die op God; werken, die op onzen naesten, en werken, die op ons zelven betrekking hebben, elders uitgedrukt door godzaligheid, rechtvaerdigheid en matigheid. Tit. 2. vs. 11, 12.

3. Vr. Worden de goede werken, die op God en op onzen naesten betrekking hebben, niet ergens hoofdzaekelyk voorgesteld?

Antw. De goede werken, die op God en op onzen naesten zien, worden ons hoofdzaekelyk voorgesteld in de Wet der tien geboden; Exod. 20. vs. 2. 17. En Deut. 5. vs. 6-21.

4. Vr. Hoe luiden deze tien geboden?

Antw. Dezelve luiden aldus.

I.

Gy en zult geen andere Goden voor myn aengezichte hebben.

2.

Gy en zult u geen gesneden beeld noch eenige gelykenisse maeken, van 't geen dat boven in den

Hemel

Hemel is, noch van 't geen dat onder op de aerde is, noch van 't geen dat in de wateren, onder de aerde is. Gy en zult u voor die niet buigen noch haer dienen: Want ik de Heere uwe God ben een yverig God, die de misdaed der vaderen bezoeke aen de kinders, aen het derde en aen het vierde lid der geener die my haeten; en doe barmhertigheid aen duizenden der geener die my liefhebben, en myne gebode onderhouden.

3.

Gy en zult den naem des Heeren uwes Gods niet ydelyk gebruyken; want de Heere zal niet onschuldig houden, die zynen naem ydelyk gebruikt.

4.

Gedenkt des Sabbathdags, dat gy dien heiligt. Zes dagen zult gy arbeiden, en al uw werk doen, maer de zevende dag is de Sabbath des Heeren uwes Gods; dan zult gy geen werk doen, gy, noch uwe zoone, noch uwe dochter, noch uw dienstknecht, noch uwe dienstmaegd, noch uw vee, nog uw vreemdeling, die in uwe poorte is: want in zes dagen heeft de Heere den Hemel en d'Aerde gemaekt, de Zee en alles wat daer in is, en Hy rustte ten zevenden dage; daerom zegende de Heere den Sabbath-dag, en heiligden den zelven.

5.

Eert uwen vader, en uwe moeder, op dat uwe dagen verlengt worden in den lande, dat u de Heere uwe God geeft.

6.

Gy zult niet doodslaen.

7.

Gy zult niet echtbreken.

8.

Gy zult niet steelen.

9.

Gy zult geen valsche getuigenis spreeken tegen uwen naesten.

10

Gy zult niet begeeren uwes naestens huis; gy zult niet begeeren uwes naestens wyf; noch zynen dienstknecht, noch zyne dienstmaegd, nog zynen os, noch zynen ezel, noch iets dat uwes naestens is.

5. Vr. Waer worden deze tien geboden breeder uitgebreidt?

Antw. Deze tien geboden worden breeder uitgebreidt in de schriften des Ouden/ en/ inzonderheid/ des nieuwen Testaments

6. Vr. Betreft dan ook ons Christenen die Wet der tien heboden?

Antw. De Wet der tien geboden betreft ons Christenen ook/ voor zoo veel het zedelyke geboden zyn/en van een eeuwige billikheid en rechtheid.

7 Vr. Waerom nog meer?

Antw. Om dat Jezus Christus dezelve niet afgeschaft/ maer vervult en bevestigt heeft Matth, 5. vs 17. Meent niet dat ik gekcomen ben om de Wet of de Frofeeten te ontbinden: ik ben niet gekomen om die te ontbinden, maer te vervullen: Rom. 3. vs. 31. Doen wy dan de Wet te niet door het geloove; dat zy verre: Maar wy bevestigen de Wet.

8. Vr. Mag men de Christenen dan welleeren/ dat zy aen de zedelyke Wet niet meer gehouden zyn?

Antw. Neen/ dat verbiedt ons de Zaligmaeker uitdrukkelyk. Matth. 5. vs. 19 Zoo wie dan een van deze minste geboden zal ontbonden, en den menschen alzoo geleert zal hebben, die zal de minste genaemt worden in het Koningryk der Heme-

Hemelen; maer zoo wie dezelve zal gedaen en geleert hebben, die zal groot genaemt worden in het Koningryk der Hemelen.

9. Vr. Waer is het dat Jezus Christus deze Wet der zedelyke geboden nader verklaert en bevestigt heeft?

Antw. Hy heeft deze Wet der zedelyke geboden nader verklaert en bevestigt in zyn gansche Evangelie, en byzonderlyk in die uitmuntende Berg Predikatsie, gemelt by Matth. Kap. 5, 6, en 7.

EERSTE AFDEELING.

10. Vr. Hoe worden de tien geboden verdeelt?

Antw. De tien geboden worden verdeelt in twee Tafelen; waer van d' eerste Tafel behat de geboden, die op God, en de tweede de geboden, die op onzen naesten zien Exod. 32. vs. 15, 16.

11. Vr. Welke zyn dan de geboden die op God zien?

Antw. De geboden die op God zien, zyn de vier eersten, en maeken d'eerste tafel der Wet uit.

12. Vr Wat eischt God in het eerste gebod.

Antw. In het eerste gebod eischt God, dat men Hem alleen voor den eenigen waerachtigen God houde, en geen andere Goden nevens Hem stelle. Deut. 4. vs. 35. en Cap. 6. 13, 14.

13. Vr. Wat behelst dat in zich?

Antw. Dat behelst in zich dat men Hem boven alles lief hebbe, eere en preeze, onze hoop en betrouwe op Hem alleen stelle, Hem alleen ook aenroepe, bidde en danke. Deut. 6. vs. 5. en Luk. 10. vs. 27.

14. Vr. Wat word 'er geeischt in het tweede gebod?

Antw. In het tweede gebod word geeischt, dat men gansch geene afbeelding of gelykenis van God zal maeken, nog voor eenig beeld zich nederbuigen: Deut. 4. vs. 15. enz. Jeza. 43. vs. 18. enz. en Cap. 46. vs. 5.

15. Vr. Hoe houdt gy van het aenbidden der heiligen, en het eeren van beelden?

Antw. Ik houde het aenbidden der heiligen, en het eeren der beelden voor ongeoorlooft, afgodisch en stryding tegen Gods woord, en tegen de eer en aenbidding, die men God alleen schuldig is.

16. Vr. Waer in bestaet de eer die men God alleen schuldig is?

Antw. d'Eer, die men God alleen schuldig is, bestaet in zulke gevoelens van eerbied, hoogachting en ontsach, als zyne grootheid, voortreffelykheid en oppergezach verdienen, en die in al ons gedrag te doen blyken.

17. Vr. Wat eischt God in het derde gebod?

Antw. In het derde gebod eischt de Heere, dat wy Zynen Naem niet ydelyk gebruiken zullen.

18. Vr. Hoe wordt Gods Naem ydelyk gebruikt?

Antw. Gods Naem wordt ydelyk gebruikt of misbruikt, met valsche eeden, met Godslasteringen te spreeken met Gods naem lichtvaerdig te noemen, met vloeken en zweeren, met zyn woord te ontheiligen en te bespotten, en wat dies meer zy?

19 Vr. Hoe moet men dan van God en Goddelyke dingen spreeken.

Antw. Men moet van God en Goddelyke dingen

gen spreeken met alle eerbiedigheid / omzichtigheid / oprechtheid en waerheid. Want men kan voor Gods heiligen en hoogwaerdigen naem geen hoogachting genoeg hebben.

20. Vr. Wat eischt de Heere in 't vierde gebod?

Antw. In het vierde gebod eischt de Heere van 't Joodsche volk / dat zy op den zevenden dag der weeke rusten zouden van allen arbeid / en dien dag heiligden tot godsdienstige oeffeningen.

21. Vr. Betreft dat gebod nu ook den Christenen?

Antw. De bepaelde onderhouding van dien zevenden dag (zynde onze saturdag) betreft ons Christenen niet meer / alzoo het onderscheid der dagen door Christus is wech genomen: Kol. 2. vs 16/ 17. Gal. 4. vs. 10/ 11.

22 Vr. Heeft dit gebod van gansch geen nuttigheid onder de Christenen?

Antw. Dit gebod heeft voor zoo verre zyn nuttigheid onder de Christenen/ dat wy daer door vermaent worden / eenen dag der weeke / ten minsten/tot de waerneeming van den godsdienst/ afte zonderen en te besteeden.

23. Vr. Welken dag hebben de Christenen van ouds daer toe verkooren?

Antw. Van de tyden der Apostelen af hebben de Christenen daer toe verkoren den Zondag of den eersten dag der weeken: Hand. 20. vs. 7. en 1 Kor. 16 vs. 2.

24. Vr. Waerom hebben ze dien dag daer toe verkooren?

Antw. Ongetwyfelt hebben ze diendag daer toe verkozen ter gedachtenis van de opstanding onzes Heeren/ die op den eersten dag der weeke uit het graf verrezen is/ daerom ook de dag des Heeren ge-

genaemt. Matth. 28. vs. 1. enz. Mark. 16. vs. 9. en Openb. 1. vs. 10.

25. Vr. Welke moeten onze bezigheden op dien dag zyn?

Antw. Op dien dag behoort men zich van tydelyke bezigheden te ontledigen, en dien met geestelyke oefeningen door te brengen, als het hooren, het lezen en overdenken van Gods heilig woord, het zingen van Psalmen en Lofzangen, en wat dies meer zy.

TWEEDE AFDEELING.

26. Vr. Wat beveelt God in het vyfde gebod?

Antw. In het vyfde gebod, zynde het eerste der tweede tafel, beveelt God den kinderen, dat zy hunnen Vader en Moeder eeren zullen, met bygevoegde belofte dat het hen zal welgaen.

27. Vr. Wat plichten behelst dit gebod?

Antw. Dit gebod van Vader en Moeder te eeren, behelst vier plichten, namelyk, Eerbiedigheid, Liefde, Gehoorzaemheid en Hulpe.

28. Vr. Waer in bestaet de Eerbiedigheid?

Antw. D'Eerbiedigheid, die men zyne Ouderen bewyzen moet, bestaet hier in dat men zyn Vader en Moeder alle achting en eerbewys toebrenge, nooit bits bejegene, hunne vermaeningen en bestraffingen met onderwerping aenneeme, en hunne zwakheden en gebreken inschikke en verdraegë; inzonderheid in hunnen ouderdom: Syrach. 3. vs. 13, 14. Myn kind, neem u uwes Vaders aen in zynen ouderdom, en bedroef hem niet in zyn leven. En indien hem het verstand begeeft, zoo houdt hem dat ten goede, en wacht u met al uw vermoogen, dat gy hem niet en onteert.

29. Vr. Waer in bestaet de Liefde, die men zyne Ouderen schuldig is?

Antw. De Liefde, die men zyne Ouderen schuldig is, bestaet hier in, dat men dezelve alles goeds wensche en toebrenge, God voor hun bidde, en allenssins zyn best doe, om hen te behaegen.

30. Vr. Waerom zyn de kinders dat hunne Ouderen schuldig?

Antw. Dat zyn de kinders hunne Ouderen schuldig, om dat zy hun, naest God, het leven en voedsel en deksel gaven, en met alle tederheid en liefde, van jongs af, opkweekten.

31. Vr. Waer in bestaat de Gehoorzaemheid, welke de kinders hunne Ouderen betoonen moeten?

Antw. De Gehoorzaemheid, welke de kinders hunne Ouderen betoonen moeten, bestaet hier in, dat zy dezelve vaerdig en goedwillig gehoorzamen in alles, wat zy hen bevelen: Efez. 6. vs. 1. Gy kinders zyt uwe Ouderen gehoorzaem in den Heere; want dat is recht.

32. Vr. Waer in bestaet de Behulpsaemheid, welke de kinders hunne Ouderen schuldig zyn?

Antw. De Behulpsaemheid, welke de kinders hunne Ouderen schuldig zyn, bestaet hier in, dat zy dezelve in ziekte, zwakheid, ouderdom, armoede of eenige andere behoeftigheden, alle mogelyke hulp, troost, ondersteuning en bystand toebrengen, met woorden en met werken.

33. Vr. Wat verbint de kinders tot deze plichten?

Antw. Daer toe verplicht hen de Natuur, de Reden, en de Godsdienst; en God belooft hun een lang en voorspoedig leven op aerde: daerom staet 'er vs. 2. op dat uwe dagen verlengt worden in den lande, dat u de Heere uwe God geeft.

34. Vr.

34. Vr. Betreft die belofsten ook den Christen kinderen?

Antw. Gewisselyk. Want niet alleen wordt daer mee te kennen gegeeven, dat het Gode zeer behaegelyk is, maer daer onder is, volgens het Nieuwe Testament, ook begrepen een eeuwig zalig leven in den Hemel; want aldaer wordt dje zelfde belofte ook aengehaelt en bekrachtigt.

35. Vr. Waer blykt dat?

Antw. Efez. 6. vs. 2, 3. Eert uwen Vader en uwe moeder, ('t welk het eerste gebod is, met een belofte) op dat het u wel gae, en dat gy lange leeft op d'aerde. Voortreffelyk is ook ten dezen opzichte het woord van Sirach: Cap. 3. vs. 3-10 Wie zynen vader eert, verzoent zyne zonden, en wie zyne moeder eert, is gelyk als die schatten vergadert. Wie zynen vader eert, zal zig over zyne kinderen verheugen, en zal in den dag zynes gebeds verhoort worden. Wie zynen Vader eert, zal lange leeven. —— Wie den Heere vreest zal zynen vader eeren, en zal als Heeren dienen die geenen, die hem gegenereert hebben. Eert uwen vader en moeder met werken en woorden, op dat de zegening van Menschen over u kome: want de zegeninge des vaders ondersteut de huizen der kinderen, maer de vervloekinge der moeder ontwortelt de fundamenten.

36. Vr. Sluiten deze beloften ook geen bedreiging in tegen d'ongehoorzaeme kinders?

Antw. Ja; deze beloften sluiten ook eene bedreiging in tegen d'ongehoorzaeme kinders; want God bedreigt de zulken met zynen vloek, en beveelt het leven te benemen aen ongehoorzaeme en weerspannige. Zie Deuter. 21. vs. 18-21.

37. Vr. Moeten de kinders de gemelde plichten ook niet aan meer anderen bewyzen?

Antw. Ja/ de kinders zyn de gemelde plichten ook schuldig aen hunne Hooghen/ Meesters/ Opvoeders/ Overheden/ en allen den geenen/ die/ in de plaetse hunner Ouderen/ over hen gestelt zyn.

DERDE AFDEELING.

38. Vr. Wat verbiedt de Heere in het zesde gebod?

Antw. In het zesde gebod verbiedt de Heere moord en doodslag? Zie ook Gen. 9. vs. 9.

39. Vr. Wordt dat ook niet in het Evangelie verboden?

Antw. Ja/ de Zaligmaeker verbied dat even uitdrukkelyk Matth. 5. vs. 21. Gy hebt gehoort dat tot den ouden gezegt is, gy en zult niet doodslaen: maer zoo wie doodet, zal strafbaer zyn door 't gerichte.

40. Vr. Waerom verbiedt de Heere dat zoo uitdrukkelyk?

Antw. Dat verbiedt de Heere zoo uitdrukkelyk/ om dat het leven/ des menschen waerdste en dierbaerste pand is; 't welk gruwelyk is zynen mede mensche te beneemen.

41. Vr. Mag men ook zich zelven het leven wel beneemen?

Antw. Neen. Men mag alzoo min zich zelven het leven beneemen/ dan een andere menschen; en men is schuldig aen doodslag/ wanneer men zyn eigen leven of moedwillens verkort/ of reukeloos in gevaer stelt.

42. Vr. Zyn zy alleen/ die anderen of zich zelven 't leven beneemen/ aen doodslag schuldig?

Antw. Neen. Zy zyn ook schuldig aen doodslag/ die andere daer toe aenzetten of emhoopen; ook zy/ die iemand het noodig onderhoudt des levens

vens benemen / of in levens gevaer / niet bystaen en helpen.

43. Vr. Is onder dat verbod alleen de doodslag begrepen?

Antw. Neen. Daer onder zyn ook begrepen alle zulke daeden / die aenleiding daer toe geeven / als twisten / krakeelen / verongelykingen / scheldwoorden / slagen / verachtingen en wat dies meer zy: Matth. 5. vs. 21 / 22. Gy hebt gehoort enz. Maer ik zeg u, zoo wie t'onrecht op zynen broeder toornig is, die zal strafbaer zyn door 't gerichte. En wie tot zynen broeder zegt: Reka, die zal strafbaer zyn door den grooten Raed. Maer wie zegt gy dwaes, die zal strafbaer zyn door 't helsche vuur.

44. Vr. Wat moeten wy in tegendeel onzen naesten toebrengen.

Antw. Wy moeten hem daerentegen alles toebrengen / wat noodig is tot onderhoudt en bescherming van zyn leven. Rom. 12 vs. 23.

45. Vr. Wat verbiedt de Heere in het zevende gebod?

Antw. In het zevende gebod verbied de Heere het huwelykshed te schenden / door Overspel en Echtbreeken.

46. Vr. Wat wil dat zeggen?

Antw. Dat wil zeggen / dat men / 't zy getrouwt of ongetrouwt / met eens anders man of vrouw geen onkuisheid bedryve: Hebr. 13. vs. 4. Het huwelyk is eerlyk onder allen, en het bedde onbevlekt; maer hoereeders en overspeelers zal God oordeelen.

47. Vr. Gaet de meening van dit verbod noch niet verder?

Antw. Ja. Dat verbiedt ons ook alle hoereryen / onkuisheid en onreinigheid.

48. Vr. Waer wordt ons dat uitdrukkelyk geleert?

Antw. Efez. 5. vs. 3. Maer hoerery en alle onreinheid of gierigheid en laet onder u niet genaemt worden, gelyk het den heiligen betaemt. En 1 Thess. 4. vs. 3. Dit is de wille Gods, uwe heiligmaekinge, dat gy u onthoudt van de hoerery. 1 Kor. 6. vs. 18. Vliedt de hoerery. Alle zonde, die de mensch doet is buiten 't lichaem; maer die hoerery bedryft, zondigt tegen zyn eigen lichaem.

49. Vr. Wat straffen dreigt Gods Woord aen de hoereerders en overspeelders.

Antw. Gods Woord sluit the hoereerders en overspeelers uitdrukkelyk buiten het Koningryk der Hemelen, en zalze straffen met de Helsche pynen: 1 Kor. 6. vs. 10. En dwaelt niet; nog hoereerders, nog overspeelers, nog ontuchtige —— zullen 't Koningryke Gods beërven. Efez. 5. vs. 5. Want dit weet gy, dat geen hoereerder of onreine —— erfenis heeft in 't Koningryk van Christus, en van God. En 2 Petr. 2. vs 9, 10. Zoo weet de Heere —— tot den dag des oordeels te bewaeren om gestraft te worden —— die geenen, die naer het vleesch in onreine begeerlykheid wandelen. Zie ook Openb. 21. vs. 8.

50. Vr. Vereischt dit verbod niet nog meer van ons?

Antw. Ja, men moet zich, volgens dit verbod, ook wachten van alle onkuische woorden, werken, gedachten, gebaerden, aenschouwingen, of iets, 't geen tot overspel of oneerbaerheid aenleiding geeven mogt, 't zy meter daed, 't zy in 't herte. Matth. 5. vs. 28. Ik zeg u lieden, dat, zoo wie een vrouwe aenziet, om haer

te begeeren, die heeft alreets overspel met haer bedreven in zyn herte.

51. Vr. Wat moet men daerentegen van betrachten.

Antw. Men moet in alle kuisheid en eerbaerheid leven / zich wachtende van alle onkuische woorden/ werken/ gedachten en beweegingen/ ja zelfs van allen schyn des kwaeds. 1 Thess. 4. vs. 4 / 5. Dat een ygelyk van u weete zyn vat te bezitten in heiligmaeking en eere; niet in kwaede beweegingen der begeerlykheid, gelyk als de heidenen, die God niet kennen.

VIERDE AFDEELING.

52. Vr. Wat wil het achtste gebod?

Antw. Het achtste gebod wil / dat men niet en steele

53. Vr. Wat wil dat zeggen?

Antw. Dat wil zeggen / dat men niemand iets ontvreemden mag / 't zy met geweld / 't zy met listigheid / hoe geringe 't zelve ook zyn moge: Habak. 2. vs. 6. Wee dien, die vermeerdert het geene dat zyne niet is.

54. Vr. Op wat wyze geschiedt dat?

Antw. Dat geschiedt; of door openbaer geweld/ als dievery en roovery; of door heimelyken en bedriegelyken handel/ als vervalschinge van de waeren/ die men verkoopt/ uitmeetinge met valsche maete / elle of gewicht / en wat dies meer zy.

55. Vr. Waer wordt ons dat ook in 't N. Testament verboden?

Antw. Dat verbiedt ons d' Apostel Paulus: 1 Thess. 4 vs. 6. Dat niemand zynen broeder vertreede noch bedriege in zyne handelingen; want

de Heer is een wreeker over alle deze. Efez. 4. vs. 28. Die gestole heeft en steele niet meer.

56 Vr. Moet men derhalven dit gebod niet uitstrekken tot allerlei ontvreemdinge onzer evennaesten?

Antw. Ja dit gebod verbiedt ook allerhande ontvreemding van wat natuur die ook zyn moge, zelfs van d'allerminste dingen.

57. Vr. Hoe maekt men zich van hier aen schuldig?

Antw. Men maekt zich schuldig aen dievery, wanneer men aen zich behout, 't geen ons niet toebehoort: gelyk geschiedt wanneer men een arbeider zyn loon onthoudt, of niet genoegzaem en op zyn tyd betaelt.

58. Vr. Hoe nog?

Antw. Wanneer men anderen afleent, 't geen men voor af weet niet weerom te kunnen geeven; of wanneer men weigert te betalen, 't geen men weet schuldig te zyn.

59. Vr. Op wat wyze nog meer?

Antw. Wanneer men bedrog en slinkse streeken te werk stelt, om zich met eens anders goed te verryken.

60. Vr. Hoe verbolgens?

Antw. Wanneer men zich van eens anders onkunde, eenvoudigheid en goed vertrouwen bedient, om hem optelichten,

61. Vr. Op wat wyze insgelyks?

Antw. Wanneer men zich van iemands nood en verlegenheid bedient, om hem onbehoorlyken woeker afteperssen.

62. Vr. Wat nog meer?

Antw. Wanneer men, overtuigt van onrechtvaerdig gewonnen of verkregen goed te bezitten, het zelve den rechten eigenaer niet wedergeeft.

63 Vr. Word deze wedergeeving niet duidelyk in Gods woord bevolen?

Antw Ja. Dat geeft ons Gods woord te kennen; Ezech. 33. vs. 15. Geeft de godlooze het pand weder, betaelt hy het geroofde, wandelt hy in de inzittingen des levens, zoo dat hy geen onrecht en doet, hy zal zekerlyk leeven, hy en zal niet sterven. Ja d'Apostel Paulus verklaert ons: 1 Kor. 6. vs. 9/ 10. Dat de onrechtvaerdigen, dat zyn de zulken/ die een anders goed ontrooven/ of iemand onthouden/ 't geen hem toekomt/ het Koningryke Gods niet beërven zullen. Zie ook Exod. 22. vs. 1-3.

64. Vr. Wie maeken zich nog eindelyk aen dievery schuldig?

Antw. Hier aen maeken zich ook schuldig zulke werklieden of dienstboden/ die hunne meesters onthouden of ontvreemden/ 't geen dezelve toekomt; of niet werken/ gelyk 't behoort; of derzelver goed niet behoorlyk in acht nemen/ maer verkwisten of verwaerloozen en wat dies meer zy.

65. Vr. Wat is daer en tegen onze plicht omtrend onzen naesten?

Antw. Onze plicht omtrend onzen naesten is daerentegen/ dat men hem voor schaede behoede/ alsins zyn welzyn bevorderе/ en zelfs/ daer hy nood heeft/ van het onze meedeele; werkende, naer Paulus les/ dat goed is met de handen, op dat men hebbe mee te deelen, den geenen die nood hebben: Efez. 4. vs. 28. Zie ook Deuter. 22. vs. 1-4.

VYFDE AFDEELING.

66. Vr. Wat verbiedt ons de Heere in het negende gebod?

Antw. In het negende gebod verbiedt ons de Heere dat wy nimmermeer / 't zy in het Recht / 't zy daar buiten / iets van onzen naesten getuigen / 't geen valsch of tegen de waerheid is: Spr. 19. vs. 5. Een valsche getuigen zal niet onschuldig zyn; en die leugenen blaest zal niet ontkomen.

67. Vr. Wat wordt onder dit verbod ook begrepen?

Antw. Onder dit verbod is ook begrepen allerleye lastering / kwaed spreeking / en achterklap / tot verkorting van zyns naestens eer en goede naem.

68 Vr. Waerom is dat zulk een groot kwaed?

Antw Om dat onze eer en goede naem / een der grootste goederen van 't leven is; waer van men door lastering en kwaedspreeken zyn naesten berooft.

69. Vr Waerom nog?

Antw. Om dat het een kwaed is van nydigheid en boosheid, 't geen veel onheilen verwekt op de weereld?

70. Vr. Waer wordt ons de lastering / kwaedspreeking en achterklap verboden?

Antw. Dat alles verbied ons Gods woord uitdrukkelyk: Levit. 19 vs. 16. Gy zult niet wandelen als een achterklapper onder uwe volken: gy zult niet staen tegen 't bloed van uwen naesten: Ik ben de Heere. Jak. 4. vs. 11. Broeders, spreekt niet kwalyk van malkanderen. 1 Petr. 2. vs. 1. Zoo legt dan af alle kwaedheid, en alle bedrog, en geveinstheid, en nydigheid, en alle achterklapping. Ja / d'Apostel Paulus stelt de lastering onder die zonden / die een Christen onwaerdig zyn / en buiten Gods Koningryk sluiten: 1 Kor. 5. vs. 11. en Cap. 6. vs. 10.

71. Vr. Wat is hier onder nog meer begrepen?

Antw. Hier onder is ook begrepen alle ontveinzing der waerheid / en alle verdraeying of misduiding van iemands woorden: Jeza. 5. vs. 24. Wee den geenen die het kwaede goed heeten, en het goede kwaed; die duisternis tot licht stellen, en 't licht tot duisternis; die het bitter tot zoet stellen; en 't zoet tot bitterheid.

72. Vr. Wat nog meer?

Antw. Onder dit verbod is ook begreepen allerley leugentael ten nadeel onzer evennaesten.

73. Vr. Waer wordt ons alle leugentael verboden?

Antw. Efez. 4. vs. 25. Legt af de leugen, en spreekt de waerheid, een ygelyk met zynen naesten: want wy zyn malkanders leden. Koloss. 3. vs. 9. Liegt niet tegen malkanderen; dewyl gy uitgedaen hebt den ouden mensch met zyne werken.

74. Vr. Wat dreigt Gods woord den Leugenaeren?

Antw. Gods woord bedreigt den Leugenaeren het verderf/ hier tydelyk en naemaels eeuwig. Ps. 5. vs. 7. Gy zult de leugensprekers verdoen; van den man des bloeds en bedrogs heeft de Heere eenen gruwel. En Openb. 21. vs. 8 Den vreesachtigen, en ongeloovigen, en gruwelyken, en doodslageren, en hoereerderen, en afgodendienaeren, en allen den leugenaeren, is hun deel in den poel; die daer brandt van vuur en sulfer.

75. Vr. Op wat wyze begaet men lastering en leugentael tegen zynen naesten?

Antw. Men begaet lastering en leugentael tegen zynen naesten / wanneer men onwaerheden en valsche geruchten tegen hem verdicht en verspreidt; wanneer men de leugen onder de waerheid mengt; of de zaeken anders verhaelt dan

ze waerlyk gebeurt of gezegt zyn; wanneer men eindelyk de lastering en leugen niet en stuit/ maer door stilzwygen bevestigt.

76. Vr. Maer/ wanneer de dingen/ die men zegt van zyn naesten/ waer zyn/ begaet men dan ook lastering?

Antw. Ja; want dat strydt tegen den aert der Christelyke Liefde/ die niet alleen geen kwaed denkt, maer ook het kwaed bedekt en verbergt. 1. Kor. 13. vs. 4 7.

77. Vr. Is men niet altoos gehouden te zeggen/ 't geen men van iemand of van eenige zaek weet?

Antw. Men is niet altoos gehouden te zeggen/ 't geen men weet; maer men mag ook nooit het tegendeel zeggen; En zoo dikwils als de Eere Gods/ of 't welzyn onzer even naesten/ of onze eigen plicht de waerheid van ons afeischen/ moeten wy die ongeveinst en oprechtelyk zeggen.

78 Vr. Mag men ook een leugen om best wil doen?

Antw. Neen. Alle leugentael is in zich zelven kwaed/ en men mag geen kwaed doen, op dat het goede daer uit kome. Rom. 3. vs. 8.

79. Vr Hoe moet men het tegendeel van al 't gezegde doen?

Antw. Men moet/ in plaets van valsche getuigenis te geven/ of kwaed te spreeken van zynen naesten zyne eer/ zyn goeden naem en credit daer het behoorlyk geschieden kan/ voorstaen en verdedigen/ en altoos/ of 't ons mee of tegen is/ de waerheid oprechtelyk spreeken: Ps. 15. vs. 1-3 Heere, wie zal verkeeren in uwe Tente? Wie zal woonen op den berg uwer heiligheid? Die oprecht wandelt en gerechtigheid werkt: en die met zyn harte de waerheid spreekt. Die

met

met zyne tonge niet achterklapt, zynen metgezellen geen kwaed en doet; en geen smaedreden opneemt tegen zynen naesten.

ZESDE AFDEELING.

80 Vr. Wat wil God in het tiende gebod?

Antw. In het tiende gebod wil God, dat wy nimmer iets begeeren zullen, 't geen onzen naesten toebehoort.

81. Vr. Welk eene begeerlykheid wordt hier verboden?

Antw. Die begeerlykheid wordt hier verboden, waer door wy middelen zoeken om 't goed onzer even naesten, of iets 't geen hem toekomt, ons zelven toe te eigenen; ja zelfs, 't geen ons met begeerte daer toe aendoet.

82. Vr Is dan de begeerte tot eens anders bezitting kwaed, al heeft men ook geen oogmerk om het hem te ontvreemden?

Antw. ó Ja; zulk een begeerte is kwaed; om dat ze een blyk is, of van onvergenoegtheid, of van nydigheid, of van eigen liefde en onmatige aenkleeving aen de dingen dezer weereld.

83. Vr. Wat leert ons dan in tegendeel dit gebod?

Antw. In tegendeel leert ons dit gebod, onze begeerte tot eens anders bezitting in te binden, en alle opkomende trek daer toe in ons hart uit te dooven; en hem daerentegen alles goeds te gunnen en te wenschen.

84. Vr. Welke is eindelyk de allervolmaekste Regel, waernaer wy alle de plichten omtrend onzen naesten afmeeten moeten?

Antw. Den allervolmaeksten regel van alle plichten omtrend onzen naesten, geeft ons de Zaligmaeker

markeer aen de hand / in deze Les: Matth. 5. vs. 12. Alle dingen, die gy wilt dat u de menschen zouden doen; doet gy hen ook alzoo; want dat is de Wet en de Profeeten.

85 Vr. Wat leert ons die allervolmaektste Regel?

Antw. Die allervolmaektste Regel leert ons in alle gevallen/ die ons voorkomen/ ons zelven te onderzoeken en te vraegen: wat wy menschen en willen zouden dat ons gedaen wierd / indien wy in dat zelfde geval waeren: en moeten wy derhalven ook dat zelfde aen een ander doen.

---

86. Vr. Welke is nu d'algemeene Plicht die wy omtrend ons zelven te betrachten hebben?

Antw. De algemeene Plicht die wy omtrend ons zelven te betrachten hebben/ is voornaemelyk begreepen in verzaeking van ons zelven.

87. Vr. Wat wil dat zeggen?

Antw. Dat verzaeken van ons zelven, wil zeggen / dat wy onze ongeregelde lusten en vleeschelyke begeerlykheden bedwingen en tegengaen; dat wy de weereld niet liefhebben; onzen wil onder Gods wil doen buigen; ons zelven reinigen en wachten van alle besmettingen des vleesches / en des geestes; en alzoo onze heiligmaeking voleindigen in de vreeze Gods.

88. Vr. Waer worden ons deze plichten geleert?

Antw. Deze plichten worden ons overal geleert in Gods woord als: Matth. 16. vs. 24. Zoo iemand achter my wil komen, die verloochene zichzelven, en neeme zyn kruis op, en volge my. 1 Joh. 2. vs. 15. En hebt de weereld niet lief, noch 't geen in de weereld is, zoo iemand de weereld liet heeft, de liefde des Vaders is in hem niet. Rom. 8. vs. 13. Indien gy naer den vleesche leeft, zult gy sterven; maer indien gy door den geest de

wer-

werkingen des lichaems doodt, zult gy leeven. En 2 Kor. 7. vs. 1. Dewyl wy deeze beloften hebben, geliefden, laet ons ons zelven reinigen van alle besmettingen des vleesches, en des geestes; voleindigende de heiligmaeking in de vreeze Gods. En dus op meer andere plaetsen.

ZEVENDE AFDEELING.

89. Vr. Welke zyn die byzonderen plichten, die opzicht op ons zelven hebben?

Antw. De byzondere plichten, die opzicht op ons zelven hebben, kan men gevoegelyk onder deze twee voornaemste begrypen; namelyk Maetigheid en Leydsaemheid.

90. Vr. Waer in bestaet in 't algemeen de Maetigheid?

Antw. De Maetigheid bestaet in 't algemeen in deze twee dingen: in zich t'eenemael te onthouden van al wat ongeoorloft en zondig is; en zich zelven te maetigen en te bedwingen, in 't gebruik van 't geen geoorloft is.

91. Vr. Wat deugden behelst de Maetigheid?

Antw. De Maetigheid behelst in zich de Soberheid, de Kuisheid, de Ingetogenheid, de Vergenoegsaemheid en de Nedrigheid.

92. Vr. Waer in bestaet de Soberheid?

Antw. De Soberheid bestaet in zich te onthouden van overdaedig eeten en drinken, en niet gezet te zyn op lekkernyen en kostelyke spyzen, of daer van zyn dagelyks gebruik te maeken; met een woordt in 't vermyden van gulzigheid, brassery en dronkenschap.

93. Vr. Waer verbied ons dat Gods woord?

Antw. Dat verbiedt ons de Zaligmaeker Luk. 21. vs. 34. Wacht u zelven dat uwe har-

ten niet 't eenigen tyd bezwaert en worden met brassery en dronkenschap, en zorgvuldigheden dezes levens. En d'Apostel Paulus: Efez. 5. vs. 18. Wordt niet dronken in wyn, waer in overdaed is, maer wordt vervult met den Geest, Jak. 5. vs. 5. Gy hebt lekkerlyk geleeft op d'aerde en de wellusten gevolgt; gy hebt uwe harten gevoedt, als in een dag der slachtinge.

94. Vr. Waerom moet men deze ondeugden nalaeten?

Antw. Men moet zich daar van wachten / niet alleen om dat derzelver onmaetig gebruik onze gezondheid benadeelt / ons leven verkort / en onzen tyd en goederen verkwist; maar ook / om dat het ons onbekwaem maekt aen onze Zaligheid te werken; en boven al / om dat het ons in 't eeuwige verderf nederstort / dewyl noch brassers / noch dronkaerts / het Koninkryke Gods beërven zullen.

95. Vr. Wat heeft de dronkenschap nog byzonder 't geen schadelyk is?

Antw. Het schadelyke van den dronkenschap is nog byzonderlyk dit / dat zy ons de reden beneemt en den beesten gelyk maekt; en dat zy den mensch tot de grootste buitensporigheden / als twisten / vloeken / vechten / doodslaen en diergelyke / vervoert.

96 Vr. Maer mag men / als men veel wyn verdragen kan / ook niet wel veel wyn drinken?

Antw. Geensins. Veel wyn te drinken / al kan men 't ook verdragen / wordt ons verboden onder den naem van wyn-zuiperyën en zuiperyën: Jeza. 5. vs. 22. Wee den geenen, die helden zyn om wyn te drinken, en klocke mannen, om sterken drank te mengen. En 1 Petr. 4. vs. 3. Het zy ons genoeg, dat wy den voorgaenden tyd des levens der heidenen wille volbracht hebben, en

gewandelt in ontuchtigheden, begeerlykheden, wynzuiperyen, brasseryen, drinkeryen —— dewelke zullen rekenschap geeven den geenen, die bereidt staen, om te oordeelen de levenden en de dooden.

ACHTSTE AFDEELING.

97. Vr. Waer in bestaet de Kuisheid?

Antw. De Kuisheid bestaet in zich te onthouden van alle hoererye, onreinheid, oneerbaerheid en alle onkuische verkeeringen; waer van by de verklaering van het zevende gebod breeder gesproken is.

98. Vr Waer in bestaet de Ingetogenheid?

Antw. De Ingetogenheid, bestaet in zich te onthouden van of te maetigen in alle vleeschelyke en weereldsche lusten

99. Vr. Welke zyn die dingen?

Antw. Zoodaenige zyn alle buitensporige vermaeken en dartelheden, een lui, lekker, gemakkelyk en wellustig leven, weidsche opschik en pracht, onmaetige aanhleeving aen 't spel, lichtvaerdige danssen, en wat dies meer zy.

110. Vr. Is het dan niet geoorloft die dingen lief te hebben en te zoeken?

Antw. Die dingen lief te hebben en te zoeken, is de weereld lief te hebben, 't geen ons uitdrukkelyk in 't Evangelie verboden en van Paulus genaemt wordt, het vleesch te verzorgen tot begeerlykheden; (Rom. 13. vs. 14.) 't geen een Christen onbetaemelyk is.

101. Vr. Wat gelooft gy dan van dezulken, die alleen

alleen op het gemak en vermaek van dit leven toeleggen?

Antw. Van de zulken, die alleen op het gemak en vermaek van dit leven toeleggen, en byna niet anders denken, van op het voldoen hunner lusten, moet men oordeelen dat zy een weerelds leven leiden, t'eenmael stryding met den plicht van een Christen: Rom. 12. vs. 2. Wordt dezer weereld niet gelykformig, maar wordt verandert door de vernieuwing uwes gemoeds.

102. Vr. Wat zegt onze Zaligmaeker van de zulken?

Antw. De Zaligmaeker bedreigt zulke weereldsch-gezinden met zynen vloek: Luk. 6. vs. 24, 25. Wee u gy ryken, want gy hebt uwen troost wech. Wee u, die verzadigt zyt, want gy zult hongeren, wee u, die nu lacht, want gy zult treuren en weenen.. En wat lot de zulken te wachten hebben, leere ons de gelykenis van Lazarus en den ryken man. Luk. 16.

103. Vr. Wat moet dan een Christen omtrend alle deze dingen doen?

Antw. Een Christen moet zich in al deze dingen maetigen en bedwingen, zich van alle buitensporigheden en van al te groote aenklevinge aen dezelve wachten, en, naer Paulus woord, 1 Kor. 7. vs. 31. Deze weereld gebruiken, als niet misbruikende.

NEGENDE AFDEELING.

104. Vr. Waer in bestaet de Vergenoegsaemheid?

Antw De Vergenoegsaemheid, bestaet in die gemaetigde gemoeds gestelteniss, waer door men te vreden is met zyn staet en lot, en geen ander

begeert / ten zy met onderwerping aen Gods wil en wel behaegen.

105. Vr. Waer wordt ons deze deugd bevolen?

Antw. Hebr. 13. vs. 5. Uwe wandel zy zonder geldgierigheid, en zyt vergenoegt met het tegenwoordige; want God heeft gezegt: Ik en zal u niet begeeven, noch ik en zal u niet verlaeten.

106. Vr. Mag een Christen dan geheel geen rykdommen begeeren?

Antw. Een Christen mag de rykdommen wel begeeren / maer die begeerte moet bepaelt zyn / en nimmer zoo verre uitgestrekt / dat zy ons hart overmeestert en van de liefde der Hemelsche goederen aftrekt.

107. Vr. Wie leert ons dat?

Antw. Dat leert ons de Zaligmaker: Matth. 6. vs. 19 / 20. Vergadert u geen schatten op der aerde, daer ze de motten en de roest verderft en daer de dieven doorgraeven en steelen. Maer vergadert u schatten in den Hemel enz. En wederom: Joh. 6. vs. 27. Werkt niet om de spyze die vergaet, maer om de spyze die blyft tot in 't eeuwig leven.

108. Vr. Waerom is de onmaetige begeerte na rykdommen zondig?

Antw. De onmaetige begeerte na rykdommen is zondig / om dat men God niet kan liefhebben als men zyn hart op 't goed dezer weereld zet: Matth. 6. vs. 24. Niemand kan twee Heeren dienen; want of hy zal den eenen haeten, en den anderen liefhebben, of hy zal den eenen aanhangen, en den anderen verachten. Gy kunt God niet dienen en den Mammon.

109. Vr. Waerom nog?

Antw. Om dat de begeerte tot rykdommen

een bron is van veele zonden: 1 Tim. 6. vs. 9. Die ryk willen worden vallen in verzoekinge, en in den strik, en in veele dwaeze en schadelyke begeerlykheden, welke de menschen doen verzinken in verderf en ondergang.

110. Vr. Wat bereischt van de Christelyke vergenoegsaemheid?

Antw. De Christelyke vergenoegsaemheid vereischt/ dat men met het nodige te vreden zy: 1 Tim. 6. vs. 18. Als wy voedsel en deksel hebben, wy zullen daer mee vergenoegt zyn.

111. Vr. Waerom moeten wy daer mee vergenoegt zyn?

Antw. Om dat God ons niet meer schuldig is/ noch belooft heeft; en om dat wy niet weeten of het ons wel dienstig zyn zou tot onzen welstand/ meer te hebben.

112. Vr. Moet men dan ook in armoede vergenoegt zyn?

Antw. Ja/ men moet ook vergenoegt zyn in de armoede zelfs/ naer het voorbeeld van den A-postel Paulus: Philipp. 4. vs. 11/12. Ik hebbe geleert vergoegt te zyn in 't geen ik ben; En ik weet vernedert te worden, ik weet ook overvloed te hebben; allesfins en in allen ben ik onderwezen, beiden verzadigt te zyn, en honger te lyden, beiden overvloed te hebben, en gebrek te lyden.

113. Vr. Maer/ moet men zich met het nodige zoo vergenoegen/ dat men na geen meer mag trachten?

Antw. Na meer te trachten/ en na verbetering van zynen staet te staen/ is een Christen niet verboden; mits/ dat men zyn hart niet al te veel daer aenhange/ dat het door eerlyke middelen geschiede/ en dat het de zorg van onze zaligheid

niet

niet hindere: 1 Kor. 7. vs. 20/21. Een ygelyk blyve in die beroepinge, waer in hy geroepen is; zyt gy een dienstknecht zynde geroepen, laet u dat niet bekommeren: maer indien gy ook kunt vry worden, gebruikt dat liever.

114. Vr. Wat moet van een Christen doen in een laegen of behoeftigen staet?

Antw. In een laegen of behoeftige staet moet een Christen/ door middel van een eerlyk beroep/ zyn best doen om de kost voor zich zelven en de zynen te winnen; en/ voor 't overige/ zich aen Gods vaderlyke voorzorge aenbeveelen: 1 Petr. 5. vs. 7. Werpt alle uwe bekommernisse op Hem; want Hy zorgt voor u.

115. Vr. Wat is hier omtrend de plicht der Ryken?

Antw. De Plicht der Ryken is overal vergenoegt te zyn/ en God voor zyne gunst te danken; als die niet alleen het noodige/ maer ook het overvloedige hebben.

116. Vr. Wat is wyders hun plicht?

Antw. Hun plicht is vervolgens/ zich op hun goed niet te verhoovaerdigen of daer van een onverdaedig gebruik te maeken; maer 't zelve wel te gebruiken en te besteeden/ inzonderheid tot werken van Liefdaedigheid en Godsvrucht.

117. Vr. Waer wordt hen dat geleert?

Antw. Ps. 62. vs. 11. Als het vermogen overvloedig aenwast, zoo zet 'er het harte niet op. En 1 Tim. 6. vs. 17-19. Den ryken in deze tegenwoordige weereld beveel dat ze niet hoogmoedig zyn, nog hunne hoop stellen op de ongestaedigheid des rykdoms; maer op den levenden God, die ons alle dingen rykelyk verleent om te genieten; dat zy weldaedig zyn, ryk worden in goede werken, gaerne mede deelende zyn en ge-

meenzaem; leggende zich zelven wech tot eenen schat een goed fundament tegen het toekomende, op dat zy het eeuwig leven verkrygen mogen.

TIENDE AFDEELING.

118. Vr. Waer in bestaet de Nedrigheid?

Antw. De Nedrigheid of Ootmoedigheid/ bestaet voornamelyk in drie Plichten.

119. Vr. Welke is d'eerste?

Antw. De eerste Plicht der Nedrigheid is/ om klein en nedrig gevoelen van zich zelven te hebben/ en zich geene ongemeene gaeven of voorrechten boven anderen toe te schryven: Rom. 11. vs. 20. Zyt niet hooggevoelende, maer vreest.

120. Vr. Welk is de tweede Plicht?

Antw. De tweede Plicht der Nedrigheid is/ zich zelven boven anderen niet te verheffen of zyne minderen te verachten; ook niet al te zeer op eerbewyzingen en lof-tuitern gezet te zyn: Philipp. 2. vs. 3/4. Doet geen ding door twistinge of ydele eer, maer door ootmoedigheid achtend' een den anderen uitnemender dan zich zelven. Een ygelyk zie niet op het zyne, maer een ygelyk zie ook op 't geen dat der anderen is.

121. Vr. Welk is de derde Plicht?

Antw. De derde Plicht der Nedrigheid is/ alle pracht en praal en hoovaerdigen opschik in kleederen/ huizen/ en huissieraeden te vermyden.

122. Vr. Waer leert ons Gods woord deze Nedrigheid?

Antw. Dat leert ons d'Apostel Paulus: Rom. 12. vs. 16. En tracht niet na de hoogedingen, maer voegt u tot de nedrige En 1 Tim. 2. vs. 3/10. Ik wil dat de vrouwe in een eerbaer gewaed, met schaemte en maetigheid, zich zelven versieren, niet

in

In vlechtinge des hairs, of goud of paerlen, of kostelyke kledinge; maer ('t welk de vrouwen betaemt, die de godzaligheid belyden) door goede werken.

123. Vr. Wat algemeenen regel zou men hier omtrend geeven kunnen?

Antw. In 't algemeen dient men hier omtrend dezen regel optevolgen, namelyk; zich nimmer boven zynstaet en middelen te kleeden, altoos den niedrigsten kant te kiezen, en te maeken dat men niet aangezien worde.

124. Vr. Wat verplicht een Christen tot al deze plichten van Nedrigheid en Ootmoedigheid?

Antw. Daer toe verplicht hem het voorbeeld van onzen Heer en Meester, het gevoelen van zyn eigen nietigheid en zwakheid, en de belofte aen deze deugd gedaan: Matth. 11. vs. 29. Leert van my dat ik zachtmoedig ben, en nedrig van herte, en gy zult ruste vinden voor uwe zielen. Luk. 18. vs. 13. Een yder, die zich zelven verhoogt, zal vernedert worden; maer die zich zelven vernedert, zal verhoogt werden. En 1 Petr. 5. vs. 5. Zyt met de ootmoedigheid bekleedt; want God wederstaet de hovvaerdigen; maer den nedrige geeft Hy genade.

ELFDE AFDEELING.

125 Vr. Welk is het tweede gedeelte der Plichten, die opzicht op ons zelven hebben?

Antw. Het tweede gedeelte der Plichten, ten opzicht van ons zelven, is in 't algemeen begrepen onder de deugd der Lydsaemheid.

126. Vr. Waer in bestaet de Lydsaemheid?

Antw. De deugd van Lydsaemheid bestaet in het geduldig draegen van allerley lyden en verdrukkingen, als verlies van goederen, ziektens,

pynen / armoede en diergelyke; zonder deswege tegen God te murmureeren / of zich boven mate te bedroeven: Luk. 21. vs. 19. Bezit uwe zielen in uwe lydsaemheid. En Rom. 12. vs. 12. Verblydt u in de hoope; Zyt geduldig in de verdrukkinge; volhardt in den gebede.

127. Vr. Waerom moeten wy in tegenspoed geduldig zyn?

Antw. Om dat het ons van Gods hand overkomt / onder wiens wyzen en vaderlyken wil wy berusten moeten. En voornamelyk / om dat Hy het ons tot onzen beste toezendt / en tot bevordering van onze zaligheidt op dat wy / namelyk / daar door vernedert getuchtigt en geheiligt zouden worden.

128. Vr. Waer getuigt ons dat Gods Heilig woord?

Antw. Dat getuigt ons Gods Heilig woord op ontelbaere plaetsen; als Rom. 8. vs. 28. Wy weeten dat den geenen, die God liefhebben, alle dingen medewerken ten goede. 2 Kor. 4. vs. 17. Want onze lichte verdrukkinge, die zeer haest voorby gaat, werkt ons een gansch zeer uitnemend eeuwig gewichte der heerlykheid. Hebr. 12 vs. 6. Dien de Heere lief heeft kastydt Hy, en Hy geesselt een ygelyken zoone, dien Hy aenneemt. En vers 11. Alle kastydinge, als die tegenwoordig is, schynt geen zaek van vreugde, maer van droefheid te zyn; doch daer naer geeft zy van zich eene vreedsaeme vrucht der gerechtigheid, den geenen, die door dezelve geoeffent zyn.

129. Vr. Wat moeten wy dan in alle kruis en lyden doen?

Vr. Wy moeten ons in alles aen Gods vaderlyke voorzienigheid onderwerpen met een kinderlyke gelatendheid / en met Job zeggen: Job 1. vs. 21. De Heere heeft gegeeven; en de Heere

heeft

heeft genomen; de Naem des Heere zy geloofd, 1 Petr. 5. vs. 6. Vernedert u dan onder de krachtige hand Gods, op dat Hy u verhooge ter zyner tyd.

130. Vr. Mogen wy echter God niet bidden om daer van bevrydt te worden?

Antw. Ja d'Apostel Jakobus leert ons dat: Jak. 5. vs. 13. Is iemand onder u in lyden, dat hy bidde.

131. Vr. Maer hoe moeten wy dat bidden?

Antw. Wy moeten dat doen met berusting en onderwerping aen Gods wil; naer het voorbeeld van onzen Zaligmaeker: Matth. 26. vs. 39. Myn vader, indien het mogelyk is, laet deze drinkbeker van my voorbygaen, doch niet gelyk ik wil, maer gelyk gy wildt.

132. Vr. Wat plaets heeft onze Tydsaemheid op ons ziek en sterfbedde?

Antw. Op ons ziekbedde moeten wy ons Gods bezoekende hand met stilheid onderwerpen, onze onwaerdigheid en zonde voor God belyden, en een oprecht voornemen neemen van betering des levens, zoo God ons wederom gezond laet worden. Joh. 5. vs. 14.

133. Vr. Wat moeten wy doen als ons sterfuur schynt te naderen?

Antw. Als ons sterfuur naby schynt, hebben wy ons, zoo veel doenlyk zy, tot een Christelyken dood te bereiden God deemoedig om vergiffenis te bidden, ons te verzoenen met onze vyanden, voldoening te geeven aen allen die wy beledigt of verkort hebben; en alzoo onze welbereide ziel Gods eindelooze vermhertigheid in Jezus Christus aente bebeelen.

134. Vr. Maer, heeft die voorbereiding alleen plaets op ons ziek en sterfbedde?

Antw.

Antw. Neen. Ons gantsche leven moet een voorbereiding tegen den dood zyn; als het beste middel om ons gerust en zalig te doen sterven.

XXV. HOOFTSTUK.

Van de Rechtvaerdigmaeking.

1. Vraege. Welke is d'eerste en voornaemste weldaed des Evangeliums?

Antw. D'Eerste en voornaemste weldaed des Evangeliums is de Rechtvaerdigheid, of Rechtvaerdiging.

2. Vr. Wat is de Rechtvaerdigmaeking?

Antw. De Rechtvaerdigmaeking is die onverdiende en uitmuntende weldaed Gods, waer door Hy den gelovigen en boetvaerdigen zondaer, uit loutere genade, om de bloedige Zoenofferhande van zynen Zoone, van de schuld en straffe der zonde vryspreekt, en recht geeft tot het eeuwig leven: Efez. 1. vs. 7. In welken, (namelyk Jezus Christus) wy hebben de verlossing door zyn bloed, namelyk, de vergeving der misdaeden, naer den rykdom zyner genade. En Tit. 3. vs. 7. Op dat wy gerechtvaerdigt zynde door zyne genade, erfgenaemen zouden worden, naer de hoope, des eeuwigen levens.

3. Vr. Hoe worden wy dan Gerechtvaerdigt?

Antw. Wy worden Gerechtvaerdigt alleen uit Gods loutere genade en bermhartigheid, om Christus, door de verzoening in zyne bloede. Rom. 3. vs. 24, 25. Wy worden om niet gerechtvaerdigt, uit zyne genade, door de verlossinge die in Christus Jezus is; welken God heeft voorgestelt tot eene verzoening in zyne bloede, door 't geloove.

4. Vr. Wat wordt 'er van onze zyde toe vereischt?

Antw. Van onze zyde wordt tot onze rechtvaerdiging vereischt het geloof. Rom. 3. vs. 28. Wy besluiten dan dat de mensch gerechtvaerdigt wordt uit het geloove, zonder de werken der Wet.

5. Vr. Maer welk een geloof?

Antw. Zulk een geloof, 't geen ook de bekeering en goede werken insluit en voortbrengt. Jak. 2. vs. 24. Ziet gy dan nu dat een mensch uit de werken gerechtvaerdigt wordt, en niet alleen uit het geloove?

6. Vr. Zyn dan het geloof en de goede werken de verdienende oorzaek onzer rechtvaerdiging?

Antw. In geenen deele. Noch het geloof, noch de goede werken verdienen iets by God; Indien het door genade is, zoo is het niet meer uit de werken; anders is de genade geen genade meer. Rom. 11. 6.

7. Vr. Waerom niet?

Antw. Eerstelyk, om dat niemand zoo vroom en volmaekt leeft, dat hy t'eenemael zonder zonden zy: Jak. 3. vs. 2. Want wy struikelen allen in veelen. 1 Joh. 1. vs. 10. Indien wy zeggen dat wy niet gezondigt hebben, zoo maeken wy Hem tot een leugenaer, en Zyn woord en is niet in ons. En Rom. 3. vs. 20. Daerom zal uit de werken der wet geen vleesch gerechtvaerdigt worden voor God.

8. Vr. Waerom ook niet?

Antw. Ten anderen, om dat wy, geloovende en Gods geboden onderhoudende, niets meer doen, dan wy schuldig zyn: Luk. 17. vs. 10. Wanneer gy zult gedaen hebben, al 't geen u bevolen is, zoo zegt: wy zyn onnutte dienstknechten; want wy hebben maer gedaen, 't geen wy schuldig waeren te doen.

9. Vr. Waerom anders niet?

Antw. Eindelyk, verdienen onze werken niets by God, om dat 'er geen de minste evenredigheid is tusschen dezelve en de beloning des eeuwigen levens: Rom. 8. vs. 18. Ik houde het daer voor, dat het lyden deses tegenwoordigen tyds, niet is te waerdeeren tegen de heerlykheid, die aen ons geopenbaert zal worden.

AFDEELING.

10. Vr. Wat opzicht hebben dan de goede werken tot onze rechtvaerdiging.

Antw. De goede werken zyn tot onze rechtvaerdiging noodzaekelyk, voor eerst, als ware vruchten des geloofs, 't geen zonder dat dood is. Jak. 2. vs. 14. Wat nuttigheid is het, myne broeders, indien iemand zegt, dat hy het geloove heeft, en heeft de werken niet, kan dat geloof hem zalig maeken? En vs. 26. Want gelyk het lichaem zonder geest dood is, alzoo is ook 't geloof zonder de werken dood. En 2 Petr. 1. vs. 5. Voegt by uw geloove deugd.

11. Vr. Hoe zyn de goede werken nog meer daer toe noodzaekelyk?

Antw. De goede werken zyn ook noodig tot onze rechtvaerdiging, als een conditie of voorwaerde, zonder welke God ons niet rechtvaerdigen of zalig maeken wil: Matth. 19. vs. 17. Wilt gy in 't leven ingaen, onderhoudt de geboden. Hand. 3. vs. 19. Betert u en bekeert u, op dat uwe zonden mogen uitgewischt worden. En 1 Joh. 1. vs. 7. Indien wy in het licht wandelen, gelyk (God) in het licht is, zoo hebben wy gemeenschap met malkanderen, en het bloed van Jezus Christus, zynen Zoone, reinigt ons van alle zonden.

12. Vr. Is echter een oprecht en ernstig voornemen/ om die te betrachten/ ook daer toe niet genoeg?

Antw. Ja/ een oprecht en ernstig voornemen van betering des levens en betrachting van goede werken/ 't geen/ de gelegenheid daer toe vergunt zynde/ metterdaad waer' achtervolgt geweest/ is daer toe ook genoeg; gelyk het zonderling geval van den bekeerden Moordenaer ons dat niet duister aen de hand geeft: Luk. 23. vs. 42/ 43.

13. Vr. Wat verstaet dan d'Apostel Paulus als hy zegt/ dat wy door 't geloof gerechtvaerdigt worden?

Antw. Als d'Apostel Paulus/ zegt dat wy door of uit het geloof gerechtvaerdigt worden, zoo verstaet hy door 't geloof de gansche gehoorzaemheid des geloofs: of zulk een geloof dat ook de zaeden van goede werken in zich sluit: Rom. 3. vs. 31. Doen wy dan de Wet te niete door het geloove? dat zy verre; maer wy bevestigen de Wet

14. Vr. Welke is de gehoorzaemheid des geloofs?

Antw. De gehoorzaemheid des geloofs is die/ welke God ons heeft voorgeschreven in het Evangelie/ daerom de wet des geloofs en de wet van Christus genoemt: Joh. 15. vs. 14. Gy zyt myne vrienden, zoo gy doet wat ik u gebiede. Rom. 3. vs. 27. Waar is dan de roem? Hy is uitgesloten. Door wat wet? der werken? Neen; maer door de wet des geloofs. Gal 6. vs. 2. Draegt malkanders lasten, en vervult alzoo de wet van Christus.

15. Vr. Wat gehoorzaemheid eischt God in het Evangelie?

Antw. De gehoorzaemheid/ die God in 't Evan-

vangelie afeischt/ in eene gehoorzaemheid uit den geloove voortkomende: Gal 5 vs. 6. In Christus Jezus heeft noch besnydenis eenige kracht, noch voorhuid, maer het geloof door de liefde werkende. Tit. 3. vs. 8. Dit is een getrouw woord, en deze dingen wil ik dat gy ernstelyk bevestigt, op dat de geenen, die aen God gelooven, sorge draegen om goede werken voort te staen. En Hebr. 11. vs 6. Zonder geloove is het onmogelyk God te behaegen.

16. Vr. Maer kan de mensche de geboden Gods wel onderhouden en gehoorzaemen?

Antw. Gewisselyk kan ze de mensch onderhouden en gehoorzaemen; niet uit of van zich zelven/ maer geholpen door Gods genade: 2 Kor. 3 vs. 5. Niet dat wy van ons zelven bekwaem zyn iets te denken, als uit ons zelven, maer onze bekwaemheid is uit God.

17. Vr. Kunne wy ze/ daer mee geholpen/ volmaektelyk onderhouden?

Antw. Neen. Ten waere het God behaegde ons eene volmaekte genade daer toe te geeven. Want wy struikelen dagelyks in veelen; en in de beste zelfs blyven nog altoos zwakheden en onvolmaektheden over/ waer tegen zy gestaedig te stryden hebben.

18. Vr. Wat hulp heeft een Christen hier van noodig?

Antw. Tot volbrenging van de geboden Gods/ heeft een Christen noodig de hulp van Gods H. woord en geest; maer door wy wedergebooren worden tot nieuwe schepselen/ ook geheiligt en gerechtvaerdigt: Joh. 3. vs. 5. Voorwaer, voorwaer zeg ik u, zoo iemand niet geboren wordt uit water en geest, hy kan in 't Koninkryke Gods niet ingaen. En 1 Kor. 6. vs. 11. En dit waert

gy sommige; maer gy zyt afgewasschen, maer gy zyt geheiligt, maer gy zyt gerechtvaerdigt in den naem des Heeren Jezus, en door den geest onzes Gods.

19. Vr. Wat nog meer?

Antw. Gods genade is hier ook noodig, om onze zwakheden en struikelingen, om Jezus dierbaer Zoenbloed, door de vingers te zien en kwyt te schelden. 1 Joh. 2. vs. 1, 2.

20. Vr. Is het ook genoeg het geloove en de goede werken slechts voor een tyd aen te vangen en te betrachten?

Antw. Geenszins. Een Christen moet het geloove, de betering des levens, en de goede werken niet alleen aenvangen of voor een tyd betrachten, maer ook van dage tot dage daer in trachten toe te nemen, en tot den einde toe daer in volharden: Matth. 24. vs. 13. Wie volharden zal tot den einde die zal zalig worden. Zie ook 2 Petr. 1. vs. 5-11.

XXVI. HOOFTSTUK.

Van de Heiligmaeking.

1. Vraege. WElke is de tweede voornaeme weldaed des Evangeliums?

Antw. De tweede voornaeme weldaed des Evangeliums is de Heiligmaeking.

2. Vr. Wat verstaet gy door de Heiligmaeking?

Antw. Door de Heiligmaeking verstae ik die genadige werking des Heiligen Geestes, waer door God in de harten der gelovigen en gehoorzaemen werkt.

3. Vr.

3 Vr. Wat werkt God daer mede in de harten der gelovigen?

Antw. Daer mee werkt God in de harten der gelovigen, verlichtinge des verstands, reiniging hunner harten en genegenheden, kracht om den ouden mensch te dooden en vernieuwt te worden in den geest hunnes gemoeds, vermeerdering van geloof, liefde, lydsaemheid, en alle andere deugden, ter verkrygInge der zaligheid noodig.

4. Vr. Op wat wyze werkt God die Heiligmaeking in ons?

Antw. God werkt die Heiligmaeking in ons, vooreerst, door zyn H. Woord, 't geen daerom ook het zaed der wedergeboorte genoemt wordt: Jak. 1. vs. 18 Naer zyne wille heeft Hy ons gebaert, door het woord der waerheid, op dat wy zouden zyn als eerstelingen zyner schepselen. En 1 Petr. 1. vs. 23. Die gy wedergebooren zyt, niet uit verganklyken, maer uit onverganklyken zaade door het levend en eeuwig blyvend woord Gods.

5. Vr. Waer door ten tweeden?

Antw. Door den H. Geest, die onze geest bestuurt en ons harte buigt, op eene wyze, die het vrywillig werken van den mensch niet wechneemt: 1 Kor. 6. vs. 11. Dit waert gy sommige; maer gy zyt afgewasschen, maar gy zyt geheiligt, maer gy zyt gerechtvaerdigt in den naeme des Heeren Jezus, en door den geest onzes Gods.

6. Vr. Waer door verders?

Antw. Door meer andere geestelyke middelen, als daer zyn de verbondstekenen, weldaeden, kastydingen, goede voorbeelden, en wat dies meer zy.

7. Vr. Hangt onze Heiligmaeking van geheel van God af?

Antw: Onze Heiligmaeking hangt in zoo verre van God af/ dat wy die/ zonder zynen geest en genade/ niet oeffenen kunnen; maer Hy brengt die in ons werke wege zonder onze eigen medewerking en arbeid; waerom wy ook vermaent worden zelf daer aen te werken: 2 Kor 7. vs. 1. Dewyl wy dan deze beloften hebben, geliefden, laet ons ons zelven reinigen van alle besmettinge des vleesches en des geestes; voleindigende de heiligmaeking in de vreeze Gods. En Philipp. 2. vs. 12. Werkt uwes zelfs zaligheid met vrezen en beven.

8. Vr. Geschiedt deze Heiligmaeking in een oogenblik?

Antw: Neen. De Heiligmaeking geschiedt by trappen/ en heeft haere beginsels en vorderingen; zulks dat de gelovigen/ zoo lang zy leeben/ dagelyks voortgangen daer in moeken moeten.

9. Vr. Wat leert ons dit Hoofstuk der Heiligmaeking?

Antw. Het leert ons de naeuwe gemeenschap der Heiligmaeking met de Rechtvaerdiging, en dat de goddelyke genade niet enkel en alleen bestae in de kwytschelding der zonde/ maer ook in de heiliging en bestiering des zondaers tot God. 't Zal ons weinig baeten aen de Rechtvaerdiging, of vergeevinge der zonden te denken/ zoo wy niet bezorgt zyn voor de verbetering des levens. Zie Tit. 2. vs. 14.

10. Wat nog meer?

Antw. Het leert ons ook de Heiligmaeking niet enkel als een weldaed aenstemerken/ maer ook als een Plicht, die ons wel duidelyk is aenbevolen/ en waer door Gods genade en onze zorg en arbeid te samen werken / ter bevordering van onze zaligheid. 2. Tim. 2. vs. 21.

pynen / armoede en diergelyke; zonder deswege tegen God te murmureeren / of zich boven mate te bedroeven: Luk. 21. vs. 19. Bezit uwe zielen in uwe lydsaemheid. En Rom. 12. vs. 12. Verblydt u in de hoope; Zyt geduldig in de verdrukkinge; volhardt in den gebede.

127. Vr. Waerom moeten wy in tegenspoed geduldig zyn?

Antw. Om dat het ons van Gods hand overkomt / onder wiens wyzen en vaderlyken wil wy berusten moeten. En voornamelyk / om dat Hy het ons tot onzen beste toezendt / en tot bevordering van onze zaligheidt op dat wy / namelyk / daar door vernedert getuchtigt en geheiligt zouden worden.

128. Vr. Waer getuigt ons dat Gods Heilig woord?

Antw. Dat getuigt ons Gods Heilig woord op ontelbaere plaetsen; als Rom. 8. vs. 28. Wy weeten dat den geenen, die God liefhebben, alle dingen medewerken ten goede. 2 Kor. 4. vs. 17. Want onze lichte verdrukkinge, die zeer haest voorby gaat, werkt ons een gansch zeer uitnemend eeuwig gewichte der heerlykheid. Hebr. 12 vs. 6. Dien de Heere lief heeft kastydt Hy, en Hy geesselt een ygelyken zoone, dien Hy aenneemt. En vers 11. Alle kastydinge, als die tegenwoordig is, schynt geen zaek van vreugde, maer van droefheid te zyn; doch daer naer geeft zy van zich eene vreedsaeme vrucht der gerechtigheid, den geenen, die door dezelve geoeffent zyn.

129. Vr. Wat moeten wy dan in alle kruis en lyden doen?

Vr. Wy moeten ons in alles aen Gods vaderlyke voorzienigheid onderwerpen met een kinderlyke gelatendheid / en met Job zeggen: Job 1. vs. 21. De Heere heeft gegeeven; en de Heere

Antw. Ja/ hoewel God onze nooden weet/ eer wy hem bidden / is het echter noodig hem te bidden/ als eene erkentenis van onze behoeftigheid en van de noodzaekelykheid van zyne hulp en bystand in alles.

6. Vr. Met welke gemoeds gesteltenissen moeten wy God bidden?

Antw. Wy moeten God bidden/ vooreerst met een rein en godvreezend harte: Joh. 9. vs. 31. Wy weeten dat God de zondaers niet en hoort; maer zoo iemand godvruchtig is en zynen wille doet, dien Hoort Hy. 1 Petr. 3. vs. 12. Want de oogen des Heeren zyn over de rechtvaerdigen, en Zyne ooren tot hun gebed; maer het aengezichte des Heeren is tegen de geenen die kwaed doen.

7. Vr. Waer mee nog?

Antw. Een anderen/ met eene waere ootmoedigheid en kleinheid: Gen. 18. vs. 27. En Abraham zeide: Ziet toch, ik heb my onderwonden te spreeken tot den Heere, hoewel ik stof en asche ben.

8. Vr. Waer mee wyders?

Antw. Wyders moet men God bidden in 't geloove / en met een vast vertrouwen van verhooring: Jak. 1. vs. 5/6. Indien iemand van u wysheid ontbreekt, dat hy ze van God begeere, die een ygelyk mildelyk geeft, en niet verwyt; en zy zal hem gegeeven worden; maer dat hy ze begeere in geloove, niet twyfelende, en zoo voorts.

9. Vr. Waer mee vervolgens?

Antw. Met aendacht en oplettendheid. Men is aendachtig wanneer men tot iemand spreekt waer voor men eerbied heeft; maer God/ tot wien wy in onze gebeden spreeken/ is onze hoogste eerbiedigheid oneindig waerdiger dan al wat groot en ontzachelyk is op d'aerde.

10. Vr. Waer mee eindelyk?

Antw. Met ernst, yver en volharding; Jak. 5. vs. 16. Een krachtig gebed des rechtvaerdigen vermag veel, Rom. 12. vs. 12. Volhardt in den gebede. En Koloss. 4. vs. 2. Houdt sterk aen in 't gebed, en waekt in 't zelven met dankzegginge

11. Vr. Behoort dan ook de dankzegging tot het gebed?

Antw. Ja, gelyk wy God bidden moeten ter verkryging van het noodige, zoo moeten wy hem ook dankzeggen voor het verkregene: 1 Thess. 5. vs. 1. Dankt God in alles. Want dat is de wille Gods in Christus Jezus over u.

EERSTE AFDEELING.

12. Vr. Tot wien moet men zyn gebeden richten?

Antw. Men moet tot God alleen zyn gebed richten, in den naem van onzen Heeren Christus Jezus, om dat Hy alleen ons verhooren en helpen kan: Matth. 4. vs. 10. Den Heere uwen God zult gy aenbidden en Hem alleen dienen. En Koloss. 3. vs. 17. Al wat gy doet met woorden of met werken, doet het alles in den naem des Heeren Jezus, dankende God en den Vader door Hem.

13. Vr. Mag men ook geen Engelen of Heiligen aenroepen?

Antw. Neen. Gods woord verbiedt ons uitdrukkelyk, eenig schepsel, 't zy Engelen of Heiligen, aenteroepen of te bidden. Zie te verklaering van het 2de Gebod der X Geboden.

14. Vr. Moeten wy alleen voor ons zelve bidden?

Antw. Neen; wy moeten ook voor alle menschen bidden, zelfs voor onze vyanden: 1 Tim. 2. vs. 1. Ik vermaene dan voor alle dingen, dat

ge-

gedaen worden smeekingen, gebeden, voorbiddingen, dankzegging en voor alle menschen. En Matth. 5 vs. 44. Ik zegge u, hebt uwe vyanden lief, zegentze die u vervloeken, doet wel den geenen die u haeten; en bidt voor de geenen, die u geweld doen en vervolgen.

15. Vr. Om wat dingen moet men God bidden?

Antw. Men moet God bidden om alles wat ons noodig is naer ziel en lighaem.

16. Vr. Met wat onderscheid en orde moet men daerom bidden?

Antw. 't Geen Gods glorie betreft moet het eerste zyn / het geen onze zaligheid betreft / het tweede / en 't geen ons voor 't lichaem noodig is het derde.

17. Vr. Waer wordt ons dat alles volmaektelyk geleert en voorgeschreven?

Antw. Dat alles wordt ons volmaektelyk geleert en voorgeschreven in het gebed van onzen Heere / genaemt: Het onze Vader. Matth. 6. vs 9-13.

18. Vr. Hoe luidt dat gebed?

Antw. Dat gebed luidt: Onze Vader, enz.

19. Vr. Waerom noemt gy daer God onzen Vader?

Antw. Ik noem God onzen Vader, om ons betrouwen op Hem te betuigen / en Zyne goedgunstigheid jegens ons optewekken.

20. Vr. Hoe is God onze Vader?

Antw. God is onze Vader, en door de Schepping, en door de Herschepping of verlossing in Christus Jezus.

21. Vr. Waerom zegt gy / die in de Hemelen zyt?

Antw. Die in de Hemelen zyt, zeg ik / om als

zoo mijn harte van de aerde ten Hemel te verheffen onder 't bidden.

22. Vr. Is God dan alleen in den Hemel?

Antw. Neen. Hy is overal, en vervult Hemel en Aerde; maer 't is, om dat Hy zich daer byzonderlyk openbaert in zyne glorie.

23. Vr. Hoe veel byzondere Beden behelst dit gebed?

Antw. Behalven de voorafspraek en het slot, behelst dit gebed zes byzondere Beden, waer van de drie eersten voornamelyk op Gods glorie, en de drie laesten op onze belangen betrekking hebben.

TWEEDE AFDEELING.

24. Vr. Wat bidt gy met de eerste Bede: Uwe naem worde geheiligt?

Antw. Met de eerste Bede; Uwe naem worde geheiligt, bidde ik, dat God mag gekent en verheerlykt worden van alle menschen, en, byzonderlyk door al mijn doen en laeten.

25 Vr. Welke is de zin van de tweede Bede?

Antw. De zin van de tweede Bede: Uw Koninkryke kome, is, dat wy daer mee bidden, dat God zyn geestelyk Koninkryk, de leer des Evangeliums, aen de gantsche wereld openbaer make; dat ook het zelve in onze harten heersche; en dat Hy ons eindelyk opneeme in het Koninkryk van zyne glorie.

26. Vr. Wat wilt gy met de derde Bede?

Antw. Met de derde Bede: Uw wil geschiede op aerde, als in den Hemel, bidde ik dat Gods wil en welbehagen, zyne wetten en geboden, van ons en alle menschen met gelyke volvaerdigheid betracht en volbracht mogen worden als die betracht en volbracht worden van de Engelen des Hemels.

27. Vr. Wat bidt gy met de vierde Bede?

Antw. Met de vierde Bede: Geef ons heden ons

dage-

dagelyks brood bidden wy dat God ons het noodige onderhoud des levens voor elken dag verzorge.

28 Vr. Waerom bidt gy dat alleen voor heden?

Antw. Om ons te leeren vernoegt te zyn met het tegenwoordige / en alle angstvallige zorgen voor het toekomende te vermyden.

29. Vr. Waerom bidt gy God daerom?

Antw. Ik bidde God daerom / om dat Hy het is / van wien alleen ons alles toekomt.

30. Vr. Welke is de zin van de vyfde Bede?

Antw. Met de vyfde Bede: vergeef ons onze schulden, gelyk ook wy vergeeven onzen schuldenaeren, bidden wy dat God al onze misdaeden en overtreedingen / om Jezus wille / genadiglyk vergeeven wil / gelyk ook wy vergeeven en vergeeven moeten den geenen / die ons misdaen hebben.

31. Vr. Hebben wy dan allen dagelyks om vergeevinge te bidden?

Antw. Wy hebben allemael dagelyks om vergeevinge te bidden / om dat wy allen zondaers zyn / en daegelyks in veelen struikelen.

32. Vr. Waer om voegt 'er onze Heere zoo duidelyk by; gelyk ook wy vergeeven onzen schuldenaeren?

Antw. Dat doet 'er de Heere by om ons te doen begrypen / dat God onze zonden niet vergeeven wil / zoo wy anderen niet vergeeven 't geen ze tegen ons misdaen hebben.

33. Vr. Wat bidden wy met de zesde Bede?

Antw. Met de zesde Bede: Leidt ons niet in verzoeking; maer verlos ons van den boozen, bidden wy / dat God ons geene verzoekingen van ramp en tegenspoeden / waar onder wy bezwyken mogten / wil laeten overkomen; en ons bewaeren dat wy / door de verleidinge van onze eigen' begeerlykheden / in geen zonden vallen.

34. Vr. Wat zeggen wy als wy 'er byvoegen: Verlos ons van den boozen?

Antw. Daer mee bidden wy / dat God niet wil toelaeten / dat wy in de strikken vallen / die ons de satan spant om ons tot de zonden en 't verderf te brengen.

35. Vr. Maer is het genoeg dat alleenlyk te bidden.

Antw. Neen. Wy moeten zelf ook zorg dragen; om ons voor alle verzoeking en verleidingen van 't vleesch / den satan / en de wereld te wachten en te wapenen: Matth. 26. vs. 41. Waekt en bidt, op dat gy niet in verzoekinge komt.

36. Vr. Wat wil het slot zeggen: want uwe is het Koninkryke, en de Kracht, en de Heerlykheid in der eeuwigheid?

Antw. Als wy zeggen; Uwe is het Koninkryk zoo geeven wy te kennen / dat God onze Opper-Koning en den Regeerder is der gansche wereld; als wy zeggen: uwe is de kracht. dat God macht en vermoogen heeft om ons te geeven / 't geen wy van Hem bidden; en als wy 'er byvoegen: Uwe is de heerlykheid in der eeuwigheid, dat Gode alleen, ten alle tyden / de Eere toekomt van alles wat wy bidden en verkrygen.

47. Vr. Wat wil het woord Amen zeggen?

Antw 't Woord Amen besluit al onze Beden, en wil zoo veel zeggen als: Het zy alzoo.

XXVIII. HOOFTSTUK.

Van den Eed.

1, Vraege. WAt is een Eed?

Antw. Een Eed is eene plechtige aenroeping

van Gods naem tot getuigen over eenige zaek; met onderwerping aen Gods vloek en wraek over de ziele, by aldien men onwaerheid spreeke.

2. Vr. Waer uit is het Eedzweeren gesprooten?

Antw. Het Eedzweeren is natuurlyk voortgesprooten uit 's menschen ongerechtigheden; als liefdeloosheid, ontrouw, bedriegeryen, en wat dies meer zy.

3. Vr. Is het Eedzweeren in het Evangelie verboden?

Antw. Het Eedzweeren is, naer ons begrip, den Christenen uitdrukkelyk in het Evangelie verboden.

4. Vr. Waer?

Antw. Dat verbiedt ons eerstelyk onze Hemelsche Leermeester zelf: Matth. 5. vs. 33-37. Gy hebt gehoort dat den Ouden gezegt is; gy zult den Eed niet breeken, maer gy zult den Heere uwe Eeden houden; maer Ik zeg u, zweert ganschelyk niet; noch by den Hemel, om dat hy is de throon Gods; noch by d'aerde, om dat zy is de voetbank zyner voeten, noch by Jerusalem, om dat zy is de stad des grooten Konings, noch by uw hooft en zult gy niet zweeren, om dat gy niet een hair kunt wit of zwart maeken; maer laet zyn uw woord Ja, Ja: Neen, Neen: Wat boven dezen is, dat is uit den boozen.

5. Vr. Waer wordt ons dat nog verboden?

Antw. Dat verbiedt ons ook d' Apostel Jacobus: Kap. 5. vs. 12. Voor alle dingen, myne Broeders, en zweert niet, noch by den Hemel, noch by d'aerde, noch eenigen anderen Eed, maer uw Ja zy Ja, en het Neen, Neen; op dat gy in geen oordeel en valt.

6. Vr. Maer, zou men niet denken mogen dat in

en die beiden plaetsen alleen beloovende Eeden verboden zyn / maer geen bevestigende?

Antw. Neen. Want de onbepaelde en nadrukkelyke woorden: Zweert gansch lyk niet; voor alle dingen zweert niet, zweert geener handen Eed, sluiten alle soorten van Eeden volstrekkelyk buiten.

7. Vr. Wat moet van hier omtrend der Christenen plicht zyn?

Antw. Der Christenen plicht moet hier omtrend zyn, geen hooger betuiging of bevestiging te gebruiken / dan van Ja en Neen; dat is te zeggen / van eene enkele en oprechte betuiging der waerheid.

8. Vr. Maekt ons zulk een betuiging / als die valsch is / niet zoo wel schuldig en strafwaerdig als andere menschen?

Antw. Gewisselyk / maekt zulke een betuiging / valsch zynde / ons ook schuldig aen valsche getuigenis en de straffe der meineedigen / zoo wel als anderen menschen die d'Eedzweering voor geoorloost houden.

9. Vr. Waerom dat?

Antw. Om dat wy / bewust zynde van Gods alweetendheid en van onze valschheid / dezelfde straffe van meineedigheid verdienen.

10. Vr. Mag men ook anderen menschen wel dringen om een Eed te doen?

Antw. Neen. Want nooit mag men andere veroorzaken te doen / 't geen men zelf voor ongeoorloost en verboden houdt.

11. Vr. Hoe zullen wy ons zelven best wachten / om van anderen geloost en tot geen Eed geperst te worden?

Antw. Om van anderen geloost en tot geen Eed geperst te worden / moeten wy ons zelven zoo

vroom /

vroom/ oprecht/ eerlyk en getrouw gedraegen/ dat wy by elk geloof verdienen met onze enkele betuiging of verklaering.

12. Vr. Hoe moeten wy onze verklaering met Ja en Neen houden?

Antw. Wy moeten onze verklaering met Ja en Neen voor zoo sterk bevestigt houden en onze beloften zoo onverbreekelyk nakomen/ als of wy het met den allerdierſten Eed bevestigt hadden: Ps. 15. vs. 4. Heeft hy, zegt David aldaer van den oprechten man die in Gods Tente verkeeren zal/ heeft hy gezwooren tot zyn geschade, even wel verandert hy niet.

13. Vr. Waerom dat?

Antw. Om dat wy voor den alwetenden God/ den God der waerheid/ en voor de menschen/ alzoo vast aen ons enkel woord verbonden zyn/ als een ander aen zynen Eed; ja/ meer noch/ om dat hier omtrend in ons/ die niet zweeren/ meer vertrouwen gesteld wordt/ dan in anderen.

14. Vr. Waer toe verbint ons dit nog verder?

Antw. Dit verbint ons ook om ons zelven te wachten van alle dubbelzinnige woorden en slinksche streken waer door een ander misleidt zou kunnen worden en het onderling vertrouwen gebroken.

XXIX. HOOFTSTUK.

Van de Wraek- en Weereloosheid.

1. Vraege. IS alle wraek oeffening een Christen verboden?

Antw. Alle wraek oeffening is een Christen uitdrukkelyk in Gods woord verboden: Rom. 12. vs. 17. Vergeldt niemand kwaed voor kwaed. En vers 19. En wreekt u zelven niet, Beminden,

den maer geeft den toorne plaets. Zie ook 2 Thess. 5. vs. 15. en 1 Petr. 3. vs. 9.

2. Vr. Waerom mogen wy ons zelven niet wreeken?

Antw. Wy mogen ons zelven niet wreeken of kwaed voor kwaed vergelden, om dat wy ons daer door een recht aenmaetigen, 't geen den Allerhoogsten God alleen toekomt; want daerom voegt 'er d'Apostel in de voorgemelde plaets by: Want daer is geschreven: my komt de wraeke toe; Ik zal 't vergelden, spreekt de Heere.

3. Vr. Wat moeten wy daer en tegen omtrend onze vyanden doen?

Antw. Wy moeten in tegendeel onze vyanden wel doen, dezelve zegenen, God voor hun bidden, en ze tot betere gedachten zoeken te brengen.

4. Vr. Waer wordt ons dat geleert?

Antw. Matth. 5 vs. 44. Hebt uwe vyanden lief, zegent ze die u vervloeken, doet wel den geenen. die u haeten, en bidt voor de geenen, die u geweld doen en die u vervolgen. Rom. 12. vs. 14. Zegent ze die u vervolgen: zegent en vervloekt niet. En vers 20, 21. Indien dan uw vyant hongert, zoo spyzigt hem; indien hem dorstet, zoo geeft hem te drinken: want, dat doende, zult gy koolen vuurs op zyn hooft hoopen; en wordt van het kwaed niet overwonnen, maer overwint het kwaed door het goed.

5. Vr. Mag een Christen ook den boozen wederstaen?

Antw. Neen. De Heere verbied ons den boozen te wederstaen: Matth. 5. vs. 38-42. Gy hebt gehoort dat gezegt is; oog om oog en tand om tand; Maer ik zegge u, dat gy den boozen niet en weder,

derstaet; maer zoo wie u op de rechter wange slaet, keert hem ook d'ander toe, enz.

6 Vr. Wat moet van een Christen doen als hy beledigt wordt?

Antw. Een Christen moet, als hy beledigt wordt, door vriendelykheid, voorzichtigheid en andere geoorloofde middelen, zynen beledigter tot betere gedachten zoeken te brengen, het kwaed, zoo veel mogelyk zy, ontvlieden en vermyden, God om zynen bystand bidden, en voor het overige, het volmaekte voorbeeld van zyn Heer en Meester navolgen, —— die, als Hy gescholden werdt, niet weder scholt, en als Hy leedt, niet dreigde; maer gaf het over aen dien, die rechtvaerdiglyk oordeelt. 1 Petr. 2. vs. 23. Zie ook 1 Kor. 4. vs. 11-13.

7. Vr. Wat leertu dit stuk der wraek en weereloosheid?

Antw. Het leert my alle wraekzucht uit myn harte te verbannen, alle verbittering af te leggen, en zorgvuldig te vermyden alles, wat aenleiding geven kan tot twisten, krakeelen, vechteryen en vyandschappen. Jak. 4. vs. 1. Van waer komen krygen en vechteryen onder u? (komenze) niet hier van, (namelyk) uit uwe wellusten, die in uwe leden stryd voeren?

XXX. HOOFTSTUK.

Van het Amt der Overheid.

1. Vraege. Wat gelooft gy van het Amt der Overheid?

Antw. Ik geloove dat het Amt der Overheid van goddelyke instelling zy, ter behoudenis van

rust/ vrede en heiligheid onder 't menschdom; tot bescherming der goeden / en tot straffe der kwaeden.

2. Vr. Waer wordt ons dat geleert?

Antw. Dat leert ons d'Apostel Paulus: Rom. 13. vs. 1-4. Daer is geen macht, dan van God; en de machten, die daer zyn, die zyn van God geordineert; alzoo, dat die zich tegen de macht stelt, de ordinantie Gods wederstaet; en die ze wederstaen, zullen over zich zelven een oordeel haelen. Want de Oversten zyn niet tot een vreeze den goede werken, maer den kwaeden. Wilt gy nu de macht niet vreezen? doet het goede en gy zult of van haer hebben. Want zy is Gods dienaresse, u ten goede. Maer, indien gy kwaed doet zoo vreest; want zy draegt het zwaerd niet te vergeefs. Want zy is Gods dienaresse, een wreekster tot straffe den geenen, die kwaed doet.

3. Vr. Wat is dan onze plicht omtrend dezelve?

Antw. Onze plicht omtrend d'Overheid is eerstelyk dezelve te eeren/ onderdaenig te zyn/ en te gehoorzaemen in alles/ wat niet tegen Gods uitgedrukten wil en onze consciëntie strydig is; en dat zoo wel de goeden/ als de kwaeden.

4. Vr. Hoe bewyst gy dat uit de H. Schrift?

Antw. Rom. 13. vs. 1. Alle ziele zy de machten, over haer gestelt, onderworpen. Tit. 3. vs. 1. Vermaen hen dat zy den Overheden en Machten onderdaenig zyn, dat ze hen gehoorzaem zyn, dat ze tot alle goede werk bereidt zyn. En 1 Petr. 2. vs. 13. Zyt alle menschelyke ordening onderdaenig, om des Heeren wille; 't zy den Koning, als d'opperste macht hebbende; 't zy den Stadhouderen, als die van hen ge-

zon-

zonden worden, tot straffe wel kwaeddoeneren, maer tot prys der geener, die goed doen. En vers 17. Eert den Koning.

5. Vr. Wat is men de Overheden nog meer schuldig?

Antw. Men is ook de Overheden schuldig dat men hen gewillig opbrenge die schattingen, welke zy ons opleggen: Matth. 22. vs. 21. Geeft den Keizer, dat des Keizers, en Gode, dat Godes is. En Rom. 13. vs. 6, 7. Daerom betaelt gy ook schatting, want zy dienaers Gods zyn, in dat zelve gedurig bezigzynde. Zoo geeft dan een ygelyk dat gy schuldig zyt, schattinge, dien gy de schattinge, tol, dien gy den tol, vreeze, die gy de vreeze, eere, dien gy de eere schuldig zyt.

6. Vr. Wat is men de Overheden wyders schuldig?

Antw. Eindelyk is men de Overheden nog schuldig, dat men voor dezelve God bidde: 1 Tim. 2. vs. 1, 2. Ik vermaene dan voor alle dingen, dat gedaen worden smeekingen, gebeden, voorbiddingen, dankzeggingen voor alle menschen; voor Koningen en allen, die in hoogheid zyn: opdat wy een gerust en stil leven leiden mogen in alle godzaligheid en eerbaarheid.

7. Vr. Wat zyn onze gedachten omtrent de bediening van het Amt der Overheid?

Antw. Omtrent de bediening van het Amt der Overheid zyn onze gedachten, dat wy het voor een Christen veiliger achten te gehoorzaemen en geregeert te worden, dan zelf te regeeren.

8. Vr. Waerom dat?

Antw. Om dat het Amt der Overheid een zeer zwaerwichtig Amt is, waer in het bezwaerlyk is een zuiver geweeten te bewaeren.

9. Vr. Waerom nog?

Antw.

Antw. Ook om dat wy geen regels of onderrechtingen dies aengaende in 't Evangelie vinden.

10. Vr. Om wat reden eindelyk?

Antw. Eindelyk, om dat het oorlog voeren daer aen vast is, waer toe wy, gemoeds halve, geene vryheid vinden. Joh. 18. vs. 36. 2. Kor. 10. vs. 3/4.

11. Vr. Veroordeelt gy dan ook die geenen, die vryheid daer toe vinden?

Antw. Neen. Het staet aen ons niet anderen, die daer toe vryheid vinden, te veroordeelen; maer hier geldt ook deze les van Paulus: Rom. 14. vs. 4. Wie zyt gy die eens anders huisknecht oordeelt; hy staet of valt zynen eigen Heere. En vs. 10. Maer gy wat oordeelt gy uwen broeder; of ook gy, wat veracht gy uwen broeder? Want wy zullen allen voor den rechterstoel van Christus gestelt worden. En vs. 12. Zoo dan, een ygelyk van ons zal voor zichzelven Gode rekenschap geeven.

12. Vr. Wat leert ons deze verhandeling?

Antw. Deeze verhandeling leert ons, gelyk gezegt is, onze Overheden alle ontsach, achting, eerbied en gehoorzaemheid toetebrengen; en voor het overige, God te danken dat wy, door zyne goedheid, het geluk genieten van onder het bestuur van wyze, bescheiden en Godvruchtige Overheden gestelt te zyn; waer onder wy geruststelyk leeven en onzen Godsdienst onverhindert oeffenen mogen.

XXXI. HOOFTSTUK.

Van den Heiligen Water-doop.

1. Vraege. Heeft onze Heer/ benevens zyne allervolmaecktste zedelyke Geboden/ ook geen Ceremonieele Geboden ingestelt?

Antw. Ja/ onze Heer heeft/ benevens zyne allervolmaecktste zedelyke geboden/ ook twee Ceremonieele Geboden in zyne Kerke ingestelt.

2. Vr. Welke zyn die?

Antw. Die twee Ceremonieele Geboden, zyn de Heilige Water-doop en 't Heilig Avondmael.

3. Vr. Wat verstaet gy door den H. Water-doop?

Antw. Door den H. Water doop verstae ik die plechtige instelling des Zaligmaekers/ waer door een gelovige / by indompeling/ besprenging of overstorting met water/ gedoopt wordt in den naem des Vaders, des Zoons en des H. Geestes.

. Vr. Wat beteekent die Doop voornamelyk van 's menschen zyde?

Antw. Die Doop, beteekent voornamelyk van 's menschen zyde het afleggen van den ouden / en het aendoen van den nieuwen mensche/ of 't geen het zelfde is/ het begraven van het lichaem der zonde en het opstaen tot een nieuw geestelyk leven/ in gelykheid van Christus opstanding; met een woord/ eene waere wedergeboorte.

5. Vr. Waer wordt ons dat geleert?

Antw. Dat wordt ons uitdrukkelyk geleert: Rom. 6. vs. 3/4. Weet gy niet dat zoo veelen,

als wy in Christus Jezus gedoopt zyn, wy in zynen dood gedoopt zyn? Wy zyn dan met Hem begraven door den Doop in den dood, op dat, gelykerwys Christus uit den dooden opgewekt is tot de heerlykheid des Vaders, alzoo ook wy in nieuwigheid des levens wandelen zouden.

6. Vr. Wat nog?

Antw. Ook verbeeldt de Doop, van 's menschen zyde, eene openbaere betuiging en belydenis dat wy Jezus aennemen voor onzen Heer en Meester, en zyne goddelyken leer voor den eenigen regel van ons geloof en leven: Gal. 3. vs. 27. Want zoo veelen als gy in Christus gedoopt zyt, hebt gy Christus aengedaen.

7. Vr. Wat eindelyk nog?

Antw. En eindelyk, een plechtige inlyving in zyne kerk en gemeente: Hand. 2. vs. 21. enz. Die zyn woordt gaerne aennamen, werden gedoopt en daer werden op dien dag tot hen toegedaen omtrent drie duizend zielen. Ziet ook 1 Kor. 12. vs. 13.

8. Vr. Wat verbeeldt de Doop van Gods wege?

Antw. Van Gods wege verbeeldt de Doop verzekeringe der vergevinge der zonden: Hand. 2. vs. 38. Bekeert u en een ygelyk van u worde gedoopt in den naem van Jezus Christus, tot vergevinge der zonden. En Hand. 22. vs 16. Staet op, laet u doopen en uwe zonden afwasschen.

9. Vr. Wat meer?

Antw. Ook verbeeldt de Doop, van Gods wege, de verzekering wegens de gaeven des H. Geestes: Hand. 2. vs. 38, 39. Een ygelyk van u worde gedoopt. —— En gy zult de gaeve des H. Geestes ontfangen; want u komt de belofte toe en uwen kinderen enz.

10. Vr. Wat eindelyk nog?

Antw.

Antw. Eindelyk / verbeelt ook de Doop, van Gods wege / het recht tot eene zalige opstanding ten eeuwig leven / onder voorwaerde van geloof en getrouwe gehoorzaemheid: Mark. 16. vs. 16. Die gelooft zal hebben en gedoopt zal zyn, zal zalig worden; maer die niet gelooft zal hebben, zal verdoemt worden. En 1. Petr. 3. vs. 21. Waer van het tegenbeeld, de Doop, ons nu ook behoudt; niet die een aflegging is van de vuiligheid des lichaems, maer dit eene vraege is eener goede Conscientie tot God, door de opstandinge van Jezus Christus.

EERSTE AFDEELING

11. Vr. Wat wordt 'er vereischt in die geenen / die den Doop ontfangen zullen?

Antw: Om op een goeden grond en volgens de instelling des Heeren gedoopt te worden / wordt vereischt Geloof en Bekeering.

12 Vr. Waer blykt dat?

Antw. Dat blykt ten aenzien van het Geloof; Mark. 16. vs. 16. Die gelooft zal hebben en gedoopt zal zyn, zal zalig worden. En Hand. 8 vs. 36 / 37. De Kamerling zeide: Ziet daer water, wat verhindert my gedoopt te worden? En Philippus zeide: Indien gy van gantscher harte gelooft, zoo is 't geoorloofd. En ten aenzien van de Bekeering blykt dat in de boven bygebrachte woorden: Hand. 2. vs. 37 / 38.

13. Vr. Behoort dan ook het onderwys niet noodzakelyk voor den Doop te gaen?

Antw. Ja wel; het onderwys / in wiens naem en tot wat einde men gedoopt worde / behoort noodzakelyk / zal de Doop wettig bedient en ontfangen worden / voor den Doop te gaen.

14. Vr. Waer uit bewyst gy dat?

Antw. Dat leert my onweerspreekelyk de instelling van onzen Heer en Meester zelven, by Matth. 28. vs. 19. Gaet dan henen, onderwyst alle de volkeren, dezelve doopende in den naem des Vaders, en des Zoons en des H. Geestes; Leerende hen onderhouden alles, wat ik u geboden hebbe.

15. Vr. Wat oordeelt gy derhalven van den kinder-doop?

Antw. Van den kinder-doop oordeel ik, dat dezelve onschriftmaetig is.

16. Vr. Waerom?

Antw. Eerstelyk, om dat de rechte oogmerken en beduidenissen van den Doop, gelyk Gods Woord ons die opgeeft, op kleine kinders niet passen kunnen.

17. Vr. Waerom nog?

Antw. Ten tweeden, om dat zy, voor het ontfangen van den Doop, niet onderwezen kunnen worden, noch by het ontfangen van den zelven hunne toestemming daer aen geven noch belydenis van geloof en bekeering doen kunnen.

18. Vr. Waerom eindelyk?

Antw. Eindelyk en voornamelyk houde ik den kinder-doop voor onschriftmaetig, om dat wy, in het gansche N. Testament, nog eenig gebod vinden dat kinders gedoopt moeten worden, nog eenig voorbeeld, dat ze ooit gedoopt zyn door de Apostels.

19. Vr. Zou men dat niet verder bewyzen kunnen?

Antw. Ja, dat zelfde zou men ook bewyzen kunnen uit de eerste Christen-kerke, dewyl men in de eerste hondert en vyftig jaeren na's Heilands dood, met geen de minste zekerheid en overtuiging van het

het doopen der kinderen gemeldt vindt; maer veel eer van het tegendeel. Doch het schriftuurlyk bewys houden wy voor genoegsaem en onweerspreekelyk.

20. Vr. Vindt men echter niet gewaegt in 't Evangelie van gedoopte huisgezinnen, en onderstelt dat niet dat 'er ook kinders in gedoopt zyn?

Antw. Men leest wel van gedoopte huisgezinnen, maer daer uit blykt geensins dat 'er kinders in dezelve geweest, veel minder nog dat ze gedoopt zyn; maer veel meer het tegendeel.

21. Vr. Waerom dat?

Antw. Om dat hy al die bygebrachte plaetsen zulke zaeken voor of na verhaelt worden, die op kleine kinders in geenen deele gepast kunnen worden, als dat zy geloofden, zich verheugden, God verheerlykten, den H Geest ontfingen, zich den heiligen ten dienst geschikt hadden, en wat dies meer zy: Zie Hand. 10. vs. 44. 47. Kap. 16. vs. 15. en 34. Kap. 18. vs. 8. En 1 Kor. 16. vs. 15, 16.

TWEEDE AFDEELING.

22. Vr. Maer is de Doop niet in plaets van de Besnydenis gekomen, en moeten over zulks ook de kinders niet gedoopt worden?

Antw Dat de Doop in plaets van de Besnydenis zou gekomen zyn, wordt ons nergens in Gods woord geleert, en dien volgens met recht verworpen. Behalven nog dat de Christelyke Waterdoop, in veel opzichten, merkelyk verschilt van de Joodsche besnydenis

23. Vr. Veroordeelt gy dan zulke Christenen die den kinderdoop oeffenen?

Antw. In geenen deele. Hoewel wy den kin-

verdoop; voor onschriftmatig houden en onbe-staenbaer met de waere oogmerken en beduidenis-sen van den Doop/ echter laeten wy anderen/ die dat anders begrypen/ in hunne waerde. Elk moet zyn eigen licht en overtuiging opvolgen.

24. Vr. Is de Doop zulk eene Instelling des Heeren/ die altoos in de Christelyke Kerk moet blyven?

Antw. Wy meenen dat de Instelling van den Water doop alle geloovige Christenen betreft tot aen het einde der weereld; en dat men dezelve niet kan nalaeten of verachten/ zonder zich aen onge-hoorzaemheid en kleinachting van des Heeren be-vel schuldig te maeken.

25. Vr. Waer uit beweert gy dat?

Antw. Dat beweer ik/ en uit de natuur van den Doop, die ten allen tyde dezelfde beteekenis be-houdt/ en vooral uit het bygevoegde woord van onzen Heere/ onmiddelyk na de instelling des Doops: Matth. 28. vs. 20. En ziet, ik ben met u lieden alle de dagen, tot (aen) de volein-dinge der weereld.

26. Vr. Wat besluit gy daer uit?

Antw. Daer uit besluit ik dat het geen de Heere aldaer zyne Apostelen belaste/ ook moest onder-houden worden tot aen het einde van de weereld.

27. Vr. Wat leert u deze plechtigheid van den Water-doop?

Antw. Deze plechtigheid des Christelyken Wa-ter-doops leert my/ denzelven noch uit kleinach-tinge te verwaerloozen/ noch uit slofheid en val-sche schaemte tot een hoogen ouderdom uit te stel-len; maer my daer aen te onderwerpen/ zoo ras ik tot jaeren van kennis en onderscheid gekomen ben; en my daer door te naeuwer aen mynen Heer en Zaligmaeker te verbinden.

28. Vr.

28. Vr. Wat nog meer?

Antw. Om my daer toe van nu af aen te schikken en bekwaem te maeken/door oeffeningen heiligheid/ geloof en godzaeligheid/ op dat ik mede eens waerdiglyk den Doop ontfangen moge.

29. Vr. Is het dan genoeg gedoopt te zyn?

Antw. Neen. Het komt 'er voor al op aen dien Doop heilig en getrouw te beleeven: Gal. 3. vs. 27. Want zoo veelen als gy in Christus gedoopt zyt, hebt gy Christus aengedaen. En Kolossf. 2. vs. 6/ 7. Gelyk gy dan Christus Jezus den Heere hebt aengenomen; wandelt alzoo in Hem; geworteld en opgebouwt in Hem; en bevestigt in 't geloove, gelykerwys gy geleert zyt; overvloedig zynde in het zelve met dankzegginge. Zie voorál Rom. 6. vs. 3/ 4.

XXXII. HOOFTSTUK.

Van het Heilig Avondmael.

1. Vraege. Welke is de tweede Plechtigheid des N. Testaments?

Antw. De tweede Plechtigheid des Nieuwen Testaments/ door onzen zaligmaeker ingestelt in de Christelyke Kerke, is het heilig Avondmael.

2. Vr. Waer leezen wy van die instelling des Avondmaals?

Antw. Van deze instelling des H. Avondmaels leezen wy; Matth. 26. vs. 26-28. Mark. 14. vs. 22-24. Luk. 22. vs. 15. En 1 Kor. 11. vs. 23-26.

3. Vr. Wat wordt in 't H. Avondmael gebruikt?

Antw. In 't H. Avondmael gebruikt men Brood en Wyn.

4. Vr. Wat beteekenis heeft dat?

Antw. Het Brood, dat daer gebroken wordt, betekent het lichaem van Christus, dat voor ons gebroken is aen het kruis; en de ingeschonken Wyn, betekent het bloed van Christus, dat vergoten is tot vergeevinge onzer zonden: 1 Kor. 11. vs. 24. Matth. 26. vs. 27, 28.

5. Vr. Waer wordt in het Avondmael het Brood en de Wyn niet verandert in het waerachtig en wezendlyk lichaem en bloed van Christus?

Antw. In geene deele: Het Brood blyft waerlyk Brood, en de Wyn blyft waerlyk Wyn, en worden geensints verandert in het wezentlyk lichaem en bloed des Heeren.

6. Vr. Hoe bewyst gy dat?

Antw. Om dat het vleeschelyk stryd tegen de gezonde Reden, tegen de H. Schrift, en tegen de bediening van onze uiterlyke zinnen.

7. Vr. Maer zei nochtans de Zaligmaeker niet tot zyne Discipelen: Neemt, eet, dat is myn lichaem? Matth. 26. vs. 26.

Antw. Ja, de Zaeligmaeker zeide wel tot zyn Discipels: Dat is myn lichaem, maer Hy wil daer mee niets anders zeggen dan dit verbeelt of betekent myn Lichaem.

8. Vr. Vindt men zulke spreekwyzen wel meer in de H. Bladeren?

Antw. Zulke oneigentlyke spreekwyzen, waer voor het Teken voor de beteekende zaek genomen wordt, vindt men meermaelen in de H. Bladeren; zoo wordt Christus een Steenrots genoemt, (1 Kor. 10. vs. 4.) En de Zaligmaeker zelf noemt zich den waeren Wynstok, en zynen Vader den Landman: (Joh. 15. vs. 1.) Ook een

Deure,

Deure, een Herder, een Weg, en wat dies meer zy. (Joh. 13. vs. 7. en 11. Cap. 14. vs. 7.) En wie is zoo dwaes/ dat hy zulke spreekwyzen eigentlyk verstaen zal.

9. Vr. Moet men echter niet gelooven dat zyn lichaem aldaer zoo tegenwoordig is/ dat men in, met en onder het brood en wyn zyn vleesch en bloed waerlyk eet en drinkt?

Antw. Wy gelooven wel dat Christus op een geestelyke wyze/ dat is/ met zyn geest en genade/ aldaer tegenwoordig is/ maer geensins op zulk een lichaemelyke wyze/ dat wy in, met en onder het brood en de wyn zyn vleesch en bloed waerlyk eeten en drinken.

10. Vr. Waerom niet?

Antw. Om dat ons dat nergens geleert wordt in Gods woord/ maer wel in tegendeel dat Jezus lichaemelyk ten Hemel is opgevaeren/ en aldaer zal blyven tot de tyden der wederoprechtinge aller dinge: (Hand. 3. vs. 21.) En derhalven is Hy niet lichaemelyk op Aerde.

11. Vr. Tot wat einde of oogmerk is het Avondmael ingestelt?

Antw. Het H. Avondmael is ingestelt tot driederley einden.

21. Vr. Welk is het eerste?

Antw. Het eerste einde is eene dankbaere gedachtenis van het bitter lyden en sterven van onzen Zaligmaeker/ ter verzoeninge onzer zonden.

13. Vr. Waer wordt ons dat geleert?

Antw. Dat leert ons de Zaligmaeker zelf. Luk. 22. vs. 19 Daer Hy by de instelling des Avondmaels zegt; Doet dat tot myner gedachtenis. En d'Apostel Paulus; 1 Kor. 11. vs. 26 Zoo dikwils als gy dit brood zult eeten, en dezen

drinkbeker zult drinken, zoo verkondigt den dood des Heeren tot dat Hy komt.

14. Vr. Wat is het tweede einde?

Antw. Het tweede einde van het H. Avondmael, is eene openbaere betuiging van onze geestelyke gemeenschap met en aen onzen Heere.

15. Vr. Waer blykt dat?

Antw. Dat blykt ons uit deze woorden van Paulus: 1 Kor. 10. vs. 16. De drinkbeker der dankzegging, die wy dankzeggende zegenen, is die niet de gemeenschap des bloeds van Christus? Het brood, dat wy breeken, is dat niet de gemeenschap des lichaems van Christus?

25 Vr. Welke is het derde einde?

Antw. Het derde einde des Avondmaels, is eene ongeveinsde betuiging van de onderlinge gemeenschap der geloovigen aen en met elkanderen / als leden van een geestelyk lichaem / waer van Christus het hooft is.

17. Vr. Waer wordt ons dat gezegt?

Antw. Dat zegt ons d'Apostel Paulus / 1 Kor. 10 vs. 17. Want een brood is het, zoo zyn wy veelen een lichaem, dewyl wy allen eenes broods deelachtig zyn.

X AFDEELING.

18. Vr. Wat wordt 'er van de geloovigen vereischt tot een waerdig gebruik des Avondmaels?

Antw. Tot een waerdig gebruik des H. Avondmaels, wordt van de geloovigen vereischt een hartgrondige erkentenis van de goddelyke weldaeden / ons door den dood van onzen Heere toegebracht; eene oprechte bekeering en boetvaerdigheid; eene waere liefde jegens God en alle menschen; en een

een

een vast voornemen om heilig / onberispelyk en Gode behaegelyk te leeven.

19. Vr. Wat moet men / om daer van verzekert te zyn, doen?

Antw. Om daer van verzekert te zyn / moet men zich zelven beproeven: 1 Kor. 11. vs. 28. Maer de mensch beproeve zich zelven, en eete alzoo van het brood, en drinke van den drinkbeker.

20. Vr. Wat wil dat beproeven van ons zelven zeggen?

Antw. Dat beproeven van ons zelven wil zeggen / dat wy ons gemoed en gedrag in alle oprechtheid en in de goddelyke vreeze onderzoeken / of wy dat waerachtig en levendig geloof bezitten / waer door wy ons ter gehoorzaemheid van Gods geboden beblytigen; en of wy waerlyk vry zyn van werken des vleesches / moedwillige zonden / en gewoontens van zondigen.

21. Vr. Welke zyn het van / die daer toe onbevoegt en onwaerdig zyn.

Antw. Daer toe zyn onbevoegt en onwaerdig alle ongelovigen / of die geen leden zyn der Christelyke Kerke; alle openbaere en ergelyke zondaers; en alle de zulken / die zich te buiten gaen in zondige vleeschelyke werken / die den mensche buiten Gods Koninkryk sluiten.

22. Vr. Wat moeten zulke openbaere en ergelyke zondaers doen?

Antw. Ze zulken moeten zich oprechtelyk bekeeren / God om vergeevinge smeeken / en zich zoo lang van 't Avondmael onthouden / tot dat ze blyken van boetvaerdigheid en verbeetering des levens gegeeven hebben.

23. Vr. Is dan het onwaerdig gebruik des Avondmaels eene zwaere zonde?

Antw.

Antw. Dat het onwaerdig gebruik des Avondmaels een zwaere zonde zy / leert ons d'Apostel Paulus: 1 Kor. 11. vs 27. en 29. Wie onwaerdiglyk dit brood eet of den drinkbeker des Heeren drinkt, zal schuldig zyn aen het lichaem en bloed des Heeren. Want die onwaerdig eet en drinkt, die eet en drinkt zich zelven een oordeel, niet onderscheidende het lichaem des Heeren.

24. Vr. Is elk gelovig Christen verplicht tot het houden des Avondmaels?

Antw. Ja / elk gelovig Christen is verplicht tot het onderhouden des Avondmaels, om dat het zelve eene Instelling is van onzen Heere / die duuren moet in de Christelyke Kerke tot zyne wederkomst en oordeel; gelyk blykt uit de even aengehaelde woorden van Paulus: 1 Kor. 11. vs. 26. Zoo dikwils als gy dit brood zult eeten, en dezen drinkbeker zult drinken, zoo verkondigt den dood des Heeren TOT DAT HY KOMT.

25. Vr. Hoe menigmael moet men ten Avondmael gaen?

Antw. Gods woordt bepaelt ons niet hoe menigmaelen men ten Avondmael behoort te gaen; maer / dewyls het zelve een der beswaemste en krachtigste middelen is / om ons geloof te versterken en onze Godsvrucht optewekken / zoo behoort men dat zoo menigmaelen te doen als 't mogelyk zy.

26. Vr. Wat vruchten brengt van een waerdige Avondmael houding in ons te weege?

Antw. De vruchten / die eene waerdige Avondmael houding in ons te weege brengt / zyn eene geestelyke vertroosting en verheuging / die ons verzekert dat wy deel hebben aen de dierbaere vruchten en onderpanden der Goddelyke Liefde /

in

in Christus Jezus in zynen dood ons bewezen / en in het Avondmael afgebeelt.

27. Vr. Wat nog?

Antw. Dat wy ook daer door geheiligt worden: en opgewekt tot vermeerdering van Godzaligheid / broederlyke Liefde / en alle Christelyke deugden.

28. Vr. Welke is dan de gesteltenis die ons ten allen tyde waerdig maakt / om ten Avondmael te gaen?

Antw. De gesteltenis / die ons ten allen tyde waerdig maekt ten Avondmael te gaen / is eene waere zucht om God te behaegen / een algemeene pooging na een recht Christelyk leeven / een ongeveinsde broederlyke Liefde / en eene getrouwe betrachting van allerley goede werken.

XXXIII. HOOFTSTUK.

Van de Kerke en Kerkelyke Tucht.

1. Vraege. WAt verstaet gy door de Christelyke Kerke?

Antw, Door de Christelyke Kerke verstae ik de gemeente of vergadering der gelovigen / die openbaere belydenis doen van in den Heere Jezus Christus te gelooven / en leden van zyne zichtbaere Kerke te wezen.

2. Vr. Is het ook een groote zaek een lid der waere Christelyke Kerk te wezen?

Antw. Een lid der waere Christelyke Kerk te wezen / is eene groote zaek / om dat buiten dezelve geene zaligheid is; Hand. 4. vs. 12.

3. Vr. Waer aen kent men de waere Kerk?

Antw. De waere Kerk kent men daer aen / wan-

manneer ze belydenis doet van eene Leer/ die over een komt met het Evangelie; en wanneer God daer geëert en gedient wordt volgens het bevel van onzen Heere Christus Jesus.

4. Vr. Welke is de plicht van een waer lid der Christelyke Kerke?

Antw. De plicht van een waer Lid der Christelyke Kerke is/ in de gemeenschap der uiterlyke Kerke heilig te leven/ en zich derzelver Bestuuring en Tucht te onderwerpen.

5. Vr. Wat verstaet gy door de Bestuuring der Kerke?

Antw. Door de Bestuuring der Kerke verstae ik die geschikte orde en regeering/ welke daer onderhouden wordt.

6. Vr. Is die uiterlyke Bestuuring en orde der Kerke noodig?

Antw. Ja/ noodig is die uiterlyke Bestuuring en orde der Kerke, tot handhaving van de rust/ goede geschiktheid en welvaart der gemeente: 1 Cor. 14. vs. 33. God is geen God van verwarring, maer van vrede, gelyk in alle de gemeente der Heiligen.

7. Vr. Wie heeft deze orde en Bestuuring der Kerke ingestelt?

Antw. Deze orde en Bestuuring der Kerke is ingestelt door onzen Heere zelve en door zyne Apostelen; gelyk we zien in 't N. Testament/ en inzonderheid in de brieven aen Timotheus en Titus.

8. Vr. Wat verstaet gy door de Tuchtoeffening?

Antw. Door de Tuchtoeffening verstae ik de weering en beteugeling van alle ergelyke en openbare zondaeren/ door dezelve te vermanen/ te bestraffen/ te beschamen/ en tot beterschap des

levens

levens te bewegen. 1 Kor. 5. doorgaans. 1. Thess. 5. vs. 14 en 2 Thess 3. vs. 14/ 15.

9. Vr. Is die Tuchtoeffening ook noodig?

Antw. Ja/ noodig is die Tuchtoeffening, als strekkende tot bekeering en behoudenis der zondaeren/ en tot afschrik voor anderen.

10. Vr. Waer toe is dit ook noodig?

Antw. Noodig is die ook voor d'eere van onzen allerheiligsten Godsdienst/ om daar mee te betoonen/ dat de Christelyke Kerke voor haere leden niet erkent dezulken/ die in openbaere ongeregeldheid leeven.

11. Vr. Aen welken is de Bestuuring en Tuchtoeffening der Kerke aenbevolen?

Antw. De Bestuuring en Tuchtoeffening der Kerke, is de gemeente aenbevolen/ en byzonderlyk den geenen/ die door de gemeente daer toe aengesteit zyn. Matth. 19. vs: 17.

12. Vr. Wat leert u dit Hoofstuk?

Antw. Dit Hoofstuk leert my als een waerdig en onergelyke lid der Christelyke Kerke my altoos te gedragen; my derzelver Bestuuring en Tuchtoeffening te onderwerpen/ en het welzyn der Kerke en van haare Ledemaeten met al myn vermogen te bevorderen.

XXXIV. HOOFTSTUK.

Van den Dood en de Opstanding der Dooden.

1. Vraege. Wat is het Lot van al wat leeft?

Antw. Het lot van al wat leeft is eenmael te sterven: Ps. 89. vs. 49. Wat man leeft 'er die den dood niet zien zal, die zyne ziele zal bevryden

den van het geweld des grafs? En Hebr. 9 vs. 27. Gelyk het den mensche gezet is eenmael te sterven.

2. Vr. Wat verstaet gy door sterven?

Antw. Door sterven verstae ik die scheiding van ziel en lichaem, waer door het lichaem tot aerde wederkeert, en de ziel tot haeren oorsprong. Pred. 12. vs. 7.

3. Vr. Sterft dan ook de ziel met het lichaem?

Antw. Geensins sterft de ziel met het lichaem, maer zy blyft, van het lichaem ontbonden en gescheiden zynde, onsterffelyk over. Matth. 10. vs. 28.

4. Vr. Waer blyft dan de ziel?

Antw. Zy is in de bewaering van God, haeren Schepper, en blyft daer tot aen den dag der opstanding.

5. Vr. Geeft Gods woord ons dat te kennen?

Antw. Dat geeft ons Gods woord te kennen ten opzicht van de vroomen, door in Abrahams schoot te zyn (Luk. 16. vs. 22, 23.) In het Paradys te zyn (Luk. 23. vs. 43.) En diergelyke figuurlyke spreekwyzen meer. En nog duidelyker: Openb. 14. vs. 13. Zalig zyn de dooden die in den Heere sterven, van nu aen, Ja, zegt de geest, op dat zy rusten mogen van hunnen arbeid; en hunne werken volgen met hen.

6. Vr. Is het ook zoo met de zielen der godloozen.

Antw. De ziele der godloozen worden ook niet vernietigt, maer van God bewaert tot den dag des oordeels, om gestraft te worden. 2. Petr. 2. vs. 9.

9. Vr. Zyn de zielen, van het lichaem gescheiden, in eene staet van ongevoeligheid?

Antw.

Antw. Neen. De zielen / van het lichaem gescheiden / zyn in geen staet van ongevoeligheid / maer genieten daer reets een voorsmaek van die geluk zaligheid of rampzaligheid / die ze naemaels te wachten hebben.

8. Vr. Leert ons Gods woord dat uitdrukkelyk?

Antw. Gods woord leert ons dat wel niet uitdrukkelyk / maer men kan het uit de natuur der ziele eenigsins afnemen / en uit sommige spreekwyzen en plaetsen der H. Schrift.

9. Vr. Zullen lichaem en ziel altyd gescheiden blyven?

Antw. In geenen deele. Het lichaem / dat in d'aerde legt / zal eens opgewekt / levendig gemaekt / en met de ziel weder vereenigt worden.

10. Vr. Waer leert ons dat Gods woord?

Antw. Dat leert ons Gods woord op ontelbaere plaetsen / zoo des Ouden / als inzonderheid / des Nieuwen Testaments; en dat zoo nadrukkelyk / dat men geensins hier aen twyfelen kan; als / onder anderen: Joh. 5. vs. 28/29. De uure komt, in welke allen, die in de graven zyn, de stemme van den Zoone des menschen zullen hooren, en zy zullen uitgaen, die het goede gedaen hebben, tot de opstandinge des levens, en die het kwaede gedaen hebben, tot de opstandinge der verdoemenis. En 1. Kor. 6. vs. 14. God heeft ook den Heere opgewekt, en zal ons opwekken door zyne kracht. Zie ook Joh. 6. vs. 39. 40. 1 Thess. 4. vs. 16/ 17. En op veel anderen plaetsen.

11. Vr. Hebben wy niet noch een allerontwyfelbaerst bewys voor de waerheid der Opstanding?

Antw. Ja / de Opstanding van onzen Heere Christus Jezus geeft ons het allerontwyfelbaerste

ste

ste bewys aen de hand voor de waerheid onzer opstandinge; gelyk de Apostel Paulus dat over-tuigende bewyst: 1 Kor. 15. het geheele kap-voor.

AFDEELING.

12. Vr. Zullen dezelve lichaemen/ die hier gestorven zyn / weder opgeweckt worden?

Antw. Dat diezelfde lichaemen/ die hier gestorven zyn/ weder opgeweckt zullen worden/ geeft ons Gods woord niet duister te kennen door de uitdrukkingen van opstaen, opwekken, onze sterfelyke lichaemen levendig te maeken, ons vernedert lichaem te veranderen, en wat des meer zy.

13. Vr. Waer uit is dat inzonderheid afteneemen?

Antw. Inzonderheid is dat afteneemen uit het zeggen van Paulus: 2 Kor. 5. vs. 10. dat een ygelyk zal wegdraegen 't geen door 't lichaem geschiedt, 't zy goed, of 't zy kwaed; 't geen niet duister te kennen geeft dat het zelfde lichaem/ 't geen hier het goede of kwaede gedaen heeft/ zal opgeweckt worden.

14. Vr. Zullen alle/ die gestorven zyn / zoo wel Godloozen als Godzaeligen/ opstaen?

Antw. Dat allen / die gestorven zyn / zoo wel godloozen als godzaeligen opstaen zullen/ leert ons Gods woord onwrikelbaer: Hand. 24. vs. 15. Hebbende hoope op God —— dat 'er een opstandinge der dooden wezen zal, beiden der rechtvaerdigen en der onrechtvaerdigen. En 1 Kor. 15. vs. 22. Gelyk ze allen in Adam sterven, alzoo zullen ook in Christus allen levendig gemaekt

maekt worden. Zie ook Joh. 5. vs. 28. en 29. Openb. 20. vs. 12/ 13/ 14. enz.

15. Vr. Is het wel mogelyk dat doode lichaemen weer opgewekt en levendig worden?

Antw. Mogelyk is het dat doode lichaemen weer opgewekt en levendig worden/ niet by menschen/ maer by God/ by wien niets onmogelyk is/ en die/ gelyk Hy onze lichaemen eerst het leven gaf/ alzoo ook dezelve/ na dat ze gestorven zyn/ wederom kan levendig maeken.

16. Vr. Zullen onze lichaemen van die zelfde stoffe zyn/ als nu?

Antw. Gods woord geeft ons te kennen/ dat onze lichaemen als dan verandert zullen worden/ en van een gansch andere stoffe zyn: 1 Kor. 15. vs: 53. Want dit verderfelyke moet onverderfelykheid aendoen. En Philipp: 3. vs. 21. Die ons vernedert lichaem veranderen zal, opdat hetzelve gelykformig worde zynen heerlyken lichaeme.

17. Vr. Wat zal hun gebeuren/ die ten dage der opstandinge noch levende zyn zullen.

Antw. Zy zullen/ die ten dage der opstandinge noch levende zyn/ in een punt des tyds, in een ogenblik verandert worden 1 Kor. 15. vs. 51/ 52. En 1 Thess. 4. vs. 17.

18. Vr. Wat leert u dit gewichtig stuk der Opstanding?

Antw. Dit gewichtig stuk der opstanding is van groote kracht om ons te troosten in alle tegenheden dezes levens; en om ons te wapenen tegen de vreeze des doods/ door de hoop en verzekering eener zalige opstanding.

19. Vr. Wat byzonderlyk?

Antw. 't Moet ons ook leeren niet boven maete bedroeft te zyn/ over het verlies van onze waerde

de vrienden / als welke wy in de algemeene opstanding hoopen weer te zien. 1 Thess. 4. vs. 13/14.

20. Vr. Wat moet deze verzekerde hoop van ons in ons te weeg brengen?

Antw. Deze verzekerde hoop moet van ons in ons te weeg brengen / dat wy heilig en onstrafselyk leeven / naer Paulus voorbeeld en woord; Hand. 24. vs. 15/16. Hebbende hoop op God, dat 'er een opstandinge der dooden wezen zal, beiden der rechtvaerdigen en der onrechtvaerdigen, hierom oeffene ik my zelven, om altyd eene onergerlyke Conscientie te hebben, by God en de menschen.

XXXV. HOOFTSTUK.

Van het laetste Oordeel.

1. Vraege. Wat zal 'er op de algemeene opstanding der dooden volgen?

Antw. Op de algemeene opstanding der dooden zal volgen het laetste Oordeel?

2. Vr. Wat verstaet gy door het laetste Oordeel?

Antw. Door het laetste Oordeel verstae ik dat algemeen en ontsachelyk gerichte / 't geen God, de Rechter der gantsche aerde / in de voleindinge der eeuwen houden zal / om alle menschen voor zynen Rechtbank te doen verschynen / en rekenschap afte vorderen van hun doen en laten.

3. Vr. Waer wordt ons dat geleert?

Antw. Dat wordt ons geleert in veele plaetsen der H. Schrift: Pred. 11. vs. 9. Verblydt u o! Jongeling, in uwer jeugd, en laet uw harte u vermaeken in de dagen uwer jongelingschap, en wan-

wandelt in de wegen uwes harten, en in de aanschouwinge uwer oogen; maer weet, dat God, om alle dezen dingen. u zal doen komen voor 't gerichte. 2. Kor. 5. vs. 10. Wy allen moeten geopenbaert worden voor den rechterstoel van Christus, op dat een ygelyk wechdraege, 't geen door het lichaem geschiedt, na dat hy gedaen heeft; 't zy goed, 't zy kwaed. En Hebr. 9. vs, 27. Gelyk het den mensche gezet is eenmael te sterven, en daer na het oordeel.

4. Vr. Kan men dat ook uit de Reden afnemen?

Antw. Uit de Reden kan men dat ook afneemen; om dat het, namelyk, den boozen hier veel tyds wel en den vroomen kwaelyk gaet? Nademael nu God een Rechtvaerdig God is, zoo moet men daer uit besluiten, dat Hy ook eenen tyd gestelt heeft tot belooning der deugd en tot straffe der ondeugd.

5. Vr. Wie zal de Rechter zyn van het Oordeel?

Antw. Tot Rechter van het Oordeel heeft God aengestelt onzen Heere Christus Jezus: Matth. ——— en een ygelyk vergelden, naer zyn doen. Hand. 12. vs. 42. Jezus heeft ons geboden den volke te prediken en te betuigen dat Hy is de geene die van God verordineert is tot een Rechter van levenden en dooden. En Hand. 17. vs. 31. God heeft eene dag gestel, op welken Hy den aerdbodem rechtvaerdiglyk zal oordeelen, door eenen Man, dien Hy daertoe geordineert heeft.

6. Vr. Waerom is dat Rechterampt aen onzen Heere Jezus gegeeven?

Antw. Dat Rechterampt is aen onzen Heere Jezus gegeeven, om dat Hy des menschen Zoone is, en alzoo, des te beter onze menschelyke zwakhe-

den kennen kan en deswege vonnissen! Joh. 5. vs. 27. De Vader heeft den Zoone macht gegeeven om gerichte te houden; om dat Hy des menschen Zoon is.

7. Vr. Wie zullen de Dienaers van dien Rechter zyn?

Antw. De Dienaers van dien Rechter zullen de Engelen zyn/ gelyk ons de Zaligmaeker zelf leert: Matth. 13. vs. 41. Cap. 16. vs. 27. Cap. 24. 31. en 25. vs. 31.

EERSTE AFDEELING.

8. Vr. Wie zyn het die in 't Oordeel verschynen zullen?

Antw. Alle menschen, die ooit geleeft hebben/ of nog leeven / of die noch leven zullen / jong en oud / groot en klein / ryk en arm / zullen daer verschynen moeten: 2 Kor. 5. vs. 10. Want wy allen moeten geopenbaart worden voor den Rechterstoel van Christus, op dat een ygelyk, hy zy wie hy zy/ weg draege 't geen door 't lichaem geschiedt is. En de Zaligmaeker zegt ons: Matth. 25. vs. 32, Dat alle de volkeren voor Hem vergadert zullen worden.

9. Vr. Waer over zal die Rechter oordeelen?

Antw. Over alles wat de mensch hier gedaen of gelaeten heeft/ 't zy goed / het zy kwaed / zal het oordeel van dien Rechter gaen: Pred. 12. vs. 14. Want God zal yder werk in 't gerichte brengen, met al'dat verborgen is; 't zy goed of 't zy kwaed.

10. Vr. Zal het dan genoeg zyn te zeggen dat wy in Jezus Christus gelooft/ en zyn naem beleden hebben?

Antw. Neen. Wy zullen voornamelyk naer

onze

onze werken geoordeelt worden; want dat leert ons de Zaligmaeker uitdrukkelyk: Matth. 25. doorgaens, in 't byzonder vers 31-46. Rom. 2. vs. 6. Welke een ygelyk vergelden zal naer zyne werken. En 1 Petr. 1. vs. 17. Indien gy tot eenen Vader aenroept den geenen, die zonder aenneminge des persoons oordeelt naer een ygelyks werk, zoo wandelt in vreeze den tyd uwer inwooninge.

11. Vr. Zullen ook onze woorden ten oordeele gebracht worden?

Antw. Ja, alle ydele, vuile, leugenachtige en zondige woorden zullen daer geoordeelt worden: Matth. 12. vs. 36. Ik zegge u, dat van elk ydel woord, 't welk de menschen zullen gesproken hebben, zy van hetzelve zullen rekenschap geeven ten dage des oordeels.

12. Vr. Zullen daer ook alle verborgenheden des harten, en alle heimelyke boezem zonden geoordeelt worden?

Antw. O! Ja, ook alle verborgenheden des harten, en alle heimelyke boezem zonden, zullen daer in 't licht gebracht en geoordeelt worden: Rom. 2. vs. 16. God zal in dien dag de verborgene dingen der menschen oordeelen door Jezus Christus: En 1 Kor. 4. vs. 5. De Heere zal in 't licht brengen 't geen in de duisternis verborgen is, en openbaeren de raedslaegen der harten.

13. Vr. Naer welken Regel zullen de menschen geoordeelt worden?

Antw. De Heidenen zullen naer de Wet der Natuur, de Jooden naer de Wet van Mozes, en de Christenen naer het Evangelie geoordeelt worden; Rom. 2. vs. 12. Zoo veelen als 'er zonder Wet gezondigt hebben, zullen ook zonder Wet verloren gaen, en zoo veelen als 'er onder

de Wet gezondigt hebben, zullen ook onder de Wet geoordeelt worden. En vers 16. In den dag wanneer God deverborgene dingen der menschen zal oordeelen door Jezus Christus,naer zyn Evangelie.

14. Vr. Hoe zal het nu wyders in 't laetste Oordeel toegaen?

Antw De Rechter zal de goeden en de kwaeden van elkanderen scheiden, gelyk een Herder de schaepen van de bokken scheidt, en over beiden zulks een vonnis vellen / als met hun gedrag op deze weereld over een komen zal: Matth. 25 vs. 32 / 33.

15. Vr. En hoedanig zal het Vonnis over beiden zyn?

Antw. Tot de goede / die aen Zyne Rechterhand zyn, zal hy zeggen: Komt, gy gezegenden myns Vaders, beërft dat Koninkryk, 't welk u bereit is van de grondlegginge der weereld; maer tot de kwaeden/ die aen zyne slinkerhand zyn, zal Hy zeggen: Gaet wech van my, gy vervlockten, in het eeuwig vuur, 't welk den duivel en zyne Engelen bereidt is. Matth. 25. vs. 34. en 41.

TWEEDE AFDEELING.

16. Vr Wanneer zal de Oordeel dag komen?

Antw. Wanneer de dag des Oordeels komen zal weet niemand / dan God alleen: Matth: 24. vs. 36. Van dien dag en uure weet niemand, ook niet de Engelen der Hemelen, dan myn Vader alleen.

17 Vr. Wat moet ons dan hier genoeg zyn?

Antw. Het moet ons hier genoeg zyn dat wy

ontwyfelbaer en zeker weeten / dat die algemeene Oordeel-dag eens komen zal.

18. Vr. Maer hoe zal die dag komen?

Antw. Die dag zal onverwacht komen / als de menschen daer minst om denken; 1 Thess. 5. vs. 2. Want gy weet zelve zeer wel dat de dag des Heeren alzoo zal komen, gelyk een dief in den nacht; En 2 Petr. 3. vs. 13. De dag des Heeren zal komen als een dief in de nacht, in welken de Hemelen met een gedruisch zullen voorbygaen, en de Elementen branden zullen en vergaen, en de aerde en de werken, die daer in zyn, zullen verbranden.

19. Vr. Wat leert ons dat?

Antw. Dat leert ons zorgvuldig te waeken / om niet onvoorziens of in de zonden verzopen / van dien dag verrast en overvallen te worden: Matth. 25. vs. 23. Zoo waekt dan, want gy en weet den dag niet, noch d'uure, in welke de Zoone des menschen komen zal, En Luk. 21 vs. 34/35. Wacht u zelven dat uwe harten niet 't eeniger tyd bezwaert en worden met brassery en dronkenschap en zorgvuldigheden dezes levens; en dat u die dag niet onvoorziens overkome: Want gelyk een strik zal hy komen, over alle de geenen, die op den aerdbodem gezeten zyn

19. Vr. Wat leert ons in 't algemeen dit Hoofstuk van het leste Oordeel?

Antw. Het leert ons altoos zoo te leven als zulken / die zekerlyk eens geoordeelt zullen worden; en ons zelven te wachten van alle zondige werken, woorden en gedachten: 2 Petr. 3. vs. 11. Dewyl dan deze dingen alle vergaen, hoedanig behoort gy te zyn in heiligen wandel en godzaligheid?

den van het geweld des grafs? En Hebr. 9 vs. 27. Gelyk het den mensche gezet is eenmael te sterven.

2. Vr. Wat verstaet gy door sterven?

Antw. Door sterven verstae ik die scheiding van ziel en lichaem/ waer door het lichaem tot aerde wederkeert/ en de ziel tot haeren oorsprong. Pred. 12. vs. 7.

3. Vr. Sterft dan ook de ziel met het lichaem?

Antw. Geensins sterft de ziel met het lichaem/ maer zy blyft/ van het lichaem ontbonden en gescheiden zynde/ onsterffelyk over. Matth. 10. vs. 28.

4. Vr. Waer blyft dan de ziel?

Antw. Zy is in de bewaering van God/ haeren Schepper/ en blyft daer tot aen den dag der opstanding.

5. Vr. Geeft Gods woord ons dat te kennen?

Antw. Dat geeft ons Gods woord te kennen ten opzicht van de vroomen/ door in Abrahams schoot te zyn (Luk. 16. vs. 22/ 23.) In het Paradys te zyn (Luk. 23. vs. 43.) En diergelyke figuurlyke spreekwyzen meer En nog duidelyker: Openb. 14. vs. 13. Zalig zyn de dooden die in den Heere sterven, van nu aen, Ja, zegt de geest, op dat zy rusten mogen van hunnen arbeid; en hunne werken volgen met hen.

6. Vr. Is het ook zoo met de zielen der godloozen.

Antw. De ziele der godloozen worden ook niet vernietigt/ maer van God bewaert tot den dag des oordeels, om gestraft te worden. 2. Petr. 2. vs. 9.

9. Vr. Zyn de zielen/ van het lichaem gescheiden/ in eene staet van ongevoeligheid?

Antw.

Antw. Neen. De zielen / van het lichaem gescheiden / zyn in geen staet van ongevoeligheid / maer genieten daer reets een voorsmaek van die gelukzaligheid of rampzaligheid / die ze naemaels te wachten hebben.

8. Vr. Leert ons Gods woord dat uitdrukkelyk?

Antw. Gods woord leert ons dat wel niet uitdrukkelyk / maer men kan het uit de natuur der ziele eenigsins afnemen / en uit sommige spreekwyzen en plaetsen der H. Schrift.

9. Vr. Zullen lichaem en ziel altyd gescheiden blyven?

Antw. In geenen deele. Het lichaem / dat in d'aerde legt / zal eens opgewekt / levendig gemaekt / en met de ziel weder vereenigt worden.

10. Vr. Waer leert ons dat Gods woord?

Antw. Dat leert ons Gods woord op ontelbaere plaetsen / zoo des Ouden / als inzonderheid / des Nieuwen Testaments; en dat zoo nadrukkelyk / dat men geensins hier aen twyfelen kan; als / onder anderen: Joh. 5. vs. 28/29. De uure komt, in welke allen, die in de graven zyn, de stemme van den Zoone des menschen zullen hooren, en zy zullen uitgaen, die het goede gedaen hebben, tot de opstandinge des levens, en die het kwaede gedaen hebben, tot de opstandinge der verdoemenis. En 1. Kor. 6. vs. 14. God heeft ook den Heere opgewekt, en zal ons opwekken door zyne kracht. Zie ook Joh. 6. vs. 39. 40. 1 Thess. 4. vs. 16/ 17. En op veel anderen plaetsen.

11. Vr. Hebben wy niet noch een allerontwyfelbaerst bewys voor de waerheid der Opstanding?

Antw. Ja / de Opstanding van onzen Heere Christus Jezus geeft ons het allerontwyfelbaerste

midden des throons is, zal ze weiden, en zal hen een leidsman zyn tot de levende fonteinen der wateren; en God zal alle traenen van hunne oogen afwasschen: en Cap. 21. vs. 4. En de dood zal niet meer zyn, noch rouwe, noch gekryt, noch moeite.

8. Vr. In wat gezelschap zullen zy daer verkeeren?

Antw. Zy zullen daer verkeeren in het gezelschap der Engelen / en van alle verheerlykte zalige zielen.

9 Vr. En hoe lang zal dat duuren?

Antw. Dat zal duuren tot in d'eindeloze eeuwigheid: 1 Thess. 4. vs. 17. En alzoo zullen wy altyd met den Heeren wezen.

10 Vr. Wie zyn ze toch die daer aen deel zullen hebben?

Antw. Zy allen zullen daer aen deel hebben die / uit een oprecht geloof / God getrouwelyk gedient / zynen wil betracht / zyne geboden gehoorzaemt / en daer in ten einde toe volhardt zullen hebben: Matth. 24. vs 13. Wie volharden zal tot den einde, die zal zalig worden. Rom. 2. vs. 6, 7. God zal een ygelyk vergelden naer zyne werken; den geenen wel die met volharding in goed doen, heerlykheid en eere en onverderfelykheid zoeken, het eeuwig leven, En Openb. 2. vs. 10. Zyt getrouw tot den dood; en ik zal u geeve de kroone des levens.

AFDEELING.

11. Vr. Wat lot zal den goddeloozen overkomen?

Antw. Het lot / dat den godloozen zal overkomen / zal hier in bestaen / dat zy afgescheiden en verstooten zullen worden van Gods liefelyke aange-

maekt worden. Zie ook Joh. 5. vs. 28. en 29. Openb. 20. vs. 12/ 13/ 14. enz.

15. Vr. Is het wel mogelyk dat doode lichaemen weer opgewekt en levendig worden?

Antw. Mogelyk is het dat doode lichaemen weer opgewekt en levendig worden/ niet by menschen/ maer by God/ by wien niets onmogelyk is/ en die/ gelyk Hy onze lichaemen eerst het leven gaf/ alzoo ook dezelve/ na dat ze gestorven zyn/ wederom kan levendig maeken.

16. Vr. Zullen onze lichaemen van die zelfde stoffe zyn/ als nu?

Antw. Gods woord geeft ons te kennen/ dat onze lichaemen als dan verandert zullen worden/ en van een gansch andere stoffe zyn: 1 Kor. 15. vs. 53. Want dit verderfelyke moet onverderfelykheid aendoen. En Philipp. 3. vs. 21. Die ons vernedert lichaem veranderen zal, opdat hetzelve gelykformig worde zynen heerlyken lichaeme.

17. Vr. Wat zal hun gebeuren/ die ten dage der opstandinge noch levende zyn zullen.

Antw. Zy zullen/ die ten dage der opstandinge nach levende zyn/ in een punt des tyds, in een ogenblik verandert worden 1 Kor. 15. vs. 51/ 52. En 1 Thess. 4. vs. 17.

18. Vr. Wat leert u dit gewichtig stuk der Opstanding?

Antw. Dit gewichtig stuk der opstanding is van groote kracht om ons te troosten in alle tegenheden dezes levens; en om ons te wapenen tegen de vreeze des doods/ door de hoop en verzekering eener zalige opstanding.

19. Vr. Wat byzonderlyk?

Antw. 't Moet ons ook leeren niet boven mate bedroeft te zyn/ over het verlies van onze waer-

myne Ouders te gehoorzaemen; my zelven te reinigen van alle besmettingen des vleesches en des geestes, voleindigende de heiligmaeking in de vreeze Gods; En alzoo standvastig, en onbeweegelyk en altyd overvloedig te zyn in 't werk des Heeren; wetende dat myn arbeid van niet ydel zyn zal in den Heere. 2 Kor. 7. vs. 1. En 1 Kor. 15. vs. 58.

16. Vr. Leidt Gods Woord ons daer toe op?

Antw. Ja: Rom. 8 vs. 13. Want indien gy naer den vleesche leeft, zoo zult gy sterven; maer indien gy door den geest de werkingen des lichaems doodt, zoo zult gy leeven; En 2 Petr. 3. vs. 14 Daerom, geliefde, verwachtende deze dingen, benaerstigt u dat gy onbevlekt en onbestraffelyk van Hem bevonden moogt worden in vreede.

17. Vr. Wat moet dan het besluit zyn van alles wat gy geleert hebt?

Antw. Het besluit van alles wat ik geleert hebt is: God / mynen Schepper te eeren / te dienen en te vreezen: Pred. 12. vs. 13. Van alles dat gehoort is, is het einde van de zaeke: vreest God en houdt zynen geboden; En zoo te leeven / dat ik / door Gods genade / in den Hemel komen mag: Matth. 19. vs 17. Wildt gy in dit leeven ingaen, onderhoudt de geboden.

EINDE

NABERICHT.

DAtde kennis der Heilige geschiedenissen, zoo des Ouden als des Nieuwen Testaments, van d'uiterste nuttigheid zy, om in de kinderlyke verstanden niet alleen, maer ook in die van bejaerden, een rechtmaetig denkbeeld van den Godsdienst te vormen, zal my elk toestaen die wel overweegt, wat invloed de Heilige Historien op het wel of kwalyk begrypen van veele plaetsen, Leerstukken en geboden der H. Schriften hebben. Wisten wy, by voorbeeld, niet wie Mozes geweest zy, wat mannen Jozua, Abraham, Izaak en Jakob, wat voor Koningen David en Salomon, en welke een Personazie Jezus Christus, wanneer zy leefden, en welken de omstandigheden en voornaemste gebeurtenissen van hun leven geweest zyn; onmogelyk waere het ter deege te begrypen 't geen 'er ons van gezegt wordt; en veele plaetsen der H. Schrift zouden ons, zonder dat, heel duister zyn. Behalven nog dat die geschiedenissen den weg baenen ter beschouwinge van Gods wegen en wonderen, van tyd tot tyd aen 't menschdom en zyn volk vertoont; en dus ook ter verheerlyking en eerbiedige aanbidding van dat hoogverheven en almachtig Opperweezen.

Men zegge hier niet, dat die dingen te hoog

zyn

zyn voor de kinderlyke verſtanden. Het tegendeel is waer. Niets is 'er dat zoo gemakkelyk en vermaeklyk invloeit in eenvoudige verſtanden, dan geſchiedenisſen; en mogelyk is dat de reden, waerom God zelf ons door geſchiedenisſen heeft willen onderwyzen; als welke wel het grootſte gedeelte uitmaeken van 't geen in de H. Bladeren begrepen is. Wenſchelyk waere het derhalven, dat zy, die aen het onderwys der kinderen arbeiden, wat meer hun werk maekten, om ze al vroeg en vooraf een algemeen denkbeeld van de H. geſchiedenisſen in te prenten; en teffens in welken tyd, in wat Land, en by welke omſtandigheden en gelegenheden dezelve zyn voorgevallen; als zonder welke zy heel weinig, of immers heel gebrekkelyk en verwardt, begrypen zullen, 't geen ze leezen of hooren.

Dat inzicht is het, 't geen my bewogen heeft om dit *Kort begrip der H. Hiſtorie*, wel eer door den vermaerden Godgeleerden, den Heere Ooſtervald, opgeſtelt, op nieuws uit het Franſch vertaelt, hier achter aen te voegen. Een werkje van weinig omſlag, maer 't geen bekwaem is den kinderen die 't zelve in korten tyd in 't geheugen kunnen brengen, als met een opſlag van 't oog, een algemeen denkbeeld van het geſchiedkundige der H. Bladeren te geeven.

KORT BEGRIP DER HEILIGE HISTORIE.

I. HOOFTSTUK.

Behelzende den tyd, die verlopen is sedert de Schepping der Wereld, tot op den Zondvloed.

E Wereld is omtrent vier duizent jaeren voor de Geboorte van Jezus Christus geschapen. God bragt in zes dagen voort alle de Schepselen die 'er zyn; en op den zesden dag schiep hy Adam / die de eerste mensch was; hy schiep hem naer zyn Beeld / gaf hem de heerschappy over de andere Schepselen. Gen. 1.

Adam geschapen zynde werdt gestelt in het aerdsche Paradys anders de hof Eden genaemt / met Eva zyne vrouw / die uit een zyner ribben was voortgebracht; en zy zouden daer gelukkig geleeft hebben / byaldien zy in hunne onnoozelheid volhardt hadden / en de Wet / hun van God gegeeven / onderhouden. Kap. 2.

Maer als Adam en Eva / door de verleidinge des Duivels / wederspannig en ongehoorzaem werden / en het verbodt schonden 't welk God hen had gedaen / (dat Gen. 3.

zy namelyk niet zouden eeten van de vrucht eenes Booms/ die in den Hof Eden was / en die de Schriftuure den Boom der kennisse van goed en quaet noemt) zo verlooren zy hunne onnozelheid en geluk / zy werden aen den doodt onderworpen/ en God verdreef ze uit het aerdsche Paradys. Door dezen Val van Adam zyn de zonden en de dood in de Wereld gekomen; en alle menschen zouden eeuwig elendig zyn geweest / zoo God geen medelyden met hen gehadt hadde. Maer God beloofde van
Gen. 3. 15. dien tyd af: dat het Zaedt der Vrouwe het Serpent den kop zou vermorzelen; het welk te kennen gaf / dat de menschen verlost zouden worden van de Zonde/ van den Dood / en van de Macht des Duivels / door Jezus Christus / die uit een Maegt zou gebooren worden.

Kap. 4. en 5. Moses verhaelt ons in het boek Genesis wie de kinderen en Nakomelingen van Adam waren. Men ziet uit de Historie van dien tyd / dat het leven der menschen toen zeer veel langer was dan tegenwoordig / en dat zy veele honderden van jaeren bereikten. Maer men bemerkt ook dat de zonde / onmiddelyk na de Scheppinge/ in de weereld begon te heerschen: Kain / Adams zoon / doode zynen broeder Abel/ en hadt een godloos nageslachte. Onderwyl werdt God door de Aertsvaders gekent / en aengeroepen: boven al in het Huisgezin van Seth / die een der zoonen van Adam was. Onder deze Aertsvaders gewaegt de Schriftuur van Henoch / dien God van de weereld wech nam/ en die niet

stierf;

stierf; willende God zyne godvruchtigheid daer mede bekroonen / en aen de menschen leeren dat 'er vergeldingen voor de vroomen zyn te wachten na dit leven. Maer eenigen tyd daer na verontreinigde zich ook Seths nakomelingschap / en vermengde zich met de godloozen. De aerde werdt vervult met boosheid en de verdorvenheid werd zoo groot en zoo algemeen / dat God den Zondvloed zondt / die alle menschen deedt vergaen. Noach alleen / die een godvreezend man was / werdt van deze overstroominge bevrydt met zyn huisgezin; nadien God hem bevoolen hadt een Arke te bouwen / waer in hy zich bergde toen de Zondvloet kwam. De gedachtenis van dezen Zondvloed is niet alleen in de H. Schrift bewaert / maer ook onder verscheiden volkeren der weereld / als blykt uyt veele oude historien. De Zondvloed is voorgevallen duizent zes hondert en zes en vyftig jaeren na de Scheppinge der weereld. Gen. 6: en 7.

II. HOOFTSTUK.

Van den tyd, die verloopen is sedert den Zondvloed, tot de Roepinge van Abraham.

Noach na den Zondvloed uit de Arke gegaen zynde / zoo maekte God een Verbond met hem / en vernieuwde de Wetten der natuure / om de menschen van de godloosheid en zonde af te trekken. Gen. 8, en 9.
Noach had drie zoonen / Sem / Cham en Jafet; van welkers nakomelingen de gan- Kap. 10.

sche wereld in het verbolg bevolkt werdt. De nakomelingen van Sem / hebben zich voornamelyk in Azia neergeslagen die van Cham ten meesten deele in Afrika ; en die van Jafet in Europa. En dit is de oorsprong van alle de volkeren der wereld / gelyk men zulks in 't breede zien kan in het tiende Hoofdstuk van Genesis.

Gen. 11. Eenigen tyd na den Zondvloed ondernamen de menschen het bouwen van den Tooren te Babel ; maer God verwarde hunne spraek/zoodanig dat de een den anderen niet meer verstaende/ zy in verscheyden Landen verspreidt wierden. Omtrent dezen tyd begon de Afgodery stand te grypen ; en 't was ook toen dat het God behaegde een volk te verkiezen / by 't welke de waere Godsdienst bewaerdt wierdt. Ten dien einde riep hy Abraham / die te Ur in Chaldeä woonde. Hy beval hem het Landt / daer hy geboren was / te verlaeten ; hy verplichte hem om hem te dienen en te vreezen ; hy geboodt hem in het landt Kanaän te gaan ; en beloofde hem dat landt aen zyne afstamelingen te geven / zyne Nakomelingschap te vermenigvuldigen / en den Messias daer uit geboren te doen worden. De Roeping van Abraham geschiede vier hondert zeven en twintig jaeren na den Zondvloed.

III. HOOFTSTUK.

Van den tyd, die verloopen is sedert de Roepinge van Abraham, tot aen de Uittocht der kinderen Israëls uit Egypten.

Abraham in het land Kanaän gekomen zynde, bleef daer eenigen tyd, met Loth zynen neef zonder eenig kind te hebben. Dat Land werdt toen bewoont door de Kanaäníeten die afgodische en zeer bedorvene volkeren waren. Inzonderheid waren de inwooners van Sodom, daer Loth zich had neergezet, zoo godloos, en bedreven zulke schrikkelyke zonden, dat God die stad omkeerde, na dat hy er Loth, met zyn vrouw en kinderen had doen uitgaen. Het vuur van den Hemel viel op Sodom en op Gomorra; zoo dat die Steden met hore inwooners en het geheele omleggende land, verbrandt en in de assche gelegt wierden. Gen. Kap. 12 en ver. volgens. Gen. 19.

Abraham hondert jaeren oud zynde, werd hem Isaäk zyn zoon geboren, door een bovennatuurlyk vermogen. Isaäk was de vader van Jacob: en Jacob had twaelf zoonen, die de hoofden waeren der twaelf Stammen, of der twaelf Geslachten van het Israëlitische volk. De twee allervoornaemste van deze stammen waeren, in 't vervolg, de stam van Levi, waer uit de Priesters en de Dienaers van den Godsdienst genomen werden; en de stam van Juda, die de machtigste was, die langen tyd het Koninglyk gezach bezat, en die in wezen moest blyven tot de komst Jezus Christus; waeruit ook Jezus Christus moest geboren worden. Kap. 21.

Joseph, een van Jacobs zoonen, werd

Gen. 37. en vervolgens. verkogt en weggevoert in Egypten door een uitwerksel van den nyd en haet zyner broederen; daer verhief hem God tot de eerste waerdigheid van dat Koningryk, door middel van den Koning dezes lands. Eenige jaeren daer na was Jacob, Josephs vader, genootzaekt door den honger die in het land Kanaän was, in Egypten te gaen woonen met zyn gansche geslachte. Het was omtrend dezen tyd dat Job leefde; een man vermaert door zyne godvruchtigheid, en door zyn lydsaemheid in de verdrukkingen.

Exod. 1. en vervolgens. Na Jacobs en Josephs dood wies en vermenigvuldigde het volk Israëls zoo sterk in Egypten, dat de Koning Pharäo daer over nydig werdt, en het zelve ondernam te vervolgen. Maer God zond Moses, die, veele wonderwerken gedaen en Egypten met tien plagen geslagen hebbende, Pharäo nootzaekt het volk Israëls uit zyn Ryk te laeten trekken. Deze uittocht van de Kinderen Israëls uit Egypten geschiedde vier hondert en dertig jaeren na de Roepinge van Abraham.

IV. HOOFTSTUK.

Van den tyd, die verloopen is sedert den Uittocht uit Egypten, tot aen Salomons Tempelbouw.

Exod. 12 en 14. enz. De kinderen Israëls, uit Egypten getoogen zynde trokken droogvoets door het Roode Meer; en Pharäo, die hen najaegde, willende met hen door het zelve trekken, verdronk daer in met zyn gantsche heir. Kap. 20. enz. Vyftig dagen na de Verlossing uit Egypten, kondigde God de tien Gebo-

den

den der Wet af op den berg Sinai. Hy gaf vervolgens aen Moses de Politique of borgerlyke Wetten, als mede de Ceremonieele of byplechtige Wetten, die het volk Israëls moest onderhouden. God liet de kinderen Israëls niet aenstonts in 't land van Kanaän trekken, na dat zy uit Egypten opgetogen waeren; maer zy bleven veertig jaeren in de Woestyne onder het geleiden van Moses.

Moses ten einde van deze veertig jaeren gestorven zynde, zoo tradt Josua in zyn plaetze; en na dat deze laetste de volkeren en Koningen, die het land van Kanaän bewoonden, overwonnen hadt, stelde hy het volk Israëls in 't bezit van dat land. Na den dood van Josua werdt dit volk door Rechters bestuurt, die God van tyd tot tyd verwekte; tot dat Samuel de Propheet, die de laetste Rechter was, Saul tot eersten Koning van Israel aenestelde. Na Saul regeerde de Koning en Propheet David: na welken zyn zoon Salomon volgde; die den Tempel te Jerusalem bouwde, vier honderd vier en twintig jaeren na den Uittogt uit Egypten, en omtrent duizent jaeren voor de komst van Jezus Christus. Josua 1. enz.

V. HOOFTSTUK.

Van den tyd, die 'er verlopen is sedert Salomons Tempelbouw, tot op de Babylonische Gevangenis.

Na den dood van Salomon, als Reha beam zyn zoon op den throon gekommen was, vielen tien stammen Israëls van zyne gehoorzaemheid af; zodanig 1. Kon. 12. enz.

dat hy maer over twee stammen regeerde/ welke waren Juda en Benjamin. Dus ontstonden 'er twee Koningryken. 't Eene werdt genaemt het Koningryk Israels/ en dat bestond uit de tien afgevallen stammen; 't andere werdt genaemt het Koningryk van Juda/ 't welk bestond uit de twee stammen/ die Rehabeam getrouw waren gebleven.

Het Koningryk Israels bleef in wezen omtrent twee hondert en vyftig jaeren. Jeroboam was 'er de eerste Koning van. Deze Prins/ vreezende dat zyn onderdaenen wederkeeren mogten onder de gehoorzaemheid van Rehabeam/ Koning van Juda/ als zy na Jerusalem zoude gaen op de plechtige Feesten/ om God in den Tempel aen te bidden/ en om daer offerhanden te offeren/ rechtte eenen valschen Godsdienst op in zyn Koningryk; Hy liet twee gouden Kalveren maeken/ die men onder den naem van den God Israels aenriep; hy stelde plechtige Feesten en Priesters in; zoo dat de Afgodendienst opgerecht en ingevoert werdt onder de Regeeringe van Jeroboam en zyne Navolgeren/ in het Koningryk van Israel. Alle de Koningen van Israel waeren Afgodendienaers/ en onderhielden den valschen Godsdienst/ die Jeroboam hadt ingestelt. God zondt Propheeten tot de tien stammen/ om ze over hunne zonden te bestraffen/ en om zyne kennis onder hen te handhaeven. De

Ziet 1 Kon. 17. tot 2 Kon. Cap. 2.

allervoornaemste van deze Propheeten is Elia geweest; hy Prophetеerde ten tyde van Achab/ die een van de allergodloosste Koningen Israels geweest is. Eindelyk

werdt

werdt het Koningryk der tien stammen verwoest en uitgeroeit; en Samaria; dat de hoofdstadt daer van was/ werdt ten tyde van Hosea/ die de laetste Koning Israëls geweest is / ingenomen door Salmanasser 2. Kon.
Koning van Assyrië / die de tien stammen 17.
in zyne Koningryk overvoerde; van waer zy in verscheide landen verstrooit werden / zonder dat zy sedert ooit in hun vaderland hersteit zyn geworden.

Het Koninkryk van Juda was hondert en dertig jaeren langer in wezen dan het Koningryk Israëls. De hoofdstad van dat Koningryk was Jerusalem; alwaer de waere God in den Tempel van Salomon gedient werdt. Doch de Afgoderye werdt ook in het Koninkryk van Juda ingevoert God verwekte van tyd tot tyd Propheeten/ die zich aenkanten tegen de ongeregeltheden van het volk / die hen met Gods oordeelen dreigden / en die de komst van den Messias voorspelden. Jesaias was een van de vermaerdsten onder deze Propheeten. Men vond 'er ook godzalige Koningen/die de Afgodery trachteden weg te nemen; als Josafat/ Ezechias/ Josia/ en eenige anderen. Maer het volk in hunne 2. Kon.
zonden volhardende / zoo verwoeste God 25.
ook het Koningryk van Juda; na dat hy het langen tyd hadt gedreigt/ en zelfs verscheiden maelen door de nabuurige Koningen gedrukt en gestraft. Nebucadnezar / Koning van Babel, kwam Jerusalem belegeren onder de Regeeringe van Zedekias/ de laetste Koning van Juda; hy nam het in, verbrande het met den Tempel / en voerde de Jooden na Babel; omtrent drie

hondert en twintig jaeren na dat Salomon de fundamenten van den Tempel te Jerusalem gelegt hadt / en vyfhondert en tachtig jaeren voor de geboorte van onzen Heere.

VI. HOOFTSTUK.

Van den tyd, die verloopen is sedert de Babylonische Gevangenis, tot op Jezus Chr.

Jer. 25. 11, 12. Dan. 9. Ezr. 1. 4. 5. enz. DE Babylonische Gevangenis duurde zeventig jaeren gelyk de Propheet Jeremia voorzegt hadde. Als deze zeventig jaeren verloopen waren / keerde de Jooden / door de toelatinge van Cyrus Koning van Persien / onder het geleiden van Zorobabel weder in hun Vaderlandt / om den Tempel van Jerusalem te herbouwen / maer zy werden door de nabuurige volkeren gedwarsdoomt en verhindert; en dit werk werdt gestaekt tot op de tyden van Darius / Koning van Persien; die geboodt / dat men den Tempel en den dienst van God herstellen zou. Toen leesden de Propheeten Haggia en Zacharias / en zy porden de Jooden aen tot het bouwen van den Tempel. Eenige jaeren daer na ging Nehemia na het Joodsche land / door de toelaetinge van den Koning Artaxerxes: hy deed de muuren van Jerusalem weder oprechten / en hy herstelde daer de Wetten en den Burgerstaet.

Neh. 1. enz. Dan. 9. 24. Matth. 24: 25. Luc. 21; 20. Na de herbouwinge van Jerusalem onder de Regeeringe van Darius / tot de verwoestinge van deze stad welke geschied is na de komst van Jezus Christus / verliepen 'er zeventig jaer weeken / dat is te zeggen / vier hondert en negentig jaeren; volgens de voorzegginge van den Propheet Daniel.

VI. De Jooden in hun vaderland wedergekeert zynde/waren eenigen tyd aen de Koningen van Persien onderworpen/en vervolgens aen de Koningen van Syrien. Zy waren verscheiden vervolgingen onderhevig; waer van de laetste en de allerwreetste was/die van den Koning Antiochus/die den Tempel te Jerusalem plonderde en ontheiligde/en die zwaere pynigingen in 't werk stelde om de Jooden te dwingen hunnen Godsdienst te verloochenen; gelyk men dat ziet in de Historie der Macchabeen. Dit was 't geen Mattachias en veele andere Jooden aenzettede/ om zich te vereenigen tot handhaving van hunnen Godsdienst en vryheid. Zy behaelden veele overwinningen door de dapperheid en wysheid van Judas Macchabeus en van Jonathan beiden zoonen van Mattaehias. Hunne vryheid en Godsdienst weder verkregen en herstelt hebbende/ bleven zy langen tyd in wezen onder de Regeeringe der Priesteren/die Judas en Jonathan opvolgden/ en die den tytel voerden van Koningen. Deze zyn het die men Assmoneën noemt. Eindelyk vielen de Jooden onder de macht der Romeinen/ die Herodes tot Koning over het Joodtsche land aenstelden; en deze Herodes was het die regeerde als Jezus Christus ter weereld kwam.

1 Mac. 1. 2 Mac. 5: 6, 7.

1 Mak. 1. 2 Mac. 4.

VII. HOOFTSTUK.

Van de Geboorte van Jezus Christus; van zyn Leven, Doodt, Opstandinge, en Hemelvaert.

WAnneer de tyd nu vervult was dat God voorgenomen hadt zynen

Zoone in de weereld te zenden/ zoo werdt Jezus Christus in Juda geboren; en daer geschiedden veele dingen/ door welke deze Geboorte roemrugtig werd. Echter maekte hy zich niet aenstonds bekent aen de Jooden; en hy aenvaerde zyn bedieninge niet voor en al eer hy dertig jaeren oudt was/ en na dat hy gedoopt was door Johannes den Dooper/ zyn Voorlooper. De Historie des Levens van Jezus Christus vinden wy in het Evangelie/ en daer zyn drie voornaeme zaeken in deze Historie aen te merken/ te weeten/ de Leere van Jezus Christus/ zyne Wonderwerken/ en de Heiligheid van zyn Leve. Hy heeft een gansch heilige Leere gepredikt/ die eeniglyk streekt tot heerlykheid van God/ en tot zaligheid van den mensche. Hy heeft een groot getal van Wonderwerken gedaen/ waerin men een oneindige macht en goedheid ziet uytblinken; en door die Wonderwerken heeft Hy betoont de Zoone Gods te zyn en dat zyne Leere waerachtig was. Zyn Leven is volmaekt heilig geweest. Men vindt 'er een voorbeeld in van allerhande deugden/ en byzonder van een uitmuntende en verwonderenswaerdige liefde/ en nedrigheid/ van een ongemeenen yver/ en van een volslagen ontrekkinge van de weereld.

Jezus dus onder de Jooden omtrent vier jaeren geleeft hebbende/ kruisigden zy hem en deeden hem op het Paesch-Feest sterven maer op den derden dag/ na zynen dood/ verrees Hy wederom ten leven; en is veertig dagen na zyn Opstandinge opgevaeren ten Hemel; alwaer hy aen Gods

rech-

rechterhand gezeten is / en van waer hy den H. Geest op zyne Apostelen nedergezondt op den Pinxterdag.

VIII HOOFTSTUK,

Van de Predikinge der Apostelen, en de Oprechtinge van den Christel. Godsd.

WAnneer nu de Apostelen den H. Geest/in de stad Jerusalem ontfangen hadden / begonnen zy aldaer het Evangelie te prediken/en hunne Leere met Wonderwerken te bevestigen. In het begin predikten zy niet dan in Judea/en alleen tot de Jooden: Maer als God hun bekent gemaekt hadde dat de Christelyke Godsdienst aen alle menschen moest verkondigt worden/gingen zy het Evangelie door de gantsche weereld prediken. De Apostelen ontmoeteden de Jooden byna over al waer zy gingen; zynde deze Natie in verscheiden Landen al over lang verspreit geweest; tot deze verstrooide Jooden hebben zich de Apostelen aenstonts vervoegt en gepredikt / gelyk ons blykt uit de Handelingen der Apostelen: en aen deze schreven zy verscheiden brieven. Echter noodigden zy allerley soort van menschen (zoo wel Heidenen als Jooden) tot de belydenis van 't Evangelie; en zy doopten alle de geenen / die Christenen wilden worden. De voornaemste inhoud nu der Leere / welke de Apostels en de andere Dienaers van Jezus Christus verkondigen / was deze: te weeten / dat 'er niet meer dan een God is / die hemel en Aerde geschapen heeft; dat deze waere God / die tot dien tyd toe niet wel gekent was geweest / zich door Jesus Christus zynen Zoone aen de menschen be-

bekent gemaekt hadde; dat deze Jezus, dien de Jooden gekruissigt hadden, was opgestaen; dat hy de Zaligmaeker der wereld was; de Rechter van alle menschen en dat alle de genen, die in hem geloofden, eeuwig gelukkig zouden zyn. Deze Leere werdt door de Apostelen met zoo veel vruchts verkondigt, dat in weinig jaeren de Christelyke Godsdienst in de voornaemste deelen der weereld wierdt opgerecht.

Wat de Jooden belangt, zy werden verstrooit en uit hun Vaderlant verjaegt, veertig jaeren na den dood van onzen Heere. De stad Jerusalem werdt door de Romeinen ingenomen met haeren Tempel verwoest gelyk Jesus Christus 't zelve uitdrukkelyk voorzegt hadde; de Oordeelen Gods vielen op de Jooden, die door de gantsche weereld verstrooit werden; en sedert dien tyd hebben zy zich nooit uit hunne verwoesten staet konnen oprechten; en zulks duurt nog heeden.

IX HOOFTSTUK.

Kort begrip van den Christelyken Godsdienst.

MAer om een nauheuriger kennis te hebben van den Godsdienst, welken de Apostelen predikten, moet men weeten dat zy den menschen twee zaeken afvorderden, en zy hen ook twee dingen beloofden.

De twee zaken, welken de Apostelen den menschen afvorderden, waren dat zy geloofden, en dat ze zich bekeerden. Zy begeerden eerstelyk, dat de menschen in God en in Jezus Christus zouden gelooben; dat

de

de Heidenen hunnen Godsdienst en den dienst der valsche Goden verlaeten zoude / om niemant aen te bidden noch te dienen / van den eenigen waeren God / Schepper van de Weereld / dat de Jooden Jezus Christus voor den Messias (dien de Propheten hadden beloofst) zouden erkennen; en dat zoo wel Joden als Heidenen geloven zouden dat Jezus Christus in de wereld was gekomen om de menschen zalig te maeken / om hunne zonden te verzoenen / om ze van de verdoemenis en van den dood te verlossen / en om voor de geenen / die in hem geloofden het recht ten eeuwigen leven te verkrygen; dat zy zyne Leere als waerachtig zouden aennemen / en dat zy 'er een volstandige belydenis van zouden doen. De andere zaek / die de Apostelen eischten / was dat de menschen / die tot dus lang zeer ongebonden geleefst hadden / van levenswyze veranderen zouden / en dat zy hunne zonden zouden verloochenen; van welke de voornaemste waren / de ongodsdienstigheid / de onreinheid / de onmaetigheid / de wreedheid / de gierigheid / de onrechtvaerdigheid / de hovaerdigheid / het kwaedsprekeken of de lasteringe / de liefde tot de weereld en tot zich zelven. Zy die Christenen werden / verloochenden deze zonden als zy den Doop ontfingen; en zy beloofden te leven in de oeffeninge van deugt en heiligheid / en de geboden van Jesus Christus te gehoorzaamen; welke tot deze drie Hoofzaeken gebragt hunnen worden: tot Godsdienstigheid omtrent God tot Rechtvaerdigheid en Liefde omtrent den Naesten / en tot Maetigheid ten

opzichte van ons zelven.

Mits dat de menschen zich van deze drie plichten kweeten, en dat zy blyken van hun geloof en bekeeringe gaven, beloofden hen de Apostelen twee dingen. Ten eersten dat de zonden, die zy tot dien tyd toe in hunne onweetenheid begaen hadden, hen zouden vergeeven worden. Ten tweeden; dat God hen in zyn Verbondt aennemen, en hun de zaligheid en het eeuwige Leven schenken zou. Hier van verzekerden de Apostelen de menschen door den Doop: maer wat de gene belangt die weigerden Christenen te worden, of die, reets Christenen geworden zynde, niet na de bevelen van Jezus Christus leefden, van hen verklaerden de Apostelen dat zy van de zaligheid versteeken, en aen de verdoemenis en den eeuwigen dood onderworpen zouden wezen.

Ziet daer, als in een Kort Begrip, den Christelyken Godsdienst, zodanig als de Apostelen dien gepredikt hebben. 't Is onze plicht den zelven standvastig aen te kleven, dien te beminnen, en te doen 't geene hy ons voorschryft, heiliglyk in de weereld levende, en onze zaligheid van Gods bermhartigheid verwachtende: Op dat, wanneer Jezus Christus ten Jongsten dage komen zal om een ygelyk te vergelden naer zyne werken, wy de eeuwige straffe, die deze Godsdienst aen de godloozen dreigt, ontgaen mogen, en deel kryggen aen de heerlykheid en eeuwige gelukzaligheid, welke hy den waere Christenen belooft.